

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών (05. Suttanipāta-
aṭṭhakathā)

2. Το μικρό κεφάλαιο (2. Cūḷavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών

2. Cūḷavaggo

1. Ratanasuttavaṇṇanā

Yānīdha bhūtānīti ratanasuttaṃ. Kā uppatti? Atīte kira vesāliyaṃ dubbhikkhādayo upaddavā uppajjimsu. Tesam vūpasamanatthāya licchavayo rājagahaṃ gantvā, yācitvā, bhagavantaṃ vesālimānayaṃsu. Evaṃ ānīto bhagavā tesam upaddavānaṃ vūpasamanatthāya idaṃ suttaṃ abhāsī. Ayamettha saṅkhepo. Porāṇā panassa vesālivatthuto pabhuti uppattiṃ vaṇṇayanti. Sā evaṃ veditabbā - bārāṇasirañño kira aggamaheṣiyā kucchimhi gabbho saṅṭhāsī. Sā taṃ ṇatvā rañño nivedesi. Rājā gabbhaparihāraṃ adāsī. Sā sammā parihariyamānagabbhā gabbhaparipākakāle vijāyanagharaṃ pāvisi. Puññavatīnaṃ paccūsasamaye gabbhavuṭṭhānaṃ hoti, sā ca tāsam aññatarā, tena paccūsasamaye alattakapaṭalabandhujīvakaṃ pupphasadisam maṃsapesiṃ vijāyī. Tato “aññā deviyo suvaṇṇabimbasaḍḍe putte vijāyanti, aggamaheṣī maṃsapesinti rañño purato mama avaṇṇo uppajjeyyā”ti cintetvā tena avaṇṇabhayena taṃ maṃsapesiṃ ekasmiṃ bhājane pakkhipitvā aññena paṭikujjitvā rājamuddikāya lañchetvā gaṅgāya sote pakkhipāpesi. Manussehi chaḍḍitamatte devatā ārakkhaṃ saṃvidahiṃsu. Suvaṇṇapaṭṭikañcetta jātihinḍulakena “bārāṇasirañño aggamaheṣiyā pajā”ti likhitvā bandhiṃsu. Tato taṃ bhājanaṃ ūmibhayādīhi anupaddutaṃ gaṅgāya sotena pāyāsī.

Tena ca samayena aññataro tāpaso gopālakaṃ nissāya gaṅgāya tīre vasati. So pātovagaṅgaṃ otiṇṇo taṃ bhājanaṃ āgacchantaṃ disvā paṃsukūlasaññāya aggahesi. Tato tattha taṃ akkharapaṭṭikaṃ rājamuddikālañchanañca disvā muñcitvā taṃ maṃsapesiṃ addasa. Disvānassa etadahosi - “siyā gabbho, tathā hissa duggandhapūtibhāvo natthī”ti taṃ assamaṃ netvā suddhe okāse ṭhapesi. Atha aḍḍhamāsaccayena dve maṃsapesiyo ahesuṃ. Tāpaso disvā sādhuḥkataraṃ ṭhapesi. Tato puna addhamāsaccayena ekamekissā pesiyā hatthapādasīsānamatthāya pañca pañca piḷakā uṭṭhahiṃsu. Atha tato addhamāsaccayena ekā maṃsapesi suvaṇṇabimbasaḍḍo dārako; ekā dārikā ahosi. Tesu tāpasassa puttasiṇho uppajji, aṅguṭṭhato cassa khīraṃ nibbatti, tato pabhuti ca khīrabhattaṃ labhati. So bhattaṃ bhuñjitvā khīraṃ dārakānaṃ mukhe āsiñcati. Tesam yaṃ yaṃ udaraṃ pavisati, taṃ sabbaṃ maṇibhājanagataṃ viya dissati. Evaṃ nicchavī ahesuṃ. Apare pana āhu - “sibbitvā ṭhapitā viya nesam aññamaññaṃ līnā chavi ahosī”ti. Evaṃ te nicchavitāya vā līnacchavitāya vā licchavīti paññāyimsu.

Tāpaso dārake posento ussūre gāmaṃ piṇḍāya pavisati, atidivā paṭikkamati. Tassa taṃ byāpāraṃ ṇatvā gopālakā āhaṃsu - “bhante, pabbajitānaṃ dārakaposanaṃ palibodho, amhākaṃ dārake detha, mayaṃ posessāma, tumhe attano kammaṃ karoṭhā”ti. Tāpaso “sādhū”ti paṭissuṇi. Gopālakā dutiyadivase maggaṃ samaṃ katvā, pupphehi okiritvā; dhajapaṭākā ussāpetvā tūriyehi vajjamānehi assamaṃ āgatā. Tāpaso “mahāpuñña dārakā, appamādena vaḍḍhetha, vaḍḍhetvā ca

aññamaññaṃ āvāhavivāhaṃ karoṭha, pañcagorasena rājānaṃ tosetvā bhūmibhāgaṃ gahetvā nagaraṃ māpetha, tatra kumāraṃ abhisiñcathā”ti vatvā dārake adāsi. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā dārake netvā posesuṃ.

Dārakā vaḍḍhimanvāya kīlantaṃ vivādatṭhānesu aññe gopāladārake hatthenapi pādenapi paharanti, te rodanti. “Kissa rodathā”ti ca mātāpitūhi vuttā “ime nimmitāpitikā tāpasapositā amhe atīva paharantī”ti vadanti. Tato tesam mātāpitāro “ime dārakā aññe dārake viheṭṭhenti dukkhāpentī, na ime saṅgahetabbā, vajjetabbā ime”ti āhaṃsu. Tato pabhuti kira so padeso “vajjī”ti vuccati yojanasatam parimāṇena. Atha tam padesaṃ gopālakā rājānaṃ tosetvā aggahesuṃ. Tattheva nagaraṃ māpetvā soḷasavassuddesikaṃ kumāraṃ abhisiñcitvā rājānaṃ akaṃsu. Tāya cassa dārikāya saddhiṃ vāreyyaṃ katvā katikaṃ akaṃsu - “na bāhirato dārikā ānetabbā, ito dārikā na kassaci dātabbā”ti. Tesam paṭhamasaṃvāsena dve dārakā jātā dhītā ca putto ca, evaṃ soḷasakkhattuṃ dve dve jātā. Tato tesam dārakānaṃ yathākkamaṃ vaḍḍhantānaṃ āramuyyānanivāsanaṭṭhānaparivārasampattiṃ gahetuṃ appahontaṃ tam nagaraṃ tikkhattuṃ gāvutantarena gāvutantarena pākārena parikkhipiṃsu. Tassa punappunaṃ visālīkatattā vesālīteva nāmaṃ jātaṃ. Idaṃ vesālīvatthu.

Ayaṃ pana vesālī bhagavato uppannakāle iddhā vepullappattā ahosi. Tattha hi rājūnaṃyeva satta saḥassāni satta ca satāni satta ca rājāno ahesuṃ, tathā yuvarājaseṇāpatibhaṇḍagārikappabhutīnaṃ. Yathāha -

“Tena kho pana samayena vesālī iddhā ceva hoti phītā ca bahujanā ākiṇṇamanussā subhikkhā ca, satta ca pāsādasahassāni, satta ca pāsādasatāni, satta ca pāsādā, satta ca kūṭāgārasahassāni, satta ca kūṭāgārasatāni, satta ca kūṭāgārāni, satta ca ārāmasahassāni, satta ca ārāmasatāni, satta ca ārāmā, satta ca pokkharāṇisahassāni, satta ca pokkharāṇisatāni, satta ca pokkharāṇiyo”ti.

Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dubbuṭṭhikā dussassā. Paṭhamam duggatamanussā maranti, te bahiddhā chaḍḍenti. Matamanussānaṃ kuṇapagandhena amanussā nagaraṃ pavisiṃsu. Tato bahutarā mīyanti, tāya paṭikūlatāya ca sattānaṃ ahivātakarogo uppajji. Iti tīhi dubbhikkhaamanussarogabhayehi upaddutāya vesālīyā nagaravāsino upasaṅkamitvā rājānamāhaṃsu - “mahārāja, imasmiṃ nagare tividhaṃ bhayamuppannaṃ, ito pubbe yāva sattamā rājakulaparivaṭṭā evarūpaṃ anuppannapubbaṃ, tumhākaṃ maññe adhammikattena etarahi uppanna”nti. Rājā sabbe santhāgāre sannipātāpetvā, “mayhaṃ adhammikabhāvaṃ vicinathā”ti āha. Te sabbaṃ paveniṃ vicinantā na kiñci addasaṃsu.

Tato rañño dosaṃ adisvā “idaṃ bhayaṃ amhākaṃ kathaṃ vūpasameyyā”ti cintesuṃ. Tattha ekacce cha satthāro apadisiṃsu - “etehi okkantamatte vūpasamissatī”ti. Ekacce āhaṃsu - “buddho kira loke uppanno, so bhagavā sabbasattahitāya dhammaṃ deseti mahiddhiko mahānubhāvo, tena okkantamatte sabbabhayāni vūpasameyyu”nti. Tena te attamanā hutvā “kahaṃ pana so bhagavā etarahi viharati, amhehi vā pesite āgaccheyyā”ti āhaṃsu. Athāpare āhaṃsu - “buddhā nāma anukampakā, kissa nāgaccheyyuṃ, so pana bhagavā etarahi rājagahe viharati, rājā ca bimbisāro tam upaṭṭhahati, kadāci so āgantuṃ na dadeyyā”ti. “Tena hi rājānaṃ saññāpetvā ānessāmā”ti dve licchavirājāno mahatā balakāyena pahūtaṃ paṇṇākāraṃ datvā rañño santikaṃ pesesuṃ - “bimbisāraṃ saññāpetvā

bhagavantam ānethā”ti. Te gantvā rañño paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ nivedetvā “mahārāja, bhagavantam amhākaṃ nagaraṃ pesehī”ti āhaṃsu. Rājā na sampatiṇchi - “tumhe eva jānāthā”ti āha. Te bhagavantam upasaṅkamtīvā vanditvā evamaṃsu - “bhante, amhākaṃ nagare tīṇi bhayāni uppannāni. Sace bhagavā āgaccheyya, sotthi no bhaveyyā”ti. Bhagavā āvajjetvā “vesāliyaṃ ratanasutte vutte sā rakkhā koṭisatasahassacakkavālāni pharissati, suttapariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissatī”ti adhivāsesi. Atha rājā bimbisāro bhagavato adhivāsanaṃ sutvā “bhagavatā vesāligamanaṃ adhivāsita”nti nagare ghosanaṃ kārāpetvā bhagavantam upasaṅkamtīvā āha - “kiṃ, bhante, sampatiṇchittha vesāligamana”nti? “Āma, mahārājā”ti. “Tena hi, bhante, āgametha, yāva maggaṃ paṭiyādemī”ti.

Atha kho rājā bimbisāro rājagahassa ca gaṅgāya ca antarā pañcayojanaṃ bhūmiṃ samaṃ katvā, yojane yojane vihāraṃ māpetvā, bhagavato gamanakālaṃ paṭivedesi. Bhagavā pañcahi bhikkhusatehi parivuto pāyāsi. Rājā pañcayojanaṃ maggaṃ pañcavaṇṇehi pupphehi jāṇumattaṃ okirāpetvā dhajapaṭākāpuṇṇaghaṭakadaliādīni ussāpetvā bhagavato dve setacchattāni, ekekassa ca bhikkhussa ekamekaṃ ukkhipāpetvā saddhiṃ attano parivārena pupphagandhādīhi pūjaṃ karonto ekekasmim vihare bhagavantam vāsāpetvā mahādānāni datvā pañcahi divasehi gaṅgātīraṃ nesi. Tattha sabbālaṅkārehi nāvaṃ alaṅkaronto vesālikānaṃ sāsanaṃ pesesi - “āgato bhagavā, maggaṃ paṭiyādetvā sabbe bhagavato paccuggamanaṃ karoṭhā”ti. Te “diguṇaṃ pūjaṃ karissāmā”ti vesāliyaṃ ca gaṅgāya ca antarā tiyojanaṃ bhūmiṃ samaṃ katvā bhagavato cattāri, ekekassa ca bhikkhuno dve dve setacchattāni sajjetvā pūjaṃ kurumānā gaṅgātīre āgantvā aṭṭhaṃsu.

Bimbisāro dve nāvāyo saṅghāṭetvā, maṇḍapaṃ katvā, pupphadāmādīhi alaṅkaritvā tattha sabbaratanamayaṃ buddhāsanaṃ paññāpesi. Bhagavā tasmiṃ nisīdi. Pañcasatā bhikkhūpi nāvaṃ abhiruhitvā yathānurūpaṃ nisīdiṃsu. Rājā bhagavantam anugacchanto galappamāṇaṃ udakaṃ orohitvā “yāva, bhante, bhagavā āgacchati, tāvāhaṃ idheva gaṅgātīre vasissāmī”ti vatvā nivatto. Upari devatā yāva akaniṭṭhabhavanā pūjamakaṃsu, heṭṭhā gaṅgānivāsino kambalassatarādayo nāgā pūjamakaṃsu. Evaṃ mahatīyā pūjāya bhagavā yojanamattaṃ addhānaṃ gaṅgāya gantvā vesālikānaṃ sīmantaraṃ pavitṭho.

Tato licchavirājāno tena bimbisārena katapūjāya diguṇaṃ karontā galappamāṇe uduke bhagavantam paccuggacchiṃsu. Teneva khaṇena tena muhuttana vijjupabhāvinaddhandhakāravisaṭakūṭo gaḷagaḷāyanto catūsu disāsu mahāmegho vuṭṭhāsi. Atha bhagavatā paṭhamapāde gaṅgātīre nikkhittamatte pokkharavassaṃ vassi. Ye temetukāmā, te eva tementi, atemetukāmā na tementi. Sabbattha jāṇumattaṃ ūrumattaṃ kaṭimattaṃ galappamāṇaṃ udakaṃ vahati, sabbakuṇapāni udakena gaṅgaṃ pavesitāni parisuddho bhūmibhāgo ahosi.

Licchavirājāno bhagavantam antarā yojane yojane vāsāpetvā mahādānāni datvā tīhi divasehi diguṇaṃ pūjaṃ karontā vesāliṃ nayiṃsu. Vesāliṃ sampatte bhagavati sakko devānamindo devasaṅghapurakkhato āgacchi, mahesakkhānaṃ devānaṃ sannipātena amanussā yebhuyyena palāyiṃsu. Bhagavā nagaradvāre ṭhatvā ānandattheraṃ āmantesi - “imaṃ ānanda, ratanasuttaṃ uggahetvā balikammūpakaraṇāni gahetvā licchavikumārehi saddhiṃ vesāliyaṃ tīsu pākārantaresu vicaranto parittaṃ karohī”ti ratanasuttaṃ abhāsi. Evaṃ “kena panetaṃ suttaṃ, kadā, kattha, kasmā ca vutta”nti etesaṃ pañhānaṃ vissajjanā vitthārena

vesālivatthuto pabhuti porāṇehi vaṇṇiyati.

Evam bhagavato vesāliṃ anuppattadivaseyeva vesālinagaradvāre tesam upaddavānaṃ paṭighātatthāya vuttamidaṃ ratanasuttaṃ uggahetvā āyasmā ānando parittatthāya bhāsamāno bhagavato pattena udakaṃ ādāya sabbanagaraṃ abbhukkiranto anuvicari. “Yaṃ kiñcī”ti vuttamatteyeva ca therena ye pubbe apalātā saṅkārakūṭabhittippadesādinissitā amanussā, te catūhi dvārehi palāyimsu, dvārāni anokāsāni ahesuṃ. Tato ekacce dvāresu okāsaṃ alabhamānā pākāraṃ bhinditvā palātā. Amanussesu gatamattesu manussānaṃ gattesu rogo vūpasanto, te nikkhamitvā sabbagandhapupphādīhi theram pūjesuṃ. Mahājano nagaramajjhe santhāgāraṃ sabbagandhehi limpitvā vitānaṃ katvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā tattha buddhāsaṇaṃ paññāpetvā bhagavantaṃ ānesi.

Bhagavā santhāgāraṃ pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Bhikkhusaṅghopi kho rājāno manussā ca patirūpe okāse nisīdiṃsu. Sakkopi devānamindo dvīsu devalokesu devaparisāya saddhiṃ upanisīdi aññe ca devā. Ānandattheropi sabbaṃ vesāliṃ anuvicaranto ārakkhaṃ katvā vesālinagaravāsīhi saddhiṃ āgantvā ekamantaṃ nisīdi. Tattha bhagavā sabbesaṃ tadeva ratanasuttaṃ abhāsīti.

224. Tattha yānīdha bhūtānīti paṭhamagāthāyaṃ yānīti yādisāni appesakkhāni vā mahesakkhāni vā. Idhāti imasmiṃ padese, tasmīṃ khaṇe sannipatitattānaṃ sandhāyāha. Bhūtānīti kiñcāpi bhūtasaddo “bhūtasmiṃ pācittiya”nti evamādīsu vijjamāne, “bhūtamidanti, bhikkhave, samanupassathā”ti evamādīsu khandhapañcake, “cattāro kho, bhikkhu, mahābhūtā hetū”ti evamādīsu catubbidhe pathaviḍhātvādirūpe, “yo ca kālaghaso bhūto”ti evamādīsu khīṇāsava, “sabbeva nikkhipissanti, bhūtā loke samussaya”nti evamādīsu sabbasatte, “bhūtagāmapātabyatāyā”ti evamādīsu rukkhādike, “bhūtaṃ bhūtato sañjānātī”ti evamādīsu cātumahārājikānaṃ heṭṭhā sattanikāyaṃ upādāya vattati. Idha pana avisesato amanussesu daṭṭhabbo.

Samāgatānīti sannipatitāni. Bhummanīti bhūmiyaṃ nibbattāni. Vāti vikappane. Tena yānīdha bhummanī vā bhūtāni samāgatānīti imamekaṃ vikappaṃ katvā puna dutiyaṃ vikappaṃ kātuṃ “yāni vā antalikkhe”ti āha. Antalikkhe vā yāni bhūtāni nibbattāni, tāni sabbāni idha samāgatānīti attho. Ettha ca yāmato yāva akaniṭṭhaṃ, tāva nibbattāni bhūtāni ākāse pātubhūtavimānesu nibbattattā “antalikkhe bhūtānī”ti veditabbāni. Tato heṭṭhā sineruto pabhuti yāva bhūmiyaṃ rukkhalatādīsu adhivatthāni pathaviyañca nibbattāni bhūtāni, tāni sabbāni bhūmiyaṃ bhūmipaṭibaddhesu ca rukkhalatāpabbatādīsu nibbattattā “bhummanī bhūtānī”ti veditabbāni.

Evam bhagavā sabbāneva amanussabhūtāni “bhummanī vā yāni va antalikkhe”ti dvīhi padehi vikappetvā puna ekena padena pariggahetvā “sabbeva bhūtā sumanā bhavantū”ti āha. Sabbeti anavasesā. Evāti avadhāraṇe, ekampi anapanetvāti adhippāyo. Bhūtāti amanussā. Sumanā bhavantūti sukhitaṃ, pītisomanassajāta bhavantūti attho. Athopīti kiccantarasaṇṇiyojanatthaṃ vākyopādāne nipāadvayaṃ. Sakkacca suṇantu bhāsanti aṭṭhiṃ katvā, manasi katvā, sabbacetaso samannāharitvā dibbasampattilokuttarasukhāvahaṃ mama desanaṃ suṇantu.

Evamettha bhagavā “yānīdha bhūtāni samāgatānī”ti aniyamitavacanena bhūtāni pariggahetvā puna “bhummanī vā yāni va antalikkhe”ti dvīdhā vikappetvā tato “sabbeva bhūtā”ti puna ekajjhaṃ katvā “sumanā bhavantū”ti iminā vacanena

āsayasampattiyaṃ niyojento “sakkacca suṇantu bhāsita”nti payogasampattiyaṃ, tathā yonisomanasikārasampattiyaṃ paratoghosasampattiyañca, tathā attasammāpaṇidhisappurisūpanissayasampattīsu samādhipaññāhetusampattīsu ca niyojento gāthaṃ samāpesi.

225. Tasmā hi bhūtāti dutiyagāthā. Tattha tasmāti kāraṇavacanaṃ. Bhūtāti āmantanavacanaṃ. Nisāmethāti suṇātha. Sabbeti anavasesā. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yasmā tumhe dibbaṭṭhānāni tattha upabhogasampadañca pahāya dhammassavanatthaṃ idha samāgatā, na naṭanacchanādidassanatthaṃ, tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbeti. Atha vā “sumanā bhavantu sakkacca suṇantū”ti vacanena tesam sumanabhāvaṃ sakkaccaṃ sotukamyatañca disvā āha - yasmā tumhe sumanabhāvena attasammāpaṇidhiyonisomanasikārāsayasuddhīhi sakkaccaṃ sotukamyatāya sappurisūpanissayaparatoghosaṇṇatāṭṭhānato payogasuddhīhi ca yuttā, tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbeti. Atha vā yaṃ purimagāthāya ante “bhāsita”nti vuttaṃ, taṃ kāraṇabhāvena apadisanto āha - “yasmā mama bhāsitaṃ nāma atidullabhaṃ aṭṭhakkaṇaparivajjitassa khaṇassa dullabhata, anekānisamsaṇṇa paññākaruṇāguṇena pavattatā, tañcāhaṃ vattukāmo ‘suṇantu bhāsita’nti avocaṃ. Tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbe”ti idaṃ iminā gāthāpadena vuttaṃ hoti.

Evametaṃ kāraṇaṃ niropento attano bhāsitanisāmane niyojetvā nisāmetabbam vattumāraddho “mettaṃ karoṭha mānusiyaṃ pajāyā”ti. Tassattho - yāyaṃ tīhi upaddavehi upaddutā mānusiṃ pajā, tassā mānusiyaṃ pajāya mittabhāvaṃ hitajjhāsayataṃ paccupaṭṭhāpethāti. Keci pana “mānusiyaṃ paja”nti paṭhanti, taṃ bhummatthāsambhavā na yujjati. Yampi caññe atthaṃ vaṇṇayanti, sopi na yujjati. Adhippāyo panettha - nāhaṃ buddhoti issariyabalena vadāmi, apica pana tumhākañca imissā ca mānusiyaṃ pajāya hitatthaṃ vadāmi - “mettaṃ karoṭha mānusiyaṃ pajāyā”ti. Ettha ca -

“Ye sattasaṇḍaṃ pathaviṃ vijetvā, rājisayo yajamānā anupariyagā;
Assamedhaṃ purisamedhaṃ, sammāpāsaṃ vājapeyyaṃ niraggaḷaṃ.

“Mettassa cittassa subhāvitassa, kalampi te nānubhavanti soḷasiṃ.

“Ekampi ce pāṇamaduṭṭhacitto, mettāyati kusalī tena hoti;
Sabbe ca pāṇe manasānukampī, pahūtamariyo pakaroti puñña”nti. -

Evamādīnaṃ suttānaṃ ekādasānisamsānañca vasena ye mettaṃ karonti, tesam mettā hitāti veditabbā.

“Devatānukampito poso, sadā bhadraṇi passatī”ti. -

Evamādīnaṃ vasena yesu kariyati, tesampi hitāti veditabbā.

Evam ubhayesampi hitabhāvaṃ dassento “mettaṃ karoṭha mānusiyaṃ pajāyā”ti vatvā idāni upakāraṃpi dassento āha “divā ca ratto ca haranti ye baliṃ, tasmā hi ne rakkhatha appamattā”ti. Tassattho - ye manussā cittaṃ kammakāṭṭhakammādīhi devatā katvā cetiyarukkhādīni ca upasaṅkamitvā devatā uddissa divā baliṃ karonti, kāḷapakkhādīsu ca rattiṃ baliṃ karonti. Salākabhattādīni vā datvā ārakkhadevatā upādāya yāva brahmadevatānaṃ pattidānaniyyātanena divā baliṃ karonti, chattāropanadīpamālā sabbarattikadhammassavanādīni kārāpetvā

pattidānaniyyātanena ca rattiṃ baliṃ karonti, te kathaṃ na rakkhitaḥ. Yato evaṃ divā ca ratto ca tumhe uddissa karonti ye baliṃ, tasmā hi ne rakkhatha. Tasmā balikammakāraṇāpi te manusse rakkhatha gopayatha, ahitaṃ tesam apanetha, hitaṃ upanetha appamattā hutvā taṃ kataññubhāvaṃ hadaye katvā niccamanussarantāti.

226. Evaṃ devatāsu manussānaṃ upakārahāvaṃ dassetvā tesam upaddavavūpasamanatthaṃ buddhādiguṇappakāsanena ca devamanussānaṃ dhammassavanatthaṃ “yaṃkiñci vitta”ntiādinā nayena saccavacanaṃ payujjitumāraddho. Tattha yaṃkiñcīti aniyamitavasena anavasesaṃ pariyādiyati yaṃkiñci tattha tattha vohārūpagaṃ. Vittanti dhanaṃ. Tañhi vittiṃ janetīti vittaṃ. Idha vāti manussalokaṃ niddisati, huraṃ vāti tato paraṃ avasesalokaṃ. Tena ca ṭhapetvā manusse sabbalokaggahaṇe patte “saggesu vā”ti parato vuttattā ṭhapetvā manusse ca sagge ca avasesānaṃ nāgasupaṇṇādīnaṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Evaṃ imehi dvīhi padehi yaṃ manussānaṃ vohārūpagaṃ alaṅkāraparibhogūpagañca jātārūparajataṃ muttāmaṇiveḷuriyapavāḷalohitaṅkamasāragallādikaṃ, yañca muttāmaṇivālukaṭṭhatāya bhūmiyā ratanamayavimānesu anekayojanasatavittathesu bhavanesu uppannānaṃ nāgasupaṇṇādīnaṃ vittaṃ, taṃ niddiṭṭhaṃ hoti.

Saggesu vāti kāmāvacararūpāvacaradevalokesu. Te hi sobhanena kammena ajīyanti gammantīti saggā, suṭṭhu vā aggātipi saggā. Yanti yaṃ sassāmikaṃ vā assāmikaṃ vā. Ratananti ratiṃ nayati, vahati, janayati, vaḍḍhetīti ratanaṃ, yaṃkiñci cittikataṃ mahaggaṃ atulaṃ dullabhadassanaṃ anomasattaparibhogañca, tassetam adhivacanaṃ. Yathāha -

“Cittikataṃ mahaggañca, atulaṃ dullabhadassanaṃ;
Anomasattaparibhogaṃ, ratanaṃ tena vuccatī”ti.

Pañīnti uttamaṃ, seṭṭhaṃ, atappakaṃ. Evaṃ iminā gāthāpadena yaṃ saggesu anekayojanasatappamañasabbaratanamayavimānesu sudhammavejayantappabhutīsu sassāmikaṃ, yañca buddhuppādavirahena apāyameva paripūrentesu sattesu suññavimānapaṭibaddhaṃ assāmikaṃ, yaṃ vā panaññampi pathavīmahāsamuddahimavantādinissitaṃ assāmikaṃ ratanaṃ, taṃ niddiṭṭhaṃ hoti.

Na no samaṃ atthi tathāgatenāti na-iti paṭisedhe, no-iti avadhāraṇe. Samanti tulyaṃ. Atthīti vijjati. Tathāgatenāti buddhena. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yaṃ etaṃ vittañca ratanañca pakāsitaṃ, ettha ekampi buddharatanena sadisaṃ ratanaṃ nevatti. Yampi hi taṃ cittikataṭṭhena ratanaṃ, seyyathidaṃ - rañño cakkavattissa cakkaratanaṃ maṇiratanañca, yaṃhi uppanne mahājano na aññattha cittikāraṃ karoti, na koci pupphagandhādīni gahetvā yakkaṭṭhānaṃ vā bhūtaṭṭhānaṃ vā gacchati, sabbopi jano cakkaratanaṃ maṇiratanaṃ eva cittaṃ karoti pūjeti, taṃ taṃ varaṃ pattheti, patthitapatthitañcassa ekaccaṃ samijjhati, tampi ratanaṃ buddharatanena samaṃ natthi. Yadi hi cittikataṭṭhena ratanaṃ, tathāgato va ratanaṃ. Tathāgate hi uppanne ye keci mahesakkhā devamanussā, na te aññatra cittikāraṃ karonti, na kañci aññaṃ pūjenti. Tathā hi brahmā sahampati sinerumattena ratanaḍāmena tathāgataṃ pūjesi, yathābalañca aññe devā manussā ca bimbisāraḥsalarājaanāthapiṇḍikādayo. Parinibbutampi ca bhagavantaṃ uddissa channavutikoṭidhanaṃ vissajjetvā asokamahārājā sakalajambudīpe caturāsīti vihārasahassāni patitṭhāpesi, ko pana vādo aññesaṃ cittikārānaṃ. Apica kassaññassa parinibbutassāpi

jātibodhidhammacakkappavattanaparinibbānatthānāni paṭimāceti yādāni vā uddissa evaṃ cittikāragarukāro vattati yathā bhagavato. Evaṃ cittikataṭṭhenāpi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi.

Tathā yampi taṃ mahagghaṭṭhena ratanaṃ, seyyathidaṃ - kāsikaṃ vatthaṃ. Yathāha - “jiṇṇampi, bhikkhave, kāsikaṃ vatthaṃ vaṇṇavantañceva hoti sukhasamphassaṇca mahagghañcā”ti, tampi buddharatanena samaṃ natthi. Yadi hi mahagghaṭṭhena ratanaṃ, tathāgatova ratanaṃ. Tathāgato hi yesaṃ paṃsukampi paṭiggaṇhāti, tesāṃ taṃ mahapphalaṃ hoti mahānisaṃsaṃ, seyyathāpi asokassa rañño. Idamassa mahagghatāya. Evaṃ mahagghatāvacane cettha dosābhāvasādhakaṃ idaṃ tāva suttapadaṃ veditabbaṃ -

“Yesaṃ kho pana so paṭiggaṇhāti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhāraṃ, tesāṃ taṃ mahapphalaṃ hoti mahānisaṃsaṃ. Idamassa mahagghatāya vadāmi. Seyyathāpi taṃ, bhikkhave, kāsikaṃ vatthaṃ mahagghaṃ, tathūpamāhaṃ, bhikkhave, imaṃ puggalaṃ vadāmi”ti.

Evaṃ mahagghaṭṭhenāpi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi.

Tathā yampi taṃ atulaṭṭhena ratanaṃ. Seyyathidaṃ - rañño cakkavattissa cakkaratanaṃ uppajjati indanīlamaṇimayanābhi sattaratanamayasaḥassāraṃ pavāḷamayanemi, rattasuvaṇṇamayasaṇḍhi, yassa dasannaṃ dasannaṃ arānaṃ upari ekaṃ muṇḍāraṃ hoti vātaṃ gahetvā saddakaraṇatthaṃ, yena kato saddo sukusalappatāḷitapañcaṅgikatūriyasaddo viya hoti. Yassa nābhiyā ubhosu passesu dve sīhamukhāni honti, abbhantaraṃ sakaṭacakkasseva susiraṃ, tassa kattā vā kāretā vā natthi, kammaṃpaccayena ututo samuṭṭhāti. Yaṃ rājā dasavidhaṃ cakkavattivattaṃ pūretvā tadahuposathe pannarase puṇṇamadvase sīsaṃnhāto uposathiko uparipāsādavaragato sīlāni sodhento nisinno puṇṇacandaṃ viya sūriyaṃ viya ca uṭṭhentaṃ passati, yassa dvādasayojanato saddo suyyati, yojanato vaṇṇo dissati, yaṃ mahājanena “dutiyo maññe cando sūriyo vā uṭṭhito”ti ativiya kotūhalajātena dissamānaṃ nagarassa upari āgantvā rañño antepurassa pācīnapasse nātiuccaṃ nātinīcaṃ hutvā mahājanassa gandhapupphādīhi pūjetuṃ yuttaṭṭhāne akkhāhataṃ viya tiṭṭhati.

Tadeva anubandhamānaṃ hatthiratanāṃ uppajjati, sabbaseto rattapādo sattappatiṭṭho iddhiṃ vā vehāsaṅgamo uposathakulā vā chaddantakulā vā āgacchati. Uposathakulā āgacchanto hi sabbajeṭṭho āgacchati, chaddantakulā sabbakaniṭṭho sikkhitasikkho damathūpeto. So dvādasayojanaṃ parisāṃ gahetvā sakalajambudīpaṃ anusaṃyāyitvā purepātarāsameva sakaṃ rājadhāniṃ āgacchati.

Tampi anubandhamānaṃ assaratanāṃ uppajjati, sabbaseto rattapādo kākasīso muṇḍakeso valāhakassa rājakulā āgacchati. Sesamettha hatthiratanasadisameva.

Tampi anubandhamānaṃ maṇiratanāṃ uppajjati. So hoti maṇi veḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṃso suparikammaṃkato āyāmato cakkānābhisaḍḍiso, vepullapabbatā āgacchati, so caturaṅgasamannāgatepi andhakāre rañño dhajaggato yojanaṃ obhāseti, yassobhāsena manussā “divā”ti maññamānā kammante payojenti, antamaso kunthakipillikaṃ upādāya passanti.

Tampi anubandhamānaṃ itthiratanāṃ uppajjati. Pakatiaggamahesī vā hoti, uttarakuruto vā āgacchati maddarājakulato vā, atidīghādichadosavivajjitā atikkantā

mānusaṃ vaṇṇaṃ appattā dibbaṃ vaṇṇaṃ, yassā rañño sītakāle uṇhāni gattāni honti, uṇhakāle sītāni, satadhā phoṭṭitatūlapicuno viya samphasso hoti, kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalaṅgandho, pubbuṭṭhāyitādiānekaguṇasamannāgatā ca hoti.

Tampi anubandhamānaṃ gahapatiratanāṃ uppajjati rañño pakatikammakaro seṭṭhi, yassa cakkaratane uppannamatte dibbaṃ cakkhu pātubhavati, yena samantato yojanamatte nidhiṃ passati sassāmikampi assāmikampi. So rājānaṃ upasaṅkamtivā pavāreti “appossukko tvaṃ, deva, hohi, ahaṃ te dhanena dhanakaraṇīyaṃ karissāmī”ti.

Tampi anubandhamānaṃ pariṇāyakaratanāṃ uppajjati rañño pakatijetṭhaputto, cakkaratane uppannamatte atirekapaññāveyyattiyena samannāgato hoti, dvādasayojanāya parisāya cetasā cittaṃ parijānitvā niggahapaggahasamattho hoti. So rājānaṃ upasaṅkamtivā pavāreti - “appossukko tvaṃ, deva, hohi, ahaṃ te rājjaṃ anusāsissāmī”ti. Yaṃ vā panaññaṃ evarūpaṃ atulaṭṭhena ratanaṃ, yassa na sakkā tulayitvā tīrayitvā aggho kātuṃ “sataṃ vā sahaṃ vā agghaṃ koṭiṃ vā”ti. Tattha ekaratanampi buddharatanena samaṃ natthi. Yadi hi atulaṭṭhena ratanaṃ, tathāgatova ratanaṃ. Tathāgato hi na sakkā silato vā samādhito vā paññādīnaṃ vā aññatarato kenaci tulayitvā tīrayitvā “ettakaguṇo vā iminā samo vā sappatibhāgo vā”ti paricchindituṃ. Evaṃ atulaṭṭhenāpi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi.

Tathā yampi taṃ dullabhadassanaṭṭhena ratanaṃ. Seyyathidaṃ - dullabhapātubhāvo rājā cakkavatti cakkādīni ca tassa ratanāni, tampi buddharatanena samaṃ natthi. Yadi hi dullabhadassanaṭṭhena ratanaṃ, tathāgatova ratanaṃ, kuto cakkavattiādīnaṃ ratanattaṃ, yāni ekasmiṃyeva kappe anekāni uppajjanti. Yasmā pana asaṅkhyeyyepi kappe tathāgatasuñño loko hoti, tasmā tathāgato eva kadāci karahaci uppajjanato dullabhadassano. Vuttaṃ cetāṃ bhagavatā parinibbānasamaye -

“Devatā, ānanda, ujjhāyanti - ‘dūrā ca vatamha āgatā tathāgataṃ dassanāya, kadāci karahaci tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā, ajjeva rattiyaṃ pacchime yāme tathāgatassa parinibbānaṃ bhavissati, ayaṅca mahesakkho bhikkhu bhagavato purato ṭhito ovārento, na mayaṃ labhāma pacchime kāle tathāgataṃ dassanāyā”ti.

Evaṃ dullabhadassanaṭṭhenapi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi.

Tathā yampi taṃ anomasattaparibhogatṭhena ratanaṃ. Seyyathidaṃ - rañño cakkavattissa cakkaratanaṃ. Tañhi koṭisatasahasasādhanaṃpi sattaḥūmikapāsādhavaratale vasantānaṃpi caṇḍālavenanesādarathakārapukkusaḍḍhānaṃ nīcakulikānaṃ omakapurisānaṃ supinantepi paribhogatṭhāya na nibbattati. Ubhato sujātassa pana rañño khattiyyasseva paripūritadasavidhacakkavattivattassa paribhogatṭhāya nibbattanato anomasattaparibhogaṃyeva hoti, tampi buddharatanena samaṃ natthi. Yadi hi anomasattaparibhogatṭhena ratanaṃ, tathāgatova ratanaṃ. Tathāgato hi loke anomasattasammatānaṃpi anupanissayasampannānaṃ viparītadassanānaṃ pūraṇakassapādīnaṃ channaṃ satthārānaṃ aññesaṅca evarūpānaṃ supinantepi aparibhogo, upanissayasampannānaṃ pana catuppadāyapi gāthāya pariyosāne arahattamadhigantaṃ samatthānaṃ nibbedhikaññadassanānaṃ

bāhiyadārucīriyappabhutīnaṃ aññesañca mahākulappasutānaṃ mahāsāvakānaṃ paribhogo. Te hi taṃ dassanānuttariyasavanānuttariyapāricariyānuttariyādīni sādhentā tathā tathā paribhuñjanti. Evaṃ anomasattaparibhogaṭṭhenāpi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi.

Yampi taṃ avisesato ratijananaṭṭhena ratanaṃ. Seyyathidaṃ - rañño cakkavattissa cakkaratanaṃ. Tañhi disvā rājā cakkavatti attamano hoti, evampi taṃ rañño ratim janeti. Puna caparaṃ rājā cakkavatti vāmena hatthena suvaṇṇabhiṅkāraṃ gahetvā dakkhiṇena hatthena cakkaratanaṃ abbhukkirati “pavattatu bhavaṃ cakkaratanaṃ, abhivijjātu bhavaṃ cakkaratana”nti. Tato cakkaratanaṃ pañcaṅgikaṃ viya tūriyaṃ madhurassaraṃ niccharantaṃ ākāsaṃ puratthimaṃ disaṃ gacchati, anvadeva rājā cakkavatti cakkānubhāvena dvādasayojanavittihīṇāya caturaṅginīyā senāya nātiuccaṃ nātinīcaṃ uccarukkhānaṃ heṭṭhābhāgena, nīcarukkhānaṃ uparibhāgena, rukkesu pupphaphalapallavādipaṇṇākāraṃ gahetvā āgatānaṃ hatthato paṇṇākārañca gaṇhanto “ehi kho mahārājā”tiēvamādinā paramanipaccakāreṇa āgate paṭirājāno “pāṇo na hantabbo”tiādinā nayena anusāsanto gacchati. Yattha pana rājā bhuñjitukāmo vā divāseyyaṃ vā kappetukāmo hoti, tattha cakkaratanaṃ ākāsaṃ otarivā udakādisabbakiccakkhame same bhūmibhāge akkhāhataṃ viya tiṭṭhati. Puna rañño gamanacitte uppanne purimanayeneva saddaṃ karontaṃ gacchati, yaṃ sutvā dvādasayojanikāpi parisā ākāsaṃ gacchati. Cakkaratanaṃ anupubbena puratthimaṃ samuddaṃ ajjhogāhati, tasmim ajjhogāhante udakaṃ yojanappamāṇaṃ apagantvā bhittikataṃ viya tiṭṭhati. Mahājano yathākāmaṃ satta ratanāni gaṇhāti. Puna rājā suvaṇṇabhiṅkāraṃ gahetvā “ito paṭṭhāya mama rajja”nti udakena abbhukkirivā nivattati. Senā purato hoti, cakkaratanaṃ pacchato, rājā majjhe. Cakkaratanaṃ osakkitosakkitaṭṭhānaṃ udakaṃ paripūreti. Eteneva upāyena dakkhiṇapacchimaṭṭharepi samudde gacchati.

Evaṃ catuddisaṃ anusamyāyivā cakkaratanaṃ tiyojanappamāṇaṃ ākāsaṃ ārohati. Tattha t̥hito rājā cakkaratanaṃnubhāvena vijitaṃ pañcasataparittadīpapaṭimaṇḍitaṃ sattayojanasahassaparimaṇḍalaṃ pubbavidehaṃ, tathā aṭṭhajojanasahassaparimaṇḍalaṃ uttarakuruṃ, sattayojanasahassaparimaṇḍalaṃ aparagoyānaṃ, dasayojanasahassaparimaṇḍalaṃ jambudīpañcāti evaṃ catumahādīpadvisahassaparittadīpapaṭimaṇḍitaṃ ekaṃ cakkavālaṃ suphullaṇḍarīkavanaṃ viya oloketi. Evaṃ olokayato cassa anappikā rati uppajjati. Evampi taṃ cakkaratanaṃ rañño ratim janeti, tampi buddharatanasamaṃ natthi. Yadi hi ratijananaṭṭhena ratanaṃ, tathāgato va ratanaṃ. Kiṃ karissati etaṃ cakkaratanaṃ? Tathāgato hi yassā dibbāya ratiyā cakkaratanaṃdīhi sabbehipi janitā cakkavattirati saṅkhampi kalampi kalabhāgampi na upeti, tatopi ratito uttaritarañca paṇītarañca attano ovādappatikarānaṃ asaṅkhyeyyānampi devamanussānaṃ paṭhamajjhānaratiṃ, dutiyatatiyacatutthapañcamajjhānaratiṃ, ākāsaṇcāyatanaṃ, viññāṇaṇcāyatanaṃākiñcaññāyatanaṃnevasaññānāsaññāyatanaṃ, sotāpattimaggaratiṃ, sotāpattiphalaratiṃ, sakadāgāmianāgāmiarahattamaggaphalaratiñca janeti. Evaṃ ratijananaṭṭhenāpi tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthīti.

Apica ratanaṃ nāmetam duvidham hoti saviññāṇakaṃ aviññāṇakañca. Tattha aviññāṇakaṃ cakkaratanaṃ maṇiratanam, yaṃ vā panaññampi anindriyabaddham suvaṇṇarajatādi, saviññāṇakaṃ hatthiratanādi pariṇāyakaratanapariyosānaṃ, yaṃ vā panaññampi evarūpaṃ indriyabaddham. Evaṃ duvidhe cettha saviññāṇakaratanam aggamakkhāyati. Kasmā? Yasmā aviññāṇakaṃ suvaṇṇarajatamaṇimuttādiratanam, saviññāṇakānaṃ hatthiratanādīnaṃ alaṅkāratthāya upanīyati.

Saviññāṇakaratanampi duvidham tiracchānagataratanam, manussaratanañca. Tattha manussaratanaṃ aggamakkhāyati. Kasmā? Yasmā tiracchānagataratanam manussaratanaṃ opavayham hoti. Manussaratanaṃ duvidham itthiratanam, purisaratanam. Tattha purisaratanam aggamakkhāyati. Kasmā? Yasmā itthiratanam purisaratanam paricārikattaṃ āpajjati. Purisaratanampi duvidham agārikaratanaṃ, anagārikaratanañca. Tattha anagārikaratanaṃ aggamakkhāyati. Kasmā? Yasmā agārikaratanesu aggo cakkavattīpi sīlādiguṇayuttaṃ anagārikaratanaṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā upaṭṭhahitvā payirupāsītva ca dibbamānusikā sampattiyo pāpuṇitvā ante nibbānasampattiṃ pāpuṇāti.

Evaṃ anagārikaratanaṃ duvidham - ariyaputhujjanavasena. Ariyaratanaṃ duvidham sekkhāsekkhavasena. Asekkharatanampi duvidham sukkhavipassakasamathayānikavasena, samathayānikaratanaṃ duvidham sāvakaṃ pāramippattaṃ, appattañca. Tattha sāvakaṃ pāramippattaṃ aggamakkhāyati. Kasmā? Guṇamahantatāya. Sāvakaṃ pāramippattaratanaṃ paccekabuddharatanam aggamakkhāyati. Kasmā? Guṇamahantatāya. Sāriputtamoggallānasadisāpi hi anekasatā sāvaka ekassa paccekabuddhasa guṇānaṃ satabhāgampi na upenti. Paccekabuddharatanam sammāsambuddharatanam aggamakkhāyati. Kasmā? Guṇamahantatāya. Sakalampi hi jambudīpaṃ pūretvā pallaṅkena pallaṅkaṃ ghaṭṭentā nisinnā paccekabuddhā ekassa sammāsambuddhasa guṇānaṃ neva saṅkham na kalam na kalabhāgaṃ upenti. Vuttampi cetam bhagavatā - “yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā...pe... tathāgato tesam aggamakkhāyatī”tiādi. Evaṃ kenacipi pariyāyena tathāgatasamaṃ ratanaṃ natthi. Tenāha bhagavā “na no samaṃ atthi tathāgatenā”ti.

Evaṃ bhagavā buddharatanassa aññehi ratanehi asamataṃ vatvā idāni tesam sattānaṃ uppannaupaddavavūpasamanatthaṃ neva jātiṃ na gottaṃ na kolaputtiyaṃ na vaṇṇapokkharatādiṃ nissāya, apica kho avīcimupādāya bhavaggaṃ pariyante loke sīlasamādhikkhandhādīhi guṇehi buddharatanassa asadisabhāvaṃ nissāya saccavacanam payuñjati “idampi buddhe ratanaṃ paṇītaṃ, etena saccena suvatthi hotū”ti.

Tassattho - idampi idha vā huraṃ vā saggesu vā yaṃkiñci atthi vittaṃ vā ratanaṃ vā, tena saddhiṃ tehi tehi guṇehi asamattā buddharatanam paṇītaṃ. Yadi etaṃ saccaṃ, etena saccena imesaṃ paṇīnaṃ sotthi hotu, sobhanānaṃ atthitā hotu, arogatā nirupaddavatāti. Ettha ca yathā “cakkhum kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā”tievamādīsu attabhāvena vā attaniyabhāvena vāti attho. Itarathā hi cakkhu attā vā attaniyam vāti appaṭisiddhameva siyā. Evaṃ ratanaṃ paṇītanti ratanattaṃ paṇītaṃ, ratanabhāvo paṇītota ayamattho veditabbo. Itarathā hi buddho neva ratananti sījheyya. Na hi yattha ratanaṃ atthi, taṃ ratananti sījhati. Yattha pana cittikatādiatthasaṅkhātamaṃ yena vā tena vā vidhinā sambandhagataṃ ratanattaṃ atthi, yasmā taṃ ratanattamupādāya ratananti paññāpiyati, tasmā tassa ratanattassa atthitāya ratananti sījhati. Atha vā idampi buddhe ratananti imināpi

kāraṇena buddhova ratananti evampettha attho veditabbo. Vuttamattāya ca bhagavatā imāya gāthāya rājakulassa sotthi jātā, bhayaṃ vūpasantaṃ. Imissā gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

227. Evaṃ buddhaguṇena saccaṃ vatvā idāni nibbānadhammaguṇena vattumāraddho “khayaṃ virāga”nti. Tattha yasmā nibbānasacchikiriyāya rāgādayo khīṇā honti parikkhīṇā, yasmā vā taṃ tesaṃ anuppādanirodhakkhayamattaṃ, yasmā ca taṃ rāgādiviyuttaṃ sampayogato ca ārammaṇato ca, yasmā vā tamhi sacchikate rāgādayo accantaṃ virattā honti vigatā viddhastā, tasmā “khaya”nti ca “virāga”nti ca vuccati. Yasmā panassa na uppādo paññāyati, na vayo na ṭhitassa aññathattaṃ, tasmā taṃ na jāyati na jīyati na mīyatīti katvā “amata”nti vuccati, uttamaṭṭhena pana atappaṭṭhena ca paṇītanti. Yadajjhagāti yaṃ ajjhagā vindi, paṭilabhi, attano ñāṇabalena sacchākāsi. Sakyamunīti sakyakulappasutattā sakyō, moneyyadhammasamannāgatattā muni, sakyō eva muni sakyamuni. Samāhitoti ariyamaggasamādhinā samāhitacitto. Na tena dhammena samatthi kiñcīti tena khayādināmakena sakyamuninā adhigatena dhammena samaṃ kiñci dhammajātaṃ natthi. Tasmā suttantarepi vuttaṃ “yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṃ dhammānaṃ aggamakkhāyatī”tiādi.

Evaṃ bhagavā nibbānadhammassa aññehi dhammehi asamataṃ vatvā idāni tesaṃ sattānaṃ uppannaupaddavavūpasamanatthaṃ khayavirāgāmatapaṇītatāguṇehi nibbānadhammaratanassa asadisabhāvaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi dhamme ratanaṃ paṇītaṃ etena saccena suvatthi hotū”ti. Tassattho purimagāthāya vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

228. Evaṃ nibbānadhammaguṇena saccaṃ vatvā idāni maggadhammaguṇena vattumāraddho “yaṃ buddhaseṭṭho”ti. Tattha “bujjhita saccānī”tiādinā nayena buddho, uttamo paṃsaṇiyo cāti seṭṭho, buddho ca so seṭṭho cāti buddhaseṭṭho. Anubuddhapaccekabuddhasaṅkhātesu vā buddhesu seṭṭhoti buddhaseṭṭho. So buddhaseṭṭho yaṃ parivaṇṇayī, “aṭṭhaṅgiko ca maggānaṃ, khemaṃ nibbānappattiyā”ti ca “ariyaṃ vo, bhikkhave, sammāsamādhim desessāmi saupanisaṃ saparikkhāra”nti ca evamādinā nayena tattha tattha paṃsaṇi pakāsayi. Sucinti kilesamalasamucchedakaraṇato accantavodānaṃ. Samādhimānantarikaññamāhūti yañca attano pavattisamanantaraṃ niyameneva phaladānato “ānantarikasamādhī”ti āhu. Na hi maggasamādhināhi uppanne tassa phaluppattinisedhako koci antarāyo atthi. Yathāha -

“Ayañca puggalo sotāpattiphalasacchikiriyāya paṭipanno assa, kappassa ca uḍḍayhanavelā assa, neva tāva kappo uḍḍayheyya, yāvāyaṃ puggalo na sotāpattiphalaṃ sacchikaroti, ayaṃ vuccati puggalo ṭhitakappī. Sabbepi maggasamaṅgino puggalā ṭhitakappino”ti.

Samādhinā tena samo na vijjatīti tena buddhaseṭṭhaparivaṇṇitena sucinā ānantarikasamādhinā samo rūpāvacarasamādhī vā arūpāvacarasamādhī vā koci na vijjati. Kasmā? Tesaṃ bhāvitattā tattha tattha brahmaloke uppannassāpi puna nirayādīsu uppattisambhavato, imassa ca arahattasamādhissa bhāvitattā ariyapuggalassa sabbuppattisamugghātasambhavato. Tasmā suttantarepi vuttaṃ “yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesaṃ aggamakkhāyatī”tiādi.

Evam bhagavā ānantarikasamādhissa aññehi samādhīhi asamataṃ vatvā idāni purimanayeneva maggadhammaratanassa asadisabhāvaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi dhamme...pe... hotū”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

229. Evam maggadhammaguṇenāpi saccam vatvā idāni saṅghaguṇenāpi vattumāraddho “ye puggalā”ti. Tattha yeti aniyametvā uddeso. Puggalāti sattā. Aṭṭhāti tesam gaṇanaparicchedo. Te hi cattāro ca paṭipannā cattāro ca phale tṭhitāti aṭṭha honti. Sataṃ pasatthāti sappurisehi buddhapaccekaḥbuddhasāvakehi aññehi ca devamanussehi pasatthā. Kasmā? Sahajātasīlādiguṇayogā. Tesañhi campakavakulakusumādīnaṃ sahajātavaṇṇagandhādayo viya sahajātasīlasamādhīdayo guṇā. Tena te vaṇṇagandhādisampannāni viya pupphāni devamanussānaṃ sataṃ piyā manāpā pasamsanīyā ca honti. Tena vuttaṃ “ye puggalā aṭṭhasataṃ pasatthā”ti.

Atha vā yeti aniyametvā uddeso. Puggalāti sattā. Aṭṭhasatanti tesam gaṇanaparicchedo. Te hi ekabījī kolaṃkolo sattakkhattuparamoti tayo sotāpannā, kāmarūpārūpabhavesu adhigatapphalā tayo sakadāgāmino, te sabbepi catunnaṃ paṭipadānaṃ vasena catuvīsati, antarāparinibbāyī, upahaccaparinibbāyī, sasaṅkhāraparinibbāyī, asaṅkhāraparinibbāyī, uddhamṣoto akaniṭṭhagāmīti, avihesu pañca, tathā atappasudassasudassīsu. Akaniṭṭhesu pana uddhamṣotavajjā cattāroti catuvīsati anāgāmino, sukkhavipassako samathayānikoti dve arahanto, cattāro maggaṭṭhāti catupaññāsa. Te sabbepi saddhādhurapaññādhurānaṃ vasena diguṇā hutvā aṭṭhasataṃ honti. Sesam vuttanayameva.

Cattāri etāni yugāni hontīti te sabbepi aṭṭha vā aṭṭhasataṃ vāti vitthārasena uddiṭṭhapuggalā, saṅkhepavasena sotāpattimaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ yugaṃ, evam yāva arahattamaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ yuganti cattāri yugāni honti. Te dakkhiṇeyyāti ettha teti pubbe aniyametvā uddiṭṭhānaṃ niyametvā niddeso. Ye puggalā vitthārasena aṭṭha vā aṭṭhasataṃ vā, saṅkhepavasena cattāri yugāni hontīti vuttā, sabbepi te dakkhiṇaṃ arahantīti dakkhiṇeyyā. Dakkhiṇā nāma kammañca kammavipākāñca saddahitvā “esa me idaṃ vejjakammaṃ vā jaṅghapesanikaṃ vā karissatī”ti evamādīni anapekkhitvā dīyamāno deyyadhammo, taṃ arahanti nāma sīlādiguṇayuttā puggalā. Ime ca tādisā, tena vuccanti te “dakkhiṇeyyā”ti.

Sugatassa sāvakāti bhagavā sobhanena gamanena yuttattā, sobhanañca tṭhānaṃ gatattā, suṭṭhu ca gatattā suṭṭhu eva ca gadattā sugato, tassa sugatassa. Sabbepi te vacanaṃ suṇantīti sāvakā. Kāmañca aññepi suṇanti, na pana sutvā kattabbakiccaṃ karonti. Ime pana sutvā kattabbaṃ dhammānudhammapaṭipattiṃ katvā maggaphalāni pattā, tasmā “sāvakā”ti vuccanti. Etesu dinnāni mahapphalānīti etesu sugatasāvakesu appakānīpi dānāni dinnāni paṭiggāhakato dakkhiṇāvisuddhibhāvaṃ upagatattā mahapphalāni honti. Tasmā suttantarepi vuttaṃ -

“Yāvatā, bhikkhave, saṅghā vā gaṇā vā, tathāgatasāvakasaṅgho tesam aggamakkhāyati, yadidaṃ cattāri purisayugāni aṭṭha purisapuggalā, esa bhagavato sāvakasaṅgho...pe... aggo vipāko hotī”ti.

Evam bhagavā sabbesampi maggaṭṭhaphalaṭṭhānaṃ vasena saṅgharatanassa guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā

koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

230. Evaṃ maggaṭṭhaphalaṭṭhānaṃ vasena saṅghaguṇena saccaṃ vatvā idāni tato ekacciyaṇaṃ phalasamāpattisukhamanubhavantānaṃ khīṇāsavapuggalānaṃyeva guṇena vattumāraddho “ye suppayuttā”ti. Tattha yeti aniyamituddesavacanaṃ. Suppayuttāti suṭṭhu payuttā, anekavihiṭaṃ anesanaṃ pahāya suddhājīvitāṃ nissāya vipassanāya attānaṃ payuñjitumāraddhāti attho. Atha vā suppayuttāti parisuddhakāyavacīpayogasamannāgatā. Tena tesāṃ sīlakkhandhaṃ dasseti. Manasā daḷhenāti daḷhena manasā, thirasamādhuyuttena cetasāti attho. Tena tesāṃ samādhikkhandhaṃ dasseti. Nikkāminoti kāye ca jīvite ca anapekkhā hutvā paññādhurena vīriyena sabbakilesehi katanikkamaṇā. Tena tesāṃ vīriyasampannaṃ paññākkhandhaṃ dasseti.

Gotamasāsanamhīti gottato gotamassa tathāgatasseva sāsanaṃhi. Tena ito bahiddhā nānappakāraṃpi amaratapāṃ karontānaṃ suppayogādiguṇābhāvato kilesehi nikkamaṇābhāvaṃ dīpeti. Teti pubbe uddiṭṭhānaṃ niddesavacanaṃ. Pattipattāti ettha pattaḃbāti patti, pattaḃbā nāma pattuṃ arahā, yaṃ patvā accantayogakkhemino honti, arahattaphalassetāṃ adhivacanaṃ, taṃ pattiṃ pattāti pattiḃpattā. Amatanti nibbānaṃ. Vigayhāti āramaṇavasena vigāhitvā. Laddhāti labhitvā. Mudhāti abyayena kākaṇikamattampi byayaṃ akatvā. Nibbutinti paṭippassaddhakilesadarathaṃ phalasamāpattiṃ. Bhuñjamānāti anubhavamānā. Kiṃ vuttaṃ hoti? Ye imasmiṃ gotamasāsanamhī sīlasampannattā suppayuttā, samādhisampannattā manasā daḷhena, paññāsampannattā nikkāmino, te imāya sammāpaṭipadāya amataṃ vigayha mudhā laddhā phalasamāpattisaññitaṃ nibbutiṃ bhuñjamānā pattiḃpattā nāma hontīti.

Evaṃ bhagavā phalasamāpattisukhamanubhavantānaṃ khīṇāsavapuggalānaṃyeva vasena saṅgharatanassa guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

231. Evaṃ khīṇāsavapuggalānaṃ guṇena saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni bahujaṇapaccakkhena sotāpannasseva guṇena vattumāraddho “yathindakhīlo”ti. Tattha yathāti upamāvacanaṃ. Indakhīloti nagaradvāranivāraṇatthaṃ ummārabbhantare aṭṭha vā dasa vā hatthe pathaviṃ khaṇitvā ākoṭitassa sārādārumayathambhassetāṃ adhivacanaṃ. Pathavinti bhūmiṃ. Sitoti anto pavisitvā nissito. Siyāti bhaveyya. Catubbhi vātehi catūhi disāhi āgatavātehi. Asampakampiyoti kampetuṃ vā cāletuṃ vā asakkuṇeyyo. Tathūpamanti tathāvidhaṃ. Sappurisaṇti uttamapurisaṃ. Vadāmīti bhaṇāmi. Yo ariyasaccāni avecca passatīti yo cattāri ariyasaccāni paññāya ajjhogāhetvā passati. Tattha ariyasaccāni visuddhimagge vuttanayeneva veditabbāni.

Ayaṃ panettha saṅkhepattho - yathā hi indakhīlo gambhīranematāya pathavissito catubbhi vātehi asampakampiyo siyā, imampi sappurisaṃ tathūpamameva vadāmi, yo ariyasaccāni avecca passati. Kasmā? Yasmā sopi indakhīlo viya catūhi vātehi sabbatitthiyavādavātehi asampakampiyo hoti, tamhā dassanā kenaci kampetuṃ vā cāletuṃ vā asakkuṇeyyo. Tasmā suttantarepi vuttaṃ -

“Seyyathāpi, bhikkhave, ayokhīlo vā indakhīlo vā gambhīranemo sunikhāto acalo asampakampī, puratthimāya cepi disāya āgaccheyya bhusā vātavutthi, neva naṃ saṅkampeyya na sampakampeyya na sampacāleyya. Pacchimāya...pe... dakkhiṇāya... uttarāya cepi...pe... na sampacāleyya. Taṃ kissa hetu? Gambhīrattā, bhikkhave, nemassa sunikhātattā indakhīlassa. Evameva kho, bhikkhave, ye ca kho keci samaṇā vā brāhmaṇā vā ‘idaṃ dukkhanti...pe... paṭipadā’ti yathābhūtaṃ pajānanti, te na aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā mukhaṃ olokenti ‘ayaṃ nūna bhavaṃ jānaṃ jānāti passaṃ passatī’ti. Taṃ kissa hetu? Sudiṭṭhattā, bhikkhave, catunnaṃ ariyasaccāna’nti.

Evaṃ bhagavā bahujaṇapaccakkhassa sotāpannasseva vasena saṅgharatanassa guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

232. Evaṃ avisesato sotāpannassa guṇena saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni ye te tayo sotāpannā ekabījī kolaṃkolo sattakkhattuparamoti. Yathāha -

“Idhekacco puggalo tiṇṇaṃ saṃyojanānaṃ parikkhayā sotāpanno hoti...pe...so ekaṃyeva bhavaṃ nibbattitvā dukkhassantaṃ karoti, ayaṃ ekabījī. Tathā dve vā tīṇi vā kulāni sandhāvitvā saṃsaritvā dukkhassantaṃ karoti, ayaṃ kolaṃkolo. Tathā sattakkhattuṃ devesu ca manussesu ca sandhāvitvā saṃsaritvā dukkhassantaṃ karoti, ayaṃ sattakkhattuparamo”ti.

Tesaṃ sabbakaniṭṭhassa sattakkhattuparamassa guṇena vattumāraddho “ye ariyasaccāni”ti. Tattha ye ariyasaccāni etaṃ vuttanayameva. Vibhāvayantīti paññāobhāsenā saccapaṭicchādakaṃ kilesandhakāraṃ vidhamitvā attano pakāsāni pākāṇi karonti. Gambhīrapaññenāti appameyyapaññatāya sadevakassapi lokassa ñāṇena alabbhaneyyapattiṭṭhapaññena, sabbaññunāti vuttaṃ hoti. Sudesitānīti samāsabyāsaśākalyavekalyādīhi tehi tehi nayehi suṭṭhu desitāni. Kiñcāpi te honti bhusaṃ pamattāti te vibhāvitaariyasaccā puggalā kiñcāpi devarajjacakkavattirajjādippamādaṭṭhānaṃ āgamma bhusaṃ pamattā honti, tathāpi sotāpattimaggañāṇena abhisāṅkhāraviññāṇassa nirodhā ṭhapetvā satta bhava anamatagge saṃsāre ye uppajjeyyūṃ nāmañca rūpañca, tesaṃ niruddhattā atthaṅgatattā na aṭṭhamāṃ bhavaṃ ādiyanti, sattamabhava eva pana vipassanaṃ ārabhitvā arahattaṃ pāpuṇantīti.

Evaṃ bhagavā sattakkhattuparamavasena saṅgharatanassa guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

233. Evaṃ sattakkhattuparamassa aṭṭhamāṃ bhavaṃ anādiyanaguṇena saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni tasseva satta bhava ādiyatoṇi aññehi appahīnabhavādānehi puggalehi visiṭṭhena guṇena vattumāraddho “sahāvassā”ti. Tattha sahāvāti saddhiṃyeva. Assāti “na te bhavaṃ aṭṭhamamādiyaṇī”ti vuttesu aññatarassa. Dassanasampadāyāti sotāpattimaggasampattiya. Sotāpattimaggo hi nibbānaṃ disvā kattabbakiccasampadāya sabbapaṭṭhamāṃ nibbānadassanato “dassana”nti vuccati. Tassa attani pātubhāvo dassanasampadā, tāya dassanasampadāya saha eva. Tayassu dhammā jahitā bhavantīti ettha suiti padapūraṇamatte nipāto. “Idaṃsu me, sārīputta, mahāvikaṭabhojanasmim

hotī” tievamādīsu viya. Yato sahāvassa dassanasampadāya tayo dhammā jahitā bhavanti pahīnā bhavantīti ayamevettha attho.

Idāni jahitadhammadassanattham āha “sakkāyaditthī vicikicchitañca, sīlabbatam vāpi yadatthi kiñcī”ti. Tattha sati kāye vijjamāne upādānakkhandhapañcakasañkhāte kāye vīsativatthukā ditthi sakkāyaditthi, satī vā tattha kāye ditthītipi sakkāyaditthi, yathāvuttappakāre kāye vijjamānā ditthīti attho. Satiyeva vā kāye ditthītipi sakkāyaditthi, yathāvuttappakāre kāye vijjamāne rūpādisañkhāto attāti evam pavattā ditthīti attho. Tassā ca pahīnattā sabbaditthigatāni pahīnāniyeva honti. Sā hi nesam mūlam. Sabbakilesabyādhivūpasamanato paññā “cikicchita”nti vuccati, tam paññācikkicchitam ito vigatam, tato vā paññācikkicchitā idam vigatanti vicikicchitam, “satthari kañkhatī”tiādinā nayena vuttāya atthavatthukāya vimatiyā etam adhivacanam. Tassā pahīnattā sabbavicikicchitāni pahīnāni honti. Tañhi nesam mūlam. “Ito bahiddhā samaṇabrāhmaṇānam sīlena suddhi vatena suddhī” tievamādīsu āgataṃ gosīlakukkurasīlādikaṃ sīlam govatakukkuravatādikañca vataṃ “sīlabbata”nti vuccati. Tassa pahīnattā sabbampi naggiyamuṇḍikādi amaratapam pahīnam hoti. Tañhi tassa mūlam. Tena sabbāvasāne vuttam “yadatthi kiñcī”ti. Dukkhadassanasampadāya cettha sakkāyaditthi, samudayadassanasampadāya vicikicchitam, maggadassananibbānadassanasampadāya sīlabbatam pahīyatīti viññātabbam.

234. Evamassa kilesavaṭṭappahānam dassetvā idāni tasmim kilesavaṭṭe sati yena vipākavaṭṭena bhavitabbam, tappahānā tassāpi pahānam dīpento āha “catūhapāyehi ca vippamutto”ti. Tattha cattāro apāyā nāma nirayatiracchānapettivisayaasurakāyā, tehi esa satta bhava upādiyantopi vippamuttoti attho.

Evamassa vipākavaṭṭappahānam dassetvā idāni yaṃ imassa vipākavaṭṭassa mūlabhūtam kammavaṭṭam, tassāpi pahānam dassetvā āha “chaccābhiṭṭhānāni abhabba kātu”nti. Tattha abhiṭṭhānāni oḷārikatṭhānāni, tāni esa cha abhabbo kātuṃ. Tāni ca “atṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ ditthi sampanno puggalo mātaram jīvitā voropeyyā”tiādinā nayena ekaṇipāte vuttāni mātughātapitughātaarahantaghātalohituppādasāṅghabheda aññasatthāruddhesakammāni veditabbāni. Tāni hi kiñcāpi ditthi sampanno ariyasāvako kunthakipillikampi jīvitā na voropeti, apica kho pana puthujjanabhāvassa vigarahaṇattham vuttāni. Puthujjano hi aditthi sampannattā evam mahāsāvajjāni abhiṭṭhānāni karoti, dassana sampanno pana abhabbo tāni kātuntī. Abhabbaggaṇaṇācettha bhavantarepi akaraṇadassanattham. Bhavantarepi hi esa attano ariyasāvaka bhāvaṃ ajānantopi dhammatāya eva etāni vā cha, pakatipāṇātipātādīni vā pañca verāni aññasatthāruddhesena saha cha ṭhānāni na karoti, yāni sandhāya ekacce “chachābhiṭṭhānāni”ti paṭhanti. Matamacchaggāhādayo cettha ariyasāvaka gāmadārakānam nidassanam.

Evam bhagavā satta bhava ādiyatopi ariyasāvakassa aññehi appahīnabhavādānehi puggalehi viṣiṭṭhaguṇavasena saṅgharatanassa guṇam vatvā idāni tameva guṇam nissāya saccavacanam payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

235. Evaṃ satta bhavē ādiyatopi aññehi appahīnabhavādānehi puggalehi viṣiṭṭhaguṇavasena saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni “na kevalaṃ dassanasampanno cha abhiṭṭhānāni abhabbo kātuṃ, kiṃ pana appamattakampi pāpaṃ kammaṃ katvā tassa paṭicchādanāyapi abhabbo”ti pamādavihārinopi dassanasampannassa katapaṭicchādanābhāvaguṇena vattumāraddho “kiñcāpi so kammaṃ karoti pāpaka”nti.

Tassattho - so dassanasampanno kiñcāpi satisammosena pamādavihāraṃ āgama yaṃ taṃ bhagavatā lokavajjasañciccānatikkamaṃ sandhāya vuttaṃ “yaṃ mayā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ, taṃ mama sāvakā jīvita hetupi nātikkamantī”ti, taṃ ṭhapetvā aññaṃ kuṭikārasahaseyyādiṃ vā paṇṇattivajjavītikamasāṅkhātāṃ buddhapaṭikuṭṭhaṃ kāyena pāpakammaṃ karoti, padasodhammāuttarichappañcavācādharmadesanāsamphappalāpapharusavacanādi ṃ vā vācāya, uda cetasā vā katthaci lobhadosuppādanajātarūpādisādiyaṃ cīvarādi paribhogesu apaccavekkhaṇādiṃ vā pāpakammaṃ karoti. Abhabbo so tassa paṭicchādāya, na so taṃ “idaṃ akappiyamakaraṇīya”nti jānitvā muhuttampi paṭicchādeti, taṅkhaṇaṇñeva pana satthari vā viññūsu vā sabrahmacārīsu āvi katvā yathā dhammaṃ paṭikaroti, “na puna karissāmī”ti evaṃ saṃvaritabbaṃ vā saṃvarati. Kasmā? Yasmā abhabbatā diṭṭhapadassa vuttā, evarūpaṃ pāpakammaṃ katvā tassa paṭicchādāya diṭṭhanibbānapadassa dassanasampannassa puggalassa abhabbatā vuttāti attho.

Kathaṃ -

“Seyyathāpi, bhikkhave, daharo kumāro mando uttānaseyyako hatthena vā pādena vā aṅgāraṃ akkamitvā khippameva paṭisaṃharati, evameva kho, bhikkhave, ghammatā esā diṭṭhisampannassa puggalassa, kiñcāpi tathārūpiṃ āpattiṃ āpajjati, yathārūpāya āpattiyā vuṭṭhānaṃ paññāyati, atha kho naṃ khippameva satthari vā viññūsu vā sabrahmacārīsu deseti vivarati uttānīkaroti, desetvā vivaritvā uttānīkatvā āyatīṃ saṃvaram āpajjati”ti.

Evaṃ bhagavā pamādavihārinopi dassanasampannassa katapaṭicchādanābhāvaguṇena saṅgharatanassa guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjati “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo. Imissāpi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

236. Evaṃ saṅghapariyāpannānaṃ puggalānaṃ tena tena guṇappakārena saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni yvāyaṃ bhagavatā ratanattayaguṇaṃ dīpentena idha saṅkhepena aññatra ca vitthārena pariyattidhammo desito, tampi nissāya puna buddhādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vattumāraddho “vanappagumbe yatha phussitagge”ti. Tattha āsannasannivesavavattitānaṃ rukkhānaṃ samūho vanaṃ, mūlasārapheggutacasākhāpalāsehi pavuḍḍho gumbo pagumbo, vane pagumbo vanappagumbo, svāyaṃ “vanappagumbe”ti vutto. Evampi hi vattaṃ labbhati “atthi savitakkasavicāre, atthi avitakkavicāramatte, sukhe dukkhe jīve”tiādīsu viya. Yathāti opammavacanaṃ. Phussitāni aggāni assāti phussitaggo, sabbasākhāpasākhāsu sañjātapupphoti attho. So pubbe vuttanayeneva “phussitagge”ti vutto. Gimhāna māse paṭhamasmiṃ gimheti ye cattāro gimhāmāsā, tesāṃ catunnaṃ gimhānaṃ

ekasmiṃ māse. Katamasmiṃ māse iti ce? Paṭhamasmiṃ gimhe, citramāseti attho. So hi “paṭhamagimho”ti ca “bālavasanto”ti ca vuccati. Tato paraṃ padatthato pākaṭameva.

Ayaṃ panettha piṇḍattho - yathā paṭhamagimhanāmake bālavasante nānāvidharukkhagahane vane supupphitaggasākho taruṇarukkhagacchapariyāyanāmo pagumbo ativiya sassiriko hoti, evamevaṃ khandhāyatanādīhi satipaṭṭhānasammappadhānādīhi sīlasamādhikkhandhādīhi vā nānappakārehi atthappabhedapupphehi ativiya sassirikattā tathūpamaṃ nibbānagāmiṃmaggaḍḍipānato nibbānagāmiṃ pariyattidhammavaraṃ neva lābhahetu na sakkārādihetu, kevalaṃhi mahākaruṇāya abbhussāhitahadayo sattānaṃ paramaṃhitāya adesayīti. Paramaṃhitāyāti ettha ca gāthābandhasukhatthaṃ anunāsiko, ayaṃ panattho “paramahitāya nibbānāya adesayī”ti.

Evaṃ bhagavā imaṃ supupphitaggvanaṃ pagumbasadiṣaṃ pariyattidhammaṃ vatvā idāni tameva nissāya buddhādhiṭṭhānaṃ saccavacanaṃ payuṇṇajati “idampi buddhe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva vedītabbo, kevalaṃ pana idampi yathāvuttappakārapariyattidhammasaṅkhātāṃ buddhe ratanaṃ paṇṭanti yojetabbaṃ. Imissāpi gāthāya āṇa koṭṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

237. Evaṃ bhagavā pariyattidhammena buddhādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni lokuttaradhammena vattumāraddho “varo varaṇṇū”ti. Tattha varoti paṇṭīdāhimuttikehi icchito “aho vata mayampi evarūpā assāmā”ti, varaguṇayogato vā varo, uttamo seṭṭhoti attho. Varaṇṇūti nibbānaṇṇū. Nibbānaṇṇi sabbadhammānaṃ uttamaṭṭhena varaṃ, tañcesa bodhimūle sayaṃ paṭivijjhītvā aññāsi. Varadoti pañcavaggiyabhaddavaggiyajaṭilādīnaṃ aññesañca devamanussānaṃ nibbedhabhāgiyavāsanābhāgiyavaradhammāyīti attho. Varāharoti varassa maggassa āhaṭattā varāharoti vuccati. So hi bhagavā dīpaṅkarato pabhūti samatimsa pāramiyo pūrento pubbakehi sammāsambuddhehi anuyātaṃ purāṇaṃ maggavaraṃ āhari, tena varāharoti vuccati. Apica sabbaññūtaññāṇapaṭilābhena varo, nibbānasacchikiriyāya varaṇṇū, sattānaṃ vimuttisukhadānena varado, uttamapaṭipadāharaṇena varāharo, etehi lokuttaraguṇehi adhikassa kassaci abhāvato anuttaro.

Aparo nayo - varo upasamādhīṭṭhānaparipūraṇena, varaṇṇū paññādhiṭṭhānaparipūraṇena, varado cāgādhiṭṭhānaparipūraṇena, varāharo saccādhiṭṭhānaparipūraṇena, varaṃ maggasaccamāharīti. Tathā varo puññussayena, varaṇṇū paññussayena, varado buddhabhāvatthikānaṃ tadupāyasampadānena, varāharo paccekabuddhabhāvatthikānaṃ tadupāyāharaṇena, anuttaro tattha tattha asadisatāya, attanā vā anācariyako hutvā paresaṃ ācariyabhāvena, dhammavaraṃ adesayi sāvakaḥbhāvatthikānaṃ tadatthāya svākhātātādiguṇayuttassa varadhammassa desanato. Sesaṃ vuttanayamevāti.

Evaṃ bhagavā navavidhena lokuttaradhammena attano guṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya buddhādhiṭṭhānaṃ saccavacanaṃ payuṇṇajati “idampi buddhe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva vedītabbo. Kevalaṃ pana yaṃ varaṃ navalokuttaradhammaṃ esa aññāsi, yañca adāsi, yañca āhari, yañca adesayi, idampi buddhe ratanaṃ paṇṭanti evaṃ yojetabbaṃ. Imissāpi gāthāya āṇa koṭṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

238. Evaṃ bhagavā pariyattidhammaṃ lokuttaradhammañca nissāya dvīhi gāthāhi buddhādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vatvā idāni ye taṃ pariyattidhammaṃ assosum sutānusārena ca paṭipajjitvā navappakārampi lokuttaradhammaṃ adhigamiṃsu, tesaṃ anupādisesanibbānappattiguṇaṃ nissāya puna saṅghādhiṭṭhānaṃ saccaṃ vattumāraddho “khīṇaṃ purāṇa”nti. Tattha khīṇanti samucchinnaṃ. Purāṇanti purātanaṃ. Navanti sampati vattamānaṃ. Natthisambhavanti avijjamānapātubhāvaṃ. Virattacittāti vigatārāgacittā. Āyatike bhavasminti anāgatamaddhānaṃ punabbhave. Teti yesaṃ khīṇaṃ purāṇaṃ navam natthisambhavaṃ, ye ca āyatike bhavasmim virattacittā, te khīṇāsavā bhikkhū. Khīṇabījāti ucchinnabījā. Avirūḷhichandāti virūḷhichandavirahitā. Nibbantīti vijjhāyanti. Dhīrāti dhisampannā. Yathāyaṃ padīpoti ayaṃ padīpo viya.

Kim vuttaṃ hoti? Yaṃ taṃ sattānaṃ uppajjitvā niruddhampi purāṇaṃ atītakālikam kammaṃ taṇhāsinehassa appahīnattā paṭisandhiāharaṇasamatthatāya akhīṇaṃyeva hoti, taṃ purāṇaṃ kammaṃ yesaṃ arahattamaggena taṇhāsinehassa sositattā agginā daḍḍhabījāyeva āyatim vipākadānāsamatthatāya khīṇaṃ. Yañca nesaṃ buddhapūjādivasena idāni pavattamānaṃ kammaṃ navanti vuccati, tañca taṇhāpahāneneva chinnaṃulapādapapupphamiva āyatim phaladānāsamatthatāya yesaṃ natthisambhavaṃ, ye ca taṇhāpahāneneva āyatike bhavasmim virattacittā, te khīṇāsavā bhikkhū “kammaṃ khettaṃ viññāṇaṃ bīja”nti ettha vuttassa paṭisandhiviññāṇassa kammakkhayeneva khīṇattā khīṇabījā. Yopi pubbe punabbhavaśāṅkhātāya virūḷhiyā chando ahosi, tassāpi samudayappahāneneva pahīnattā pubbe viya cutikāle asambhavena avirūḷhichandā dhisampannattā dhīrā carimaviññāṇanirodhena yathāyaṃ padīpo nibbuto, evaṃ nibbanti, puna “rūpino vā arūpino vā”ti evamādiṃ paññattipathaṃ accentīti. Tasmim kira samaye nagaradevatānaṃ pūjanatthāya jālitesu padīpesu eko padīpo vijjhāyi, taṃ dassento āha - “yathāyaṃ padīpo”ti.

Evaṃ bhagavā ye taṃ purimāhi dvīhi gāthāhi vuttaṃ pariyattidhammaṃ assosum, sutānusāreneva paṭipajjitvā navappakārampi lokuttaradhammaṃ adhigamiṃsu, tesaṃ anupādisesanibbānappattiguṇaṃ vatvā idāni tameva guṇaṃ nissāya saṅghādhiṭṭhānaṃ saccavacanaṃ payuñjanto desanaṃ samāpesi “idampi saṅghe”ti. Tassattho pubbe vuttanayeneva veditabbo, kevalaṃ pana idampi yathāvuttana pakārena khīṇāsavabhikkhūnaṃ nibbānaśāṅkhātāṃ saṅghe ratanaṃ pañṭanti evaṃ yojetabbaṃ. Imissāpi gāthāya āṇa koṭisatasahassacakkavāḷesu amanussehi paṭiggahitāti.

Desanāpariyosāne rājakulassa sotthi ahosi, sabbūpaddavā vūpasamiṃsu caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi.

239-241. Atha sakko devānamindo “bhagavatā ratanattayaguṇaṃ nissāya saccavacanaṃ payuñjamānena nāgarassa sotthi katā, mayāpi nāgarassa sotthitthaṃ ratanattayaguṇaṃ nissāya kiñci vattabba”nti cintetvā avasāne gāthāttayaṃ abhāsi “yānīdha bhūtānī”ti. Tattha yasmā buddho yathā lokahitattāya ussukkaṃ āpannehi āgantabbaṃ, tathā āgatato, yathā ca etehi gantabbaṃ, tathā gatato, yathā vā etehi ājānitabbaṃ, tathā ājānato, yathā ca jānitabbaṃ, tathā jānato, yañca tatheva hoti, tassa gadanato ca “tathāgato”ti vuccati. Yasmā ca so devamanussehi pupphagandhādinā bahinibbattena upakaraṇena, dhammānudhammapaṭipattādinā ca attani nibbattena ativiya pūjito, tasmā sakko devānamindo sabbadevaparisaṃ attanā saddhim sampiṇḍetvā āha “tathāgataṃ devamanussapūjitaṃ, buddhaṃ

namassāma suvatthi hotū''ti.

Yasmā pana dhamme maggadhammo yathā yuganandha samathavipassanābalena gantabbaṃ kilesapakkhaṃ samucchindantena, tathā gatoti tathāgato. Nibbānadhammopi yathā gato paññāya paṭividdho sabbadukkhavighātāya sampajjati, buddhādīhi tathā avagato, tasmā ''tathāgato''ti vuccati. Yasmā ca saṅghopi yathā attahitāya paṭipannehi gantabbaṃ tena tena maggena, tathā gato, tasmā ''tathāgato'' tveva vuccati. Tasmā avasesagāthādvayepi tathāgataṃ dhammaṃ namassāma suvatthi hotu, tathāgataṃ saṅghaṃ namassāma suvatthi hotūti vuttaṃ. Sesam vuttanayamevāti.

Evaṃ sakko devānamindo imaṃ gāthāttayaṃ bhāsivā bhagavantaṃ padakkhiṇaṃ katvā devapurameva gato saddhiṃ devaparisāya. Bhagavā pana tadeva ratanasuttaṃ dutiyadivasepi desesi, puna caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Evaṃ bhagavā yāva sattamaṃ divasaṃ desesi, divase divase tatheva dhammābhisamayo ahoṣi. Bhagavā aḍḍhamāsameva vesāliyaṃ viharitvā rājūnaṃ ''gacchāmā''ti paṭivedesi. Tato rājāno diguṇena sakkārena puna tīhi divasehi bhagavantaṃ gaṅgātīraṃ nayiṃsu. Gaṅgāyaṃ nibbattā nāgarājāno cintesuṃ - ''manussā tathāgatassa sakkāraṃ karonti, mayaṃ kiṃ na karissāmā''ti suvaṇṇarajatamaṇimayā nāvāyo māpetvā suvaṇṇarajatamaṇimaye eva pallaṅke paññāpetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ udakaṃ karitvā ''amhākaṃ anuggahaṃ karoṭhā''ti bhagavantaṃ upagatā. Bhagavā adhvāsetvā ratananāvamārūḷho pañca ca bhikkhusatāni sakaṃ sakaṃ nāvaṃ. Nāgarājāno bhagavantaṃ saddhiṃ bhikkhusaṅghena nāgabhavanaṃ pavesesuṃ. Tatra sudaṃ bhagavā sabbarattiṃ nāgaparisāya dhammaṃ desesi. Dutiyadivase dibbehi khādanīyabhojanīyehi mahādānaṃ adaṃsu. Bhagavā anumoditvā nāgabhavanā nikkhami.

Bhūmaṭṭhā devā ''manussā ca nāgā ca tathāgatassa sakkāraṃ karonti, mayaṃ kiṃ na karissāmā''ti cintetvā vanagumbarukkhapabbatādīsu chattātichattāni ukkhipiṃsu. Eteneva upāyena yāva akaniṭṭhabrahmabhavanaṃ, tāva mahāsakkāraviseso nibbatti. Bimbisāropi licchavīhi āgatakāle katasakkārato diguṇamakāsi, pubbe vuttanayeneva pañcahi divasehi bhagavantaṃ rājagahaṃ ānesi.

Rājagahamanuppatte bhagavati pacchābhattaṃ maṇḍalamāle sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ ayamantarakathā udapādi - ''aho buddhassa bhagavato ānubhāvo, yaṃ uddissa gaṅgāya orato ca pārato ca aṭṭhajojano bhūmibhāgo ninnañca thalañca samaṃ katvā vālukāya okiritvā pupphehi sañchanno, yojanappamaṇaṃ gaṅgāya udakaṃ nānāvaṇṇehi padumehi sañchannaṃ, yāva akaniṭṭhabhavanā chattātichattāni ussitānī''ti. Bhagavā taṃ pavattiṃ ñatvā gandhakuṭṭito nikkhamitvā taṅkhaṇānurūpena pāṭihāriyena gantvā maṇḍalamāle paññattavarabuddhāsane nisīdi. Nisajja kho bhagavā bhikkhū āmantesi - ''kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā''ti? Bhikkhū sabbaṃ ārocesuṃ. Bhagavā etadavoca - ''na, bhikkhave, ayaṃ pūjāviseso mayhaṃ buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, apica kho pubbe appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto''ti. Bhikkhū āhaṃsu - ''na mayaṃ, bhante, taṃ appamattakaṃ pariccāgaṃ jānāma, sādhu no bhagavā tathā kathetu, yathā mayaṃ taṃ jāneyyāmā''ti.

Bhagavā āha - bhūtapubbaṃ, bhikkhave, takkasilāyaṃ saṅkho nāma brāhmaṇo ahoṣi. Tassa putto susīmo nāma māṇavo soḷasavassuddesiko vayena, so ekadivasaṃ pitaraṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Taṃ pitā āha - ''kiṃ, tāta

susīmā”ti? So āha - “icchāmaham, tāta, bārāṇasiṃ gantvā sippaṃ uggahetu”nti. “Tena hi, tāta susīma, asuko nāma brāhmaṇo mama sahāyako, tassa santikaṃ gantvā uggaṇhāhi”ti kahāpaṇasahassaṃ adāsi. So taṃ gahetvā mātāpitaro abhivādetvā anupubbena bārāṇasiṃ gantvā upacārayuttena vidhinā ācariyaṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā attānaṃ nivedesi. Ācariyo “mama sahāyakassa putto”ti māṇavaṃ sampaṭicchitvā sabbaṃ pāhuneyyamakāsi. So addhānakilamathaṃ paṭivinodetvā taṃ kahāpaṇasahassaṃ ācariyassa pādamūle ṭhapetvā sippaṃ uggahetuṃ okāsaṃ yāci. Ācariyo okāsaṃ katvā uggaṇhāpesi.

So lahuñca gaṇhanto bahuñca gaṇhanto gahitagahitañca suvaṇṇabhājane pakkhittamiva sīhatelaṃ avinassamānaṃ dhārento dvādasavassikaṃ sippaṃ katipayamāseneva pariyosāpesi. So sajjhāyaṃ karonto ādimajjhaṃyeva passati, no pariyosānaṃ. Atha ācariyaṃ upasaṅkamitvā āha - “imassa sippassa ādimajjhameva passāmi, pariyosānaṃ na passāmī”ti. Ācariyo āha - “ahampi, tāta, evamevā”ti. “Atha ko, ācariya, imassa sippassa pariyosānaṃ jānātī”ti? “Isipatane, tāta, isayo atthi, te jāneyyu”nti. Te upasaṅkamitvā “pucchāmi, ācariyā”ti. “Puccha, tāta, yathāsukha”nti. So isipatanaṃ gantvā paccekabuddhe upasaṅkamitvā pucchi - “ādimajjhapariyosānaṃ jānāthā”ti? “Āmāvuso, jānāmā”ti. “Taṃ mampi sikkhāpethā”ti. “Tena, hāvuso, pabbajāhi, na sakkā apabbajitena sikkhitu”nti. “Sādhū, bhante, pabbājetha vā maṃ, yaṃ vā icchatha, taṃ katvā pariyosānaṃ jānāpethā”ti. Te taṃ pabbājetvā kammaṭṭhāne niyojetuṃ asamattā “evaṃ te nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabba”ntiadinā nayena ābhisamācārikaṃ sikkhāpesuṃ. So tattha sikkhanto upanissayasampannattā na cireneva paccekabodhiṃ abhisambujjhi. Sakalabārāṇasiyaṃ “susīmapaccekabuddho”ti pākaṭo ahosi lābhaggaṃyasaṃgappatto sampannaparivāro. So appāyukasaṃvattanikassa kammaṃ katattā na cireneva parinibbāyi. Tassa paccekabuddhā ca mahājanakāyo ca sarīrakiccaṃ katvā dhātuto gahetvā nagaradvāre thūpaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ.

Atha kho saṅkho brāhmaṇo “putto me ciragato, na cassa pavattiṃ jānāmī”ti puttaṃ daṭṭhukāmo takkasilāya nikkhamitvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā mahājanakāyaṃ sannipatitaṃ disvā “addhā bahūsu ekopi me puttassa pavattiṃ jānissatī”ti cintento upasaṅkamitvā pucchi - “susīmo nāma māṇavo idha āgato atthi, api nu tassa pavattiṃ jānāthā”ti? Te “āma, brāhmaṇa, jānāma, asmiṃ nagare brāhmaṇassa santike tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū hutvā paccekabuddhānaṃ santike pabbajitvā paccekabuddho hutvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, ayamassa thūpo paṭiṭṭhāpito”ti āhaṃsu. So bhūmiṃ hatthena paharivā, roditvā ca paridevitvā ca taṃ cetiyaṅgaṇaṃ gantvā tiṇāni uddharitvā uttarasāṭakena vālukaṃ ānetvā, paccekabuddhacetiyaṅgaṇe ākiritvā, kamaṇḍaluto udakena samantato bhūmiṃ paripphositvā vanapupphehi pūjaṃ katvā uttarasāṭakena paṭākaṃ āropetvā thūpassa upari attano chattaṃ bandhitvā pakkāmīti.

Evaṃ atītaṃ dassetvā taṃ jātaṃ paccuppannaṃ anusandhento bhikkhūnaṃ dhammakathaṃ kathesi - “siyā kho pana vo, bhikkhave, evamassa añño nūna tena samayena saṅkho brāhmaṇo ahosī”ti, na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ, ahaṃ tena samayena saṅkho brāhmaṇo ahosiṃ, mayā susīmassa paccekabuddhassa cetiyaṅgaṇe tiṇāni uddhaṭāni, tassa me kammaṃ nissandena aṭṭhayaṃjanamaggaṃ vigatakhāṇukaṇṭakaṃ katvā samaṃ suddhamakaṃsu, mayā tattha vālukaṃ okirīṃsu, tassa me nissandena aṭṭhayaṃjanamaggaṃ vālukaṃ okirīṃsu. Mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa me nissandena navayaṃjanamaggaṃ thale ca udae ca

nānāpupphehi pupphasantharam akamsu. Mayā tattha kamaṇḍaludakena bhūmi parippositā, tassa me nissandena vesāliyaṃ pokkharavassaṃ vassi. Mayā tasmim cetiye paṭākā āropitā, chatthaṇa baddhaṃ, tassa me nissandena yāva akaniṭṭhabhavanā paṭākā ca āropitā, chattāticchattāni ca ussitāni. Iti kho, bhikkhave, ayaṃ mayhaṃ pūjāviseso neva buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, apica kho appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto”ti. Dhammakathāpariyosāne imaṃ gāthamabhāsi -

“Mattāsukhapariccāgā, passe ce vipulaṃ sukhaṃ;
Caje mattāsukhaṃ dhīro, sampassaṃ vipulaṃ sukha”nti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya ratanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Āmagandhasuttavaṇṇanā

Sāmākaciṅgūlakacīnakāni cāti āmagandhasuttaṃ. Kā uppatti? Anuppanne bhagavati āmagandho nāma brāhmaṇo pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā himavantaṃ pavisitvā pabbatantare assamaṃ kārāpetvā vanamūlaphalāhāro hutvā tattha paṭivasati, na kadāci macchamaṃsaṃ khādāti. Atha tesam tāpasānaṃ loṇambilādīni aparibhuñjantānaṃ paṇḍurogo uppajji. Tato te “loṇambilādisevanatthāya manussapathaṃ gacchāmā”ti paccantagāmaṃ sampattā. Tattha manussā tesu pasīditvā nimantetvā bhojesuṃ, katabhattakiccānaṃ nesaṃ mañcapīṭhaparibhogabhājanapādamakkhanādīni upanetvā “ettha, bhante, vasatha, mā ukkaṇṭhitthā”ti vasanaṭṭhānaṃ dassetvā pakkamiṃsu. Dutiyadivasepi nesaṃ dānaṃ datvā puna gharapaṭipāṭiyā ekekadivasam dānamadaṃsu. Tāpasā catumāsam tattha vasitvā loṇambilādisevanāya thirabhāvappattasārīrā hutvā “mayaṃ, āvuso, gacchāmā”ti manussānaṃ ārocesuṃ. Manussā tesam telataṇḍulādīni adaṃsu. Te tāni ādāya attano assamameva agamaṃsu. Tañca gāmaṃ tatheva saṃvacchare saṃvacchare āgamimṃsu. Manussāpi tesam āgamanakālaṃ viditvā dānatthāya taṇḍulādīni sajjetvāva acchanti, āgate ca ne tatheva sammānenti.

Atha bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena sāvatthiṃ gantvā tattha viharanto tesam tāpasānaṃ upanissayasampattiṃ disvā tato nikkhamma bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caramāno anupubbena taṃ gāmaṃ anupatto. Manussā bhagavantaṃ disvā mahādānāni adaṃsu. Bhagavā tesam dhammaṃ desesi. Te tāya dhammadesanāya appekacce sotāpannā, ekacce sakadāgāmino, ekacce anāgāmino ahesuṃ, ekacce pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇimṃsu. Bhagavā punadeva sāvatthiṃ paccāgamāsi. Atha te tāpasā taṃ gāmaṃ āgamimṃsu. Manussā tāpase disvā na pubbasadisā kotūhalamakamsu. Tāpasā taṃ pucchiṃsu - “kiṃ, āvuso, ime manussā na pubbasadisā, kiṃ nu kho ayaṃ gāmo rājadaṇḍena upadduto, udāhu dubbhikkhena, udāhu amhehi sīlādiguṇehi sampannataro koci pabbajito imaṃ gāmamanupatto”ti? Te āhaṃsu - “na, bhante, rājadaṇḍena, na dubbhikkhenāyaṃ gāmo upadduto, apica buddho loke uppanno, so bhagavā bahujanahitāya dhammaṃ desento idhāgato”ti.

Taṃ sutvā āmagandhatāpaso “buddhoti, gahapatayo, vadethā”ti? “Buddhoti, bhante, vadāmā”ti tikkhattuṃ vatvā “ghosopi kho eso dullabho lokasmiṃ, yadidaṃ buddho”ti attamano attamanavācaṃ nicchāretvā pucchi - “kiṃ nu kho so buddho āmagandhaṃ bhuñjati, na bhuñjati”ti? “Ko, bhante, āmagandho”ti? “Āmagandho nāma macchamaṃsaṃ, gahapatayo”ti. “Bhagavā, bhante, macchamaṃsaṃ paribhuñjati”ti. Taṃ sutvā tāpaso vipphaṇṇasārī ahosi - “māheva kho pana buddho siyā”ti. Puna cintesi - “buddhānaṃ pātubhāvo nāma dullabho, gantvā buddhaṃ disvā pucchitvā jānissāmī”ti. Tato yena bhagavā gato, taṃ maggaṃ manusse pucchitvā vacchagiddhinī gāvī viya turitaturito sabbattha ekarattivāseṇa sāvatthiṃ anuppatvā jetavanameva pāvisi saddhiṃ sakāya parisāya. Bhagavāpi tasmīṃ samaye dhammadesanattāya āsane nisinno eva hoti. Tāpasā bhagavantaṃ upasaṅkamma tuṇhībhūtā anabhivādetvāva ekamantaṃ nisīdiṃsu. Bhagavā “kacci vo isayo khamanīya”ntiadinā nayena tehi saddhiṃ paṭisammodi. Tepi “khamanīyaṃ, bho gotamā”tiadināmaṃsu. Tato āmagandho bhagavantaṃ pucchi - “āmagandhaṃ, bho gotama, bhuñjasi, na bhuñjasi”ti? “Ko so, brāhmaṇa, āmagandho nāmā”ti? “Macchamaṃsaṃ, bho gotamā”ti. Bhagavā “na, brāhmaṇa, macchamaṃsaṃ āmagandho. Apica kho āmagandho nāma sabbe kilesā pāpakā akusalā dhammā”ti vatvā “na, brāhmaṇa, idāni tvameva āmagandhaṃ pucchi, atītepi tisso nāma brāhmaṇo kassapaṃ bhagavantaṃ pucchi. Evañca so pucchi, evañcassa bhagavā byākāsi”ti tissena ca brāhmaṇena kassapena ca bhagavatā vuttagāthāyo eva ānetvā tāhi gāthāhi brāhmaṇaṃ saññāpento āha - “sāmākaciṅgūlakacīnakāni cā”ti. Ayaṃ tāva imassa suttassa idha uppatti.

Atīte pana kassapo kira bodhisatto aṭṭhāsaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca pāramiyo pūretvā bārāṇasiyaṃ brahmadattassa brāhmaṇassa dhanavatī nāma brāhmaṇī, tassā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi. Aggasāvakopi taṃ divasaṃyeva devalokā cavitvā anupurohitabrāhmaṇassa pajāpatiyā kucchimhi nibbatti. Evaṃ tesāṃ ekadivasameva paṭisandhiggaḥaṇaṇca gabbhavuṭṭhānaṇca ahosi, ekadivasameva etesaṃ ekassa kassapo, ekassa tissoti nāmamakaṃsu. Te sahaṃsukīḷanakā dve sahāyā anupubbena vuḍḍhiṃ agamiṃsu. Tissassa pitā puttaṃ āṇāpesi - “ayaṃ, tāta, kassapo nikkhamma pabbajitvā buddho bhavissati, tvampissa santike pabbajitvā bhavanissaraṇaṃ kareyyāsi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “ubhopi, samma, pabbajissāmā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇi. Tato vuḍḍhiṃ anuppattakālepi tisso bodhisattaṃ āha - “ehi, samma, pabbajissāmā”ti bodhisatto na nikkhami. Tisso “na tāvassa ñāṇaṃ paripākāṃ gata”nti sayāṃ nikkhamma isipabbajjaṃ pabbajitvā araṇṇhe pabbatapāde assamaṃ kārāpetvā vasati. Bodhisattopi apareṇa samayena ghare ṭhitoyeva ānāpānassatiṃ pariggahetvā cattāri jhānāni abhiññāyo ca uppādetvā pāsādena bodhimaṇḍasaṃpāṃ gantvā “puna pāsādo yathāṭṭhāneyeva paṭiṭṭhātū”ti adhiṭṭhāsi, so sakaṭṭhāneyeva paṭiṭṭhāsi. Apabbajitena kira bodhimaṇḍaṃ upagantuṃ na sakkāti. So pabbajitvā bodhimaṇḍaṃ patvā nisīditvā satta divase padhānayaṃ katvā sattahi divasehi sammāsambodhiṃ sacchākāsi.

Tadā isipatane vīsatisahassā pabbajitā paṭivasanti. Atha kassapo bhagavā te āmantetvā dhammacakkaṃ pavattesi. Suttapariyosāne sabbeva arahanto ahesuṃ. So sudaṃ bhagavā vīsati bhikkhusahassaparivuto tattheva isipatane vasati. Kikī ca naṃ kāsirajā catūhi paccayehi upaṭṭhāti. Athesaṃ divasaṃ bārāṇasivāsī eko puriso pabbate candanasārādīni gavesanto tissassa tāpasassa assamaṃ patvā taṃ abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tāpaso taṃ disvā “kuto āgatosi”ti pucchi.

“Bārāṇasito, bhante”ti. “Kā tattha pavattī”ti? “Tattha, bhante, kassapo nāma sammāsambuddho uppanno”ti. Tāpaso dullabhavacanaṃ sutvā pītisomanassajāto pucchi - “kiṃ so āmagandhaṃ bhuñjati, na bhuñjati”ti? “Ko bhante, āmagandho”ti? “Macchamaṃsaṃ āvuso”ti. “Bhagavā, bhante, macchamaṃsaṃ bhuñjati”ti. Taṃ sutvā tāpaso vipphaṇṇasārī hutvā puna cintesi - “gantvā taṃ pucchissāmi, sace ‘āmagandhaṃ paribhuñjāmī’ti vakkhati, tato naṃ ‘tumhākaṃ, bhante, jātiyā ca kulassa ca gottassa ca ananucchavikameta’nti nivāretvā tassa santike pabbajitvā bhavanissaraṇaṃ karissāmi”ti sallahukaṃ upakaraṇaṃ gahetvā sabbattha ekarattivāsena sāyanhasamaye bārāṇasiṃ patvā isipatanaṃ pāvisi. Bhagavāpi tasmīṃ samaye dhammadesanattāya āsane nisinnoyeva hoti. Tāpaso bhagavantaṃ upasaṅkamma anabhivādetvā tuṇhībhuṭo ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bhagavā taṃ disvā pubbe vuttanayeneva paṭisammodi. Sopi “khamanīyaṃ, bho kassapā”tiādīni vatvā ekamantaṃ nisīditvā bhagavantaṃ pucchi - “āmagandhaṃ, bho kassapa, bhuñjasi, na bhuñjasi”ti? “Nāhaṃ, brāhmaṇa, āmagandhaṃ bhuñjāmī”ti. “Sādhu, sādhu, bho kassapa, parakuṇapaṃ akhādanto sundaramakāsi, yuttametaṃ bhoto kassapassa jātiyā ca kulassa ca gottassa cā”ti. Tato bhagavā “ahaṃ kilese sandhāya ‘āmagandhaṃ na bhuñjāmī’ti vadāmi, brāhmaṇo macchamaṃsaṃ pacceci, yaṃnūnāhaṃ sve gāmaṃ piṇḍāya apavisitvā kikkirāṇṇo gehā ābhaṭaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjeyyaṃ, evaṃ āmagandhaṃ ārabha kathā pavattissati. Tato brāhmaṇaṃ dhammadesanāya saññāpessāmi”ti dutiyadivase kālasseva sarīraparikammaṃ katvā gandhakuṭiṃ pāvisi. Bhikkhū gandhakuṭidvāraṃ pihitaṃ disvā “na bhagavā ajja bhikkhūhi saddhiṃ pavisitukāmo”ti ṇatvā gandhakuṭiṃ padakkhiṇaṃ katvā piṇḍāya pavasiṃsu.

Bhagavāpi gandhakuṭito nikkhamma paññattāsane nisīdi. Tāpasopi kho pattasākaṃ pacitvā khāditvā bhagavato santike nisīdi. Kikī kāsirājā bhikkhū piṇḍāya carante disvā “kuhiṃ bhagavā, bhante”ti pucchitvā “vihāre, mahārājā”ti ca sutvā nānābyañjanarasamanekamaṃsavikatisampannaṃ bhojanaṃ bhagavato pāhesi. Amaccā vihāraṃ netvā bhagavato ārocetvā dakkhiṇodakaṃ datvā parivisantaṃ paṭhamaṃ nānāmaṃsavikatisampannaṃ yāguṃ adaṃsu, tāpaso disvā “khādanti nu kho no”ti cinto aṭṭhāsi. Bhagavā tassa passatoyeva yāguṃ pivanto maṃsakhaṇḍaṃ mukhe pakkhipi. Tāpaso disvā kuddho. Puna yāgupītassa nānārasabyañjanaṃ bhojanamadaṃsu, tampi gahetvā bhuñjantaṃ disvā ativiya kuddho “macchamaṃsaṃ khādantoyeva ‘na khādāmī’ti bhaṇatī”ti. Atha bhagavantaṃ katabhattakiccaṃ hatthapāde dhovitvā nisinnaṃ upasaṅkamma “bho kassapa, musā tvaṃ bhaṇasi, netāṃ paṇḍitakiccaṃ. Musāvādo hi garahito buddhānaṃ, yepi te pabbatapāde vanamūlaphalādīhi yāpentā isayo vasanti, tepi musā na bhaṇantī”ti vatvā puna isīnaṃ guṇe gāthāya vaṇṇento āha “sāmākaciṅgūlakacīnakāni cā”ti.

242. Tattha sāmākāti dhunitvā vā sīsāni uccinitvā vā gayhūpagā tiṇadhaññajāti. Tathā ciṅgūlakā kaṇavīrapupphasaṇṭhānasīsā honti. Cīnakānīti aṭavipabbatapādesu aropitajātā cīnamuggā. Pattapphalanti yaṃkiñci haritapaṇṇaṃ. Mūlaphalanti yaṃkiñci kandamūlaṃ. Gavipphalanti yaṃkiñci rukkhavalliphalam. Mūlaggahaṇena vā kandamūlaṃ, phalaggahaṇena rukkhavalliphalam, gavipphalaggahaṇena uḍake jātasiṅghātakakaserukādiphalaṃ veditabbaṃ. Dhammena laddhanti dūteyyapahiṇagamanādimicchājīvaṃ pahāya vane uñchācariyāya laddhaṃ. Satanti santo ariyā. Asmanānāti bhuñjamānā. Na kāmakāmā alikaṃ bhaṇantīti te evaṃ amamā apariggahā etāni sāmākādīni bhuñjamānā isayo yathā tvaṃ sādurasādi

kāme patthayanto āmagandhaṃ bhuñjantoyeva “nāhaṃ, brāhmaṇa, āmagandhaṃ bhuñjāmi”ti bhaṇanto alikaṃ bhaṇasi, tathā na kāmakāmā alikaṃ bhaṇanti, kāme kāmayaṇtā musā na bhaṇantīti isīnaṃ pasaṃsāya bhagavato nindaṃ dīpeti.

243. Evaṃ isīnaṃ pasaṃsāpadesena bhagavantaṃ ninditvā idāni attanā adhippetam nindāvatthum dassetvā nippariyāyeneva bhagavantaṃ nindanto āha “yadasnamāno”ti tattha da-kāro padasandhikaro. Ayaṃ panattho - yaṃ kiñcideva sasamaṃsaṃ vā tittiramaṃsaṃ vā dhovanacchedanādinā pubbaparikkammaṇa sukataṃ, pacanavāsanādinā pacchāparikkammaṇa suniṭṭhitaṃ, na mātaraṃ na pitarā, apica kho pana “dakkhiṇeyyo aya”nti maññaṃānehi dhammakāmehi parehi dinnam, sakkārakaraṇena payataṃ paṇītamalaṅkataṃ, uttamarasatāya ojavantatāya thāmaḥabalaḥaṇasamatthātāya ca paṇītaṃ asnamāno āhārayamāno, na kevalaṅca yaṃkiñci maṃsameva, apica kho pana idampi sālīnamannaṃ vicitakāḷakaṃ sālitaṇḍulodanaṃ paribhuñjamāno so bhuñjasi, kassapa, āmagandhaṃ, so tvaṃ yaṃkiñci maṃsaṃ bhuñjamāno idaṅca sālīnamannaṃ paribhuñjamāno bhuñjasi, kassapa, āmagandhanti bhagavantaṃ gottena ālapati.

244. Evaṃ āhārato bhagavantaṃ ninditvā idāni musāvādaṃ āropetvā nindanto āha “na āmagandho...pe... sasaṅkhatehi”ti. Tassattho - pubbe mayā pucchito samāno “na āmagandho mama kappatī”ti icceva tvaṃ bhāsasi, evaṃ ekaṃseneva tvaṃ bhāsasi brahmabandhu brāhmaṇaguṇavirahitajātimattabrāhmaṇāti paribhāsanto bhaṇati. Sālīnamannanti sālitaṇḍulodanaṃ. Paribhuñjamānoti bhuñjamāno. Sakuntamaṃsehi sasaṅkhatehīti tadā bhagavato abhihaṭaṃ sakuṇamaṃsaṃ niddisanto bhaṇati.

Evaṃ bhaṇanto eva ca bhagavato heṭṭhā pādatalā pabhuti yāva upari kesaggā sarīramullokento dvattiṃsavaralakkaṇāsītianubyañjanasampadaṃ byāmapabbhāparikkhepaṅca disvā “evarūpo mahāpurisalakkhaṇādipaṭimaṇḍitakāyo na musā bhaṇitum arahati. Ayaṃ hissa bhavantarepi saccavācānissandeneva uṇṇā bhamukantare jātā odātā mudu tūlasannibhā, ekekāni ca lomakūpesu lomāni. Svāyaṃ kathamidāni musā bhaṇissati. Addhā añño imassa āmagandho bhavissati, yaṃ sandhāya etadavoca - ‘nāhaṃ, brāhmaṇa, āmagandhaṃ bhuñjāmi’ti, yaṃnūnāhaṃ etaṃ puccheyya”nti cintetvā sañjātabahumāno gotteneva ālapanto imaṃ gāthāsesaṃ āha -

“Pucchāmi taṃ kassapa etamatthaṃ, kathaṃpakāro tava āmagandho”ti.

245. Athassa bhagavā āmagandhaṃ vissajjetum “pāṇātipāto”ti evamādimāha. Tattha pāṇātipātoti pāṇavadho. Vadhachedabandhananti ettha sattānaṃ daṇḍādīhi ākoṭaṇaṃ vadho, hatthapādādīnaṃ chedanaṃ chedo, rajjuādīhi bandho bandhanaṃ. Theyyaṃ musāvādoti theyyaṅca musāvādo ca. Nikatīti “dassāmi, karissāmi”tiādinā nayena āsaṃ uppādetvā nirāsākaṇaṃ. Vañcanānīti asuvaṇṇaṃ suvaṇṇanti gāhāpanādīni. Ajjhenakuttanti niraṭṭhakamanekaganthapariyāpuṇaṃ. Paradārasevanāti parapariggahitāsu cāritṭāpajjanaṃ. Esāmagandho na hi maṃsabhojananti esa pāṇātipātādiakusaladhammasamudācāro āmagandho vissagandho kuṇapagandho. Kiṃ kāraṇā? Amanuññattā kilesaasucimissakattā sabbhi jigucchitattā paramaduggandhabhāvāvahattā ca. Ye hi ussannaḥkilesā sattā, te tehi atiduggandhā honti, nikkilesānaṃ matasarīrampi duggandhaṃ na hoti, tasmā esāmagandho. Maṃsabhojanaṃ pana adiṭṭhamasutamaparisaṅkitaṅca anavajjaṃ, tasmā na hi maṃsabhojanaṃ āmagandhoti.

246. Evaṃ dhammādhittānāya desanāya ekena nayena āmagandhaṃ vissajjetvā idāni yasmā te te sattā tehi tehi āmagandhehi samannāgatā, na eko eva sabbehi, na ca sabbe ekeneva, tasmā nesaṃ te te āmagandhe pakāsetuṃ “ye idha kāmesu asaṇṇatā janā”tiādinā nayena puggalādhittānāya tāva desanāya āmagandhe vissajjento dve gāthāyo abhāsi.

Tattha ye idha kāmesu asaṇṇatā janāti ye keci idha loke kāmapaṭisevanasaṅkhātesu kāmesu mātīmātucchādīsipi mariyādāvirahena bhinnasaṃvaratāya asaṃyatā puthujjanā. Rasesu giddhāti jivhāviññeyyesu rasesu giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā anādīnavadassāvino anissaraṇapaṇṇā rase paribhuñjanti. Asucibhāvamassitāti tāya rasagiddhiyā rasapaṭilābhatthāya nānappakāramicchājīvasaṅkhātāsucibhāvamissitā. Natthikadittāhi “natthi dinna”ntiādidasavattukamicchādittāsamannāgatā. Visamāti visamena kāyakammādinā samannāgatā. Durannayāti duviññāpayā sandittāparāmāsīādhānaggāhīduppaṭinissaggitāsamannāgatā. Esāmagandhoti esa etāya gāthāya puggale adhiṭṭhāya niddittā “kāmesu asaṃyatatā rasagiddhatā ājīvavipattinatthikadittāyaduccaritādivisamatā durannayabhāvatā”ti aparopi pubbe vuttenevatthena chabbidho āmagandho veditabbo. Na hi maṃsabhojananti maṃsabhojanaṃ pana yathāvuttenevatthena na āmagandhoti.

247. Dutiyagāthāyapi ye lūkhasāti ye lūkhā nirasā, attakilamathānuyuttāti attho. Dāruṇāti kakkhaḷā dovacassatāyuttā. Piṭṭhimaṃsikāti purato madhuraṃ bhaṇitvā parammukhe avaṇṇabhāsino. Ete hi abhimukhaṃ oloketumasakkontā parammukhānaṃ piṭṭhimaṃsakhādakā viya honti, tena “piṭṭhimaṃsikā”ti vuccanti. Mittaddunoti mittadūhakā, dāradhanajīvitesu vissāsamāpannānaṃ mittānaṃ tattha micchāpaṭipajjanakāti vuttaṃ hoti. Nikkaruṇāti karuṇāvirahitā sattānaṃ anattakāmā. Atimānīnoti “idhekacco jātiyā vā...pe... aṇṇataraṇṇatarena vatthunā pare atimāṇāti, yo evarūpo māno ketukamyatā cittassā”ti evaṃ vuttana atimānena samannāgatā. Adānasīlāti adānapakatikā, adānādhimuttā asaṃvibhāgaratāti attho. Na ca denti kassacīti tāya ca pana adānasīlatāya yācitāpi santā kassaci kiñci na denti, adinnapubbakakule manussasadisā nijjhāmataṇhikapetaparāyaṇā honti. Keci pana “ādānasīlā”tipi paṭhanti, kevalaṃ gahaṇasīlā, kassaci pana kiñci na dentīti. Esāmagandho na hi maṃsabhojananti esa etāya gāthāya puggale adhiṭṭhāya niddittā “lūkhatā, dāruṇatā, piṭṭhimaṃsikatā, mittadūbhitā, nikkaruṇatā, atimānitā, adānasīlatā, adāna”nti aparopi pubbe vuttenevatthena aṭṭhavidho āmagandho veditabbo, na hi maṃsabhojananti.

248. Evaṃ puggalādhittānāya desanāya dve gāthāyo vatvā puna tassa tāpasassa āsayānuparivattanaṃ viditvā dhammādhittānāyeva desanāya ekaṃ gāthaṃ abhāsi. Tattha kodho uragasutte vuttanayeneva veditabbo. Madoti “jātimado, gottamado, ārogyamado”tiādinā nayena vibhaṅge vuttappabhedo cittassa majjanabhāvo. Thambhoti thaddhabhāvo. Paccupaṭṭhāpanāti paccanīkaṭṭhāpanā, dhammena nayena vuttassa paṭivirujjhitaṃ ṭhānaṃ. Māyāti “idhekacco kāyena duccaritaṃ caritvā”tiādinā nayena vibhaṅge vibhattā katapāpapaṭicchādanatā. Usūyāti paralābhasakkārādīsū issā. Bhassasamussayoti samussitaṃ bhassaṃ, attukkaṃsanatāti vuttaṃ hoti. Mānātimānīnoti “idhekacco jātiyā vā...pe... aṇṇataraṇṇatarena vatthunā pubbakālaṃ parehi sadisaṃ attānaṃ dahati, aparakālaṃ attānaṃ seyyaṃ dahati, pare hīne dahati, yo evarūpo māno...pe...

ketukamyatā cittassā”ti vibhaṅge vibhatto. Asabbhi santhavoti asappurisehi santhavo. Esāmagandho na hi maṃsabhojananti esa kodhādi navavidho akusalarāsi pubbe vuttenevatthena āmagandhoti veditabbo, na hi maṃsabhojananti.

249. Evaṃ dhammādhittānāya desanāya navavidhaṃ āmagandhaṃ dassetvā punapi pubbe vuttanayeneva puggalādhittānāya desanāya āmagandhe vissajjento tisso gāthāyo abhāsi. Tattha ye pāpasīlāti ye pāpasamācārātāya “pāpasīlā”ti loke pākaṭā. Iṇaghātasūcakāti vasalasutte vuttanayena iṇaṃ gahetvā tassa appadānena iṇaghātā, pesuññena sūcakā ca. Vohārakūṭā idha pāṭirūpikāti dhammatṭhatṭhāne ṭhitā lañjaṃ gahetvā sāmike parājentā kūṭena vohārena samannāgatattā vohārakūṭā, dhammatṭhapaṭirūpakattā pāṭirūpikā. Atha vā idhāti sāsane. Pāṭirūpikāti dussīlā. Te hi yasmā nesaṃ iriyāpathasampadādīhi sīlavantapaṭirūpaṃ atthi, tasmā paṭirūpā, paṭirūpā eva pāṭirūpikā. Narādhamā yedha karonti kibbisanti ye idha loke narādhamā mātāpitūsu buddhapaccekaḥbuddhādīsu ca micchāpaṭipattisaññitaṃ kibbisanti karonti. Esāmagandho na hi maṃsabhojananti esa etāya gāthāya puggale adhiṭṭhāya niddiṭṭho “pāpasīlatā, iṇaghātātā, sūcakātā, vohārakūṭātā, pāṭirūpikatā, kibbisakāritā”ti aparopi pubbe vuttenevatthena chabbidho āmagandho veditabbo, na hi maṃsabhojananti.

250. Ye idha pāṇesu asaṇṇatā janāti ye janā idhaloke pāṇesu yathākāmacāritāya satampi saḥassampi māretvā anuddayāmatassāpi akaraṇena asaṃyatā. Paresamādāya vihesamuyyutāti paresaṃ santakaṃ ādāya dhaṇaṃ vā jīvitaṃ vā tato “mā evaṃ karoṭhā”ti yācantānaṃ vā nivārentānaṃ vā pāṇileḍḍudaṇḍādīhi vihesaṃ uyyutā. Pare vā satte samādāya “ajja dasa, ajja vīsa”nti evaṃ samādiyitvā tesāṃ vadhābandhanādīhi vihesamuyyutā. Dussīlaluḍḍatī nissīlā ca durācārattā, luḍḍā ca kurūrakammantā lohitapāṇitāya, macchaghātakamigabandhakasākuṇikādayo idhādhīpetā. Pharusaṭi pharusavācā. Anādarāti “idāni na karissāma, viramissāma evarūpā”ti evaṃ ādaravirahitā. Esāmagandho na hi maṃsabhojananti esa etāya gāthāya puggale adhiṭṭhāya niddiṭṭho “pāṇātipāto vadhachedabandhana”ntiādinā nayena pubbe vutto ca avutto ca “pāṇesu asaṃyatātā paresaṃ vihesatā dussīlatā luḍḍatā pharusatā anādaro”ti chabbidho āmagandho veditabbo, na hi maṃsabhojananti. Pubbe vuttampi hi sotūnaṃ sotukāmatāya avadhāraṇatāya daḷhīkaraṇatāyāti evamādīhi kāraṇehi puna vuccati. Teneva ca parato vakkhati “iccetamatthaṃ bhagavā punappunaṃ, akkhāsi naṃ vedayi mantapāragū”ti.

251. Etesu giddhā viruddhātipātinoti etesu pāṇesu gedhena giddhā, dosena viruddhā, mohena ādīnaṃ apassantā punappunaṃ ajjhācārappattiyā atipātino, etesu vā “pāṇātipāto vadhachedabandhana”ntiādinā nayena vuttasu pāpakammesu yathāsambhavaṃ ye gedhavirodhātipātasāṅkhātā rāgadosamohā, tehi giddhā viruddhā atipātino ca. Niccuyyutāti akusalakaraṇe niccaṃ uyyutā, kadāci paṭisaṅkhāya appaṭiviratā. Peccāti asmā lokā paraṃ gantvā. Tamāṃ vajanti ye, patanti sattā nirayaṃ avamsirāti ye lokantarikandhakārasāṅkhātā nīcakulatādibhedāṃ vā tamāṃ vajanti, ye ca patanti sattā avīciādibhedāṃ nirayaṃ avamsirā adhogatasīsā. Esāmagandhoti tesāṃ sattānaṃ tamavajanānirayapātanahetu esa gedhavirodhātipātābhedo sabbāmagandhamūlabhūto yathāvuttenatthena tividho āmagandho. Na hi maṃsabhojananti maṃsabhojanaṃ pana na āmagandhoti.

252. Evaṃ bhagavā paramatthato āmagandhaṃ vissajjetvā duggatimaggabhāvañcassa pakāsetvā idāni yasmim macchamaṃsabhojane tāpaso

āmagandhasaññī duggatimaggasaññī ca hutvā tassa abhojanena suddhikāmo hutvā taṃ na bhuñjati, tassa ca aññassa ca tathāvidhassa sodhetum asamatthabhāvaṃ dassento “na macchamaṃsa”nti imaṃ chappadaṃ gāthamāha. Tattha sabbapadāni antimapādena yojetabbāni - na macchamaṃsaṃ sodheti maccaṃ avitiṇṇakaṅkhaṃ, na āhutiyaññamutūpasevanā sodheti maccaṃ avitiṇṇakaṅkhanti evaṃ. Ettha ca na macchamaṃsanti akhādiyamānaṃ macchamaṃsaṃ na sodheti, tathā anāsakattanti evaṃ porāṇā vaṇṇenti. Evaṃ pana sundarataraṃ siyā “na macchamaṃsānaṃ anāsakattaṃ na macchamaṃsānānāsakattaṃ, macchamaṃsānaṃ anāsakattaṃ na sodheti, macca”nti athāpi siyā, evaṃ sante anāsakattaṃ ohīyatīti? Tañca na, amaratapena saṅgahitattā. “Ye vāpi loke amarā bahū tapā”ti ettha hi sabbopi vuttāvaseso attakilamatho saṅgahaṃ gacchatīti. Naggiyanti acelakattaṃ. Muṇḍiyanti muṇḍabhāvo. Jaṭājallanti jaṭā ca rajojallañca. Kharājīnānīti kharāni ajinacammāni. Aggihuttassupasevanāti aggipāricāriyā. Amarāti amarabhāvapattathanatāya pavattakāyakilesā. Bahūti ukkuṭikappadhānādibhedato aneke. Tapāti sarīrasantāpā. Mantāti vedā. Āhūtīti aggihomakammaṃ. Yaññamutūpasevanāti assamedhādiyaññā ca utūpasevanā ca. Utūpasevanā nāma gimhe ātapaṭṭhānasevanā, vasse rukkhamūlasevanā, hemante jalappavesasevanā. Na sodhenti maccaṃ avitiṇṇakaṅkhanti kilesasuddhiyā vā bhavasuddhiyā vā avitiṇṇavicikicchaṃ maccaṃ na sodhenti. Kaṅkhāmale hi sati na visuddho hoti, tvañca sakaṅkhoyevāti. Ettha ca “avitiṇṇakaṅkha”nti etaṃ “na macchamaṃsa”ntiādīni sutvā “kiṃ nu kho macchamaṃsānaṃ abhojanādīnā siyā visuddhimaggo”ti tāpasassa kaṅkhāya uppannāya bhagavatā vuttaṃ siyāti no adhippāyo. Yā cassa “so macchamaṃsaṃ bhuñjati”ti sutvāva buddhe kaṅkhā uppannā, taṃ sandhāyetaṃ vuttanti veditabbaṃ.

253. Evaṃ macchamaṃsānāsakattādīnaṃ sodhetum asamatthabhāvaṃ dassetvā idāni sodhetum samatthe dhamme dassento “sotesu gutto”ti imaṃ gāthamāha. Tattha sotesūti chasu indriyesu. Guttoti indriyasamvaraguttiyā samannāgato. Ettāvatā indriyasamvaraparivārasīlaṃ dasseti. Veditindriyo careti ñātapariññāya chaḷindriyāni viditvā pākaṭāni katvā careyya, vihareyyāti vuttaṃ hoti. Ettāvatā visuddhasīlassa nāmarūpaparicchedaṃ dasseti. Dhamme ṭhitoti ariyamaggena abhisametabbacatusaccadhamme ṭhito. Etena sotāpattibhūmiṃ dasseti. Ajjavamaddave ratoti ujubhāve ca mudubhāve ca rato. Etena sakadāgāmibhūmiṃ dasseti. Sakadāgāmī hi kāyavaṅkādikarānaṃ cittathaddhabhāvakarānañca rāgadosānaṃ tanubhāvā ajjavamaddave rato hoti. Saṅgātigoti rāgadosasaṅgātigo. Etena anāgāmibhūmiṃ dasseti. Sabbadukkappahīnoti sabbassa vaṭṭadukkhasa hetuppahānena pahīnasabbadukkho. Etena arahattabhūmiṃ dasseti. Na lippati diṭṭhasutesu dhīroti so evaṃ anupubbena arahattaṃ patto dhitisampadāya dhīro diṭṭhasutesu dhammesu kenaci kilesena na lippati. Na kevalaṅca diṭṭhasutesu, mutaviññātesu ca na lippati, aññadatthu paramavisuddhippatto hotīti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi.

254-255. Ito paraṃ “iccetamattha”nti dve gāthā saṅgītikārehi vuttā. Tāsamattho - iti bhagavā kassapo etamatthaṃ punappunaṃ anekāhi gāthāhi dhammādhiṭṭhānāya puggalādhiṭṭhānāya ca desanāya yāva tāpasō aññāsī, tāva so akkhāsī kathesi vitthāresi. Naṃ vedayi mantapāragūti sopi tañca atthaṃ mantapāragū, vedapāragū, tisso brāhmaṇo vedayi aññāsī. Kiṃ kāraṇā? Yasmā atthato ca padato ca desanānaya to ca citrāhi gāthāhi munī pakāsaya. Kīdiso? Nirāmagandho asito durannayo, āmagandhakilesābhāvā nirāmagandho, taṇhādiṭṭhinissayābhāvā asito, bāhiradiṭṭhivasena “idaṃ seyyo idaṃ vara”nti kenaci netum asakkuṇeyyattā

durannayo. Evaṃ pakāsitavato cassa sutvāna buddhassa subhāsitaṃ padaṃ sukathitaṃ dhammadesanaṃ sutvā nirāmagandhaṃ nikkilesayogaṃ, sabbadukkhappanūdanaṃ sabbavaṭṭadukkhappanūdanaṃ, nīcamano nīcacitto hutvā vandi tathāgatassa, tisso brāhmaṇo tathāgatassa pāde pañcapaṭiṭṭhitaṃ katvā vandi. Tattheva pabbajjamarocayitthāti tattheva ca naṃ āsane nisinnaṃ kassapaṃ bhagavantaṃ tisso tāpaso pabbajjamarocayittha, ayācīti vuttaṃ hoti. Taṃ bhagavā “ehi bhikkhū”ti āha. So taṅkhaṇaṃyeva aṭṭhaparikkhārayutto hutvā ākāsenāgantvā vassasatikatthero viya bhagavantaṃ vanditvā katipāheneva sāvakapāramiññaṃ paṭivijjhivā tisso nāma aggasāvako ahosi, puna dutiyo bhāradvājo nāma. Evaṃ tassa bhagavato tissabhāradvājaṃ nāma sāvakayugaṃ ahosi.

Amhākaṃ pana bhagavā yā ca tissena brāhmaṇena ādito tisso gāthā vuttā, yā ca kassapena bhagavatā majjhe nava, yā ca tadā saṅgītikārehi ante dve, tā sabbāpi cuddasa gāthā ānetvā paripuṇṇaṃ katvā imaṃ āmagandhasuttaṃ ācariyappamukhānaṃ pañcannaṃ tāpasasatānaṃ āmagandhaṃ byākāsi. Taṃ sutvā so brāhmaṇo tattheva nīcamano hutvā bhagavato pāde vanditvā pabbajjaṃ yāci saddhiṃ parisāya. “Etha bhikkhavo”ti bhagavā avoca. Te tattheva ehibhikkhubhāvaṃ patvā ākāsenāgantvā bhagavantaṃ vanditvā katipāheneva sabbeva aggaphale arahatte paṭiṭṭhahiṃsūti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya āmagandhasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

3. Hirisuttavaṇṇanā

Hiriṃ tarantanti hirisuttaṃ. Kā uppatti? Anuppanne bhagavati sāvattthiyaṃ aññataro brāhmaṇamahāsālo aḍḍho ahosi asītikoṭidhanavibhavo. Tassa ekaputtako ahosi piyo manāpo. So taṃ devakumāraṃ viya nānappakārehi sukhūpakaraṇehi saṃvaḍḍhento taṃ sāpateyyaṃ tassa aniyyātetvāva kālamakāsi saddhiṃ brāhmaṇiyā. Tato tassa māṇavassa mātāpitūnaṃ accayena bhaṇḍāgāriko sārāgabbhaṃ vivaritvā sāpateyyaṃ niyyātentō āha - “idaṃ te, sāmī, mātāpitūnaṃ santakaṃ, idaṃ ayyakapayyakānaṃ santakaṃ, idaṃ sattakulaparivaṭṭena āgata”nti. Māṇavo dhaṇaṃ disvā cintesi - “idaṃ dhaṇaṃyeva dissati, yehi pana idaṃ sañcitaṃ, te na dissanti, sabbeva maccuvasaṃ gatā. Gacchantā ca na ito kiñci ādāya agamaṃsu, evaṃ nāma bhoge pahāya gantabbo paraloko, na sakkā kiñci ādāya gantuṃ aññatra sucaritena. Yaṃnūnāhaṃ imaṃ dhaṇaṃ pariccajivā sucaritadhaṇaṃ gaṇheyyaṃ, yaṃ sakkā ādāya gantu”nti. So divase divase sataṣaṇṇaṃ vissajjento puna cintesi - “pahūtamidaṃ dhaṇaṃ, kiṃ iminā evamappakena pariccāgena, yaṃnūnāhaṃ mahādānaṃ dadeyya”nti. So rañño ārocesi - “mahārāja, mama ghare ettakaṃ dhaṇaṃ atthi, icchāmi tena mahādānaṃ dātuṃ. Sādhū, mahārāja, nagare ghosanaṃ kārāpethā”ti. Rājā tathā kārāpesi. So āgatāgatānaṃ bhājanāni pūretvā sattahi divasehi sabbadhaṇamadāsi, datvā ca cintesi - “evaṃ mahāpariccāgaṃ katvā ayuttaṃ ghare vasituṃ, yaṃnūnāhaṃ pabbajeyya”nti. Tato parijanassa etamatthaṃ ārocesi. Te “mā, tvaṃ sāmī, ‘dhaṇaṃ parikkhīṇa’nti cintayī, mayaṃ appakeneva kālana nānāvidhehi upāyehi dhanasañcayaṃ karissāmā”ti vatvā nānappakārehi taṃ yāciṃsu. So tesaṃ yācanaṃ anādiyitvāva tāpasapabbajjaṃ pabbaji.

Tattha aṭṭhavidhā tāpasā - saputtabhariyā, uñchācārikā, sampattakālikā, anaggipakkikā, asmamuṭṭhikā, dantaluyyakā, pavattaphalikā, vaṇṭamuttikā cāti. Tattha saputtabhariyāti puttadārena saddhiṃ pabbajitvā kasivaṇijjādīhi jīvikaṃ kappayamānā keṇiyajaṭilādayo. Uñchācārikāti nagaradvāre assamaṃ kārāpetvā tattha khattiyabrāhmaṇakumārādayo sippādīni sikkhāpetvā hiraññasuvaṇṇaṃ paṭikkhipitvā tilataṇḍulādikappiyabhaṇḍapaṭiggāhakā, te saputtabhariyehi seṭṭhatarā. Sampattakālikāti āhāraṇi sampattaṃ āhāraṃ gahetvā yāpentā, te uñchācārikehi seṭṭhatarā. Anaggipakkikāti agginā apakkapattaphalāni khāditvā yāpentā, te sampattakālikehi seṭṭhatarā. Asmamuṭṭhikāti muṭṭhipāsāṇaṃ gahetvā aññaṃ vā kiñci vāsisatthakādiṃ gahetvā vicarantā yadā chātā honti, tadā sampattarukkhato tacamaṃ gahetvā khāditvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya cattāro brahmavihāre bhāventi, te anaggipakkikehi seṭṭhatarā. Dantaluyyakāti muṭṭhipāsāṇādīni agahetvā carantā khudākāle sampattarukkhato dantehi uppāṭetvā tacamaṃ khāditvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya brahmavihāre bhāventi, te asmamuṭṭhikehi seṭṭhatarā. Pavattaphalikāti jātassamaṃ vā vanasaṇḍaṃ vā nissāya vasantā yaṃ tattha sare bhisamuḷlādi, yaṃ vā vanasaṇḍe pupphakāle pupphaṃ, phalakāle phalaṃ, tameva khādanti. Pupphaphale asati antamaso tattha rukkhapapaṭikampi khāditvā vasanti, na tveva āhāratthāya aññatra gacchanti. Uposathaṅgādhiṭṭhānaṃ brahmavihārabhāvanaṃ ca karonti, te dantaluyyakehi seṭṭhatarā. Vaṇṭamuttikā nāma vaṇṭamuttāni bhūmiyaṃ patitāni paṇṇāniyeva khādanti, sesaṃ purimasadisameva, te sabbaseṭṭhā.

Ayaṃ pana brāhmaṇakulaputto “tāpasapabbajjāsu aggapabbajjaṃ pabbajissāmī”ti vaṇṭamuttikapabbajjameva pabbajitvā himavante dve tayo pabbate atikkamma assamaṃ kārāpetvā paṭivasati. Atha bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena sāvatthiṃ gantvā sāvatthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena kho pana samayena sāvatthivāsī eko puriso pabbate candanasārādīni gavesanto tassa assamaṃ patvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. So taṃ disvā “kuto āgatosī”ti pucchi. “Sāvatthito, bhante”ti. “Kā tattha pavattī”ti? “Tattha, bhante, manussā appamattā dānādīni puññāni karontī”ti. “Kassa ovādaṃ sutvā”ti? “Buddhassa bhagavato”ti. Tāpaso buddhasaddassavanena vimhito “buddhoti tvaṃ, bho purisa, vadesī”ti āmagandhe vuttanayeneva tikkhattuṃ pucchitvā “ghosopi kho eso dullabho”ti attamano bhagavato santikaṃ gantukāmo hutvā cintesi - “na yuttaṃ buddhassa santikaṃ tucchameva gantuṃ, kiṃ nu kho gahetvā gaccheyya”nti. Puna cintesi - “buddhā nāma āmisagarukā na honti, handāhaṃ dhammapaṇṇākāraṃ gahetvā gacchāmī”ti cattāro pañhe abhisankhari -

“Kīdiso mitto na sevitabbo, kīdiso mitto sevitabbo;
Kīdiso payogo payuñjitabbo, kiṃ rasānaṃ agga”nti.

So te pañhe gahetvā majjhimadesābhimukho pakkamitvā anupubbena sāvatthiṃ patvā jetavanaṃ pavittṭho. Bhagavāpi tasmaṃ samaye dhammadesanattāya āsane nisinnoyeva hoti. So bhagavantaṃ disvā avanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bhagavā “kacci, isi, khamanīya”ntiādīnā nayena sammodi. Sopi “khamanīyaṃ, bho gotamā”tiādīnā nayena paṭisammoditvā “yadi buddho bhavissati, manasā pucchite pañhe vācāya eva vissajjessatī”ti manasā eva bhagavantaṃ te pañhe pucchi. Bhagavā brāhmaṇena puṭṭho ādipaṇhaṃ tāva vissajjetuṃ hiriṃ tarantanti ārabhitvā aḍḍhateyyā gāthāya āha.

256. Tāsaṃ attho - hirim tarantanti hirim atikkamantaṃ ahirikaṃ nillajjaṃ. Vijigucchamānanti asucimiva passamānaṃ. Ahiriko hi hirim jigucchati asucimiva passati, tena naṃ na bhajati na allīyati. Tena vuttaṃ “vijigucchamāna”nti. Tavāhamasmi iti bhāsamānanti “ahaṃ, samma, tava sahāyo hitakāmo sukhakāmo, jīvitampi me tuyhaṃ atthāya pariccatta”nti evamādinā nayena bhāsamānaṃ. Sayhāni kammāni anādiyantanti evaṃ bhāsivāpi ca sayhāni kātuṃ sakkānīpi tassa kammāni anādiyantaṃ karaṇatthāya asamādiyantaṃ. Atha vā cittaṃ tattha ādaramattampi akarontaṃ, apica kho pana uppannesu kiccesu byasanameva dassentaṃ. Neso mamanti iti naṃ vijaññāti taṃ evarūpaṃ “mittapaṭirūpako eso, neso me mitto”ti evaṃ paṇḍito puriso vijāneyya.

257. Ananvayanti yaṃ atthaṃ dassāmi, karissāmīti ca bhāsati, tena ananugataṃ. Piyaṃ vācaṃ yo mittesu pakubbatīti yo atītānāgatehi padehi paṭisantharanto niratthakena saṅgaṇhanto kevalaṃ byañjanacchāyāmatteneva piyaṃ mittesu vācaṃ pavatteti. Akarontaṃ bhāsamānaṃ, pariñānanti paṇḍitāti evarūpaṃ yaṃ bhāsati, taṃ akarontaṃ, kevalaṃ vācāya bhāsamānaṃ “vacīparamo nāmesa amitto mittapaṭirūpako”ti evaṃ paricchinditvā paṇḍitā jānanti.

258. Na so mitto yo sadā appamatto, bhedāsaṅkī randhamevānupassīti yo bhedameva āsaṅkamāno katamadhurena upacārena sadā appamatto viharati, yaṃkiñci assatiyā amanasikārena kataṃ, aññānakena vā akataṃ, “yadā maṃ garahissati, tadā naṃ etena paṭicodessāmī”ti evaṃ randhameva anupassati, na so mitto sevitaḥḥoti.

Evaṃ bhagavā “kīdiso mitto na sevitaḥḥoti”ti imaṃ ādipaṇhaṃ vissajjetvā dutiyaṃ vissajjetuṃ “yasmiñca seti”ti imaṃ upaḍḍhagāthamāha. Tassattho yasmiñca mitte mitto tassa hadayamanupavisitvā sayanena yathā nāma pitu urasi putto “imassa mayi urasi sayante dukkhaṃ vā anattamanatā vā bhavēyyā”tiādīhi aparisaṅkamāno nibbisaṅko hutvā seti, evamevaṃ dāradhanajīvitādīsū vissāsaṃ karonto mittabhāvena nibbisaṅko seti. Yo ca parehi kāraṇasataṃ kāraṇasahassampi vatvā abhejjo, sa ve mitto sevitaḥḥoti.

259. Evaṃ bhagavā “kīdiso mitto sevitaḥḥoti”ti evaṃ dutiyapaṇhaṃ vissajjetvā tatiyaṃ vissajjetuṃ “pāmujjakaraṇa”nti gāthamāha. Tassattho - pāmujjaṃ karotīti pāmujjakaraṇaṃ. Tānanti kāraṇaṃ. Kiṃ pana tanti? Vīriyaṃ. Tañhi dhammūpasañhitaṃ pītipāmojjasukhamuppādanato pāmujjakaraṇanti vuccati. Yathāha “svākhāte, bhikkhave, dhammavinaye yo āradhaviṇīyo, so sukhaṃ viharatī”ti. Paṃsaṃ āvahaṭīti paṃsaṃāvahanaṃ. Ādito dibbamānusakasukhānaṃ, pariyoṣāne nibbānasukhassa āvahanato phalūpacārena sukhaṃ. Phalaṃ paṭikaṅkhamāno phalānisamso. Bhāvetīti vaḍḍheti. Vahanto porisaṃ dhuranti purisānucchavikaṃ bhāraṃ ādāya viharanto etaṃ sammappadhānavīriyasaṅkhātāṃ tñānaṃ bhāveti, īdiso payogo sevitaḥḥoti.

260. Evaṃ bhagavā “kīdiso payogo payuñjitabbo”ti tatiyapaṇhaṃ vissajjetvā catutthaṃ vissajjetuṃ “pavivekarasa”nti gāthamāha. Tattha pavivekoti kilesavivekato jātattā aggaphalaṃ vuccati, tassa rasoti assādanaṭṭhena taṃsampaṃyuttaṃ sukhaṃ. Upasamopi kilesūpasamante jātattā nibbānasaṅkhātāupasamārammaṇattā vā tadeva, dhammapītirasopi ariyadhammato anapetāya nibbānasaṅkhāte dhamme uppannāya pītiyā rasattā tadeva. Taṃ pavivekarasaṃ upasamassa ca rasaṃ pitvā tadeva dhammapītirasaṃ pivāṃ niddaro

hoti nippāpo, pivitvāpi kilesapariḷhābhāvena niddaro, pivantopi pahīnapāpattā nippāpo hoti, tasmā etaṃ rasānamagganti. Keci pana “jhānanibbānapaccavekkhaṇānaṃ kāyacittaupadhivivekānañca vasena pavivekarasādayo tayo eva ete dhammā”ti yojenti, purimameva sundaraṃ. Evaṃ bhagavā catutthapañhaṃ vissajjento arahattanikūṭṭhena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne brāhmaṇo bhagavato santike pabbajitvā katipāheneva paṭisambhidāppatto arahā ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya hirisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamo bhāgo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Suttanipāta-aṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

2. Cūḷavaggo

4. Maṅgalasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti maṅgalasuttaṃ. Kā uppatti? Jambudīpe kira tattha tattha nagaradvārasanthāgārasabhādisu mahājanā sannipatitvā hiraññasuvaṇṇaṃ datvā nānappakāraṃ sītāharaṇādibāhiraṇakathaṃ kathāpenti, ekekā kathā catumāsaccayena niṭṭhāti. Tattha ekadivasam maṅgalakathā samuṭṭhāsi - “kiṃ nu kho maṅgalaṃ, kiṃ diṭṭhaṃ maṅgalaṃ, sutam maṅgalaṃ, mutam maṅgalaṃ, ko maṅgalaṃ jānāti”ti?

Atha diṭṭhamaṅgaliko nāmeko puriso āha - “ahaṃ maṅgalaṃ jānāmi, diṭṭhaṃ loke maṅgalaṃ, diṭṭhaṃ nāma abhimaṅgalasammataṃ rūpaṃ. Seyyathidaṃ - idhekacco kālasseva vuṭṭhāya cātakasakuṇaṃ vā passati, beluvalaṭṭhiṃ vā gabbhiniṃ vā kumārake vā alaṅkatapaṭiyatte puṇṇaghaṭaṃ vā allarohitamacchaṃ vā ājaññaṃ vā ājaññarathaṃ vā usabhaṃ vā gāviṃ vā kapilaṃ vā, yaṃ vā panaññaṃ kiñci evarūpaṃ abhimaṅgalasammataṃ rūpaṃ passati, idaṃ vuccati diṭṭhamaṅgala”nti. Tassa vacanaṃ ekacce aggahesuṃ, ekacce nāggahesuṃ. Ye nāggahesuṃ, te tena saha vivadiṃsu.

Atha sutamaṅgaliko nāmeko puriso āha - “cakkhu nāmetaṃ, bho, sucimpi asucimpi passati, tathā sundarampi asundarampi, manāpampi amanāpampi. Yadi tena diṭṭhaṃ maṅgalaṃ siyā, sabbampi maṅgalaṃ siyā, tasmā na diṭṭhaṃ maṅgalaṃ, apica kho pana sutam maṅgalaṃ, sutam nāma abhimaṅgalasammato saddo. Seyyathidaṃ - idhekacco kālasseva vuṭṭhāya vaḍḍhāti vā vaḍḍhamānāti vā puṇṇāti vā phussāti vā sumanāti vā sirīti vā sirivaḍḍhāti vā ajja sunakkhattaṃ sumuhuttaṃ sudivasam sumaṅgalanti evarūpaṃ vā yaṃkiñci abhimaṅgalasammataṃ saddaṃ suṇāti, idaṃ vuccati sutamaṅgala”nti. Tassapi vacanaṃ ekacce aggahesuṃ, ekacce nāggahesuṃ. Ye nāggahesuṃ, te tena saha vivadiṃsu.

Atha mutamaṅgaliko nāmeko puriso āha - “sotampi hi nāmetaṃ bho sādhumpi asādhumpi maṇāpampi amanāpampi suṇāti. Yadi tena sutamaṅgalaṃ siyā, sabbampi maṅgalaṃ siyā, tasmā na sutamaṅgalaṃ, apica kho pana mutaṃ maṅgalaṃ, mutaṃ nāma abhimaṅgalasammataṃ gandharasaphoṭṭhabbaṃ. Seyyathidaṃ - idhekacco kālasseva vuṭṭhāya padumagandhādipupphagandhaṃ vā ghāyati, phussadantakaṭṭhaṃ vā khādati, pathaviṃ vā āmasati, haritasassaṃ vā allagomayaṃ vā kacchapamaṃ vā tilavāhaṃ vā pupphaṃ vā phalaṃ vā āmasati, phussamattikāya vā sammā limpanti, phussasāṭakaṃ vā nivāseti, phussaveṭṭhanaṃ vā dhāreti, yaṃ vā panaññaṃ kiñci evarūpaṃ abhimaṅgalasammataṃ gandhaṃ vā ghāyati, rasaṃ vā sāyati, phoṭṭhabbaṃ vā phusati, idaṃ vuccati mutamaṅgala”nti. Tassapi vacanaṃ ekacce aggaheṣuṃ, ekacce nāggaheṣuṃ.

Tattha na diṭṭhamaṅgaliko sutamutamaṅgalike asakkhi saññāpetuṃ. Na tesamaññatara itare dve. Tesu ca manussesu ye diṭṭhamaṅgalikassa vacanaṃ gaṇhiṃsu, te “diṭṭhameva maṅgala”nti gatā. Ye sutamutamaṅgalikānaṃ vacanaṃ gaṇhiṃsu, te “sutameva mutameva maṅgala”nti gatā. Evamayaṃ maṅgalakathā sakalajambudīpe pākaṭā jātā.

Atha sakalajambudīpe manussā gumbagumbā hutvā “kiṃ nu kho maṅgala”nti maṅgalāni cintayiṃsu. Tesamaññatara manussānaṃ āraṅghadevatā taṃ kathaṃ sutvā tattheva maṅgalāni cintayiṃsu. Tāsaṃ devatānaṃ bhummadevatā mittā honti, atha tato sutvā bhummadevatāpi tattheva maṅgalāni cintayiṃsu. Tāsampi devatānaṃ ākāsaṭṭhadevatā mittā honti, ākāsaṭṭhadevatānaṃ cātumahārājikadevatā. Eteneva upāyena yāva sudassīdevatānaṃ akaniṭṭhadevatā mittā honti, atha tato sutvā akaniṭṭhadevatāpi tattheva gumbagumbā hutvā maṅgalāni cintayiṃsu. Evaṃ dasasahassacakkavāḷesu sabbattha maṅgalacintā udapādi. Uppannā ca sā “idaṃ maṅgalaṃ idaṃ maṅgala”nti vinicchiyamānāpi appattā eva vinicchayaṃ dvādasa vassāni aṭṭhāsi. Sabbe manussā ca devā ca brahmāno ca ṭhapetvā ariyasāvake diṭṭhasutamutavasena tidhā bhinnā. Ekopi “idameva maṅgala”nti yathābhuccato niṭṭhaṅgato nāhosi, maṅgalakolāhalaṃ loke uppajji.

Kolāhalaṃ nāma pañcavidhaṃ - kappakolāhalaṃ, cakkavattikolāhalaṃ, buddhakolāhalaṃ, maṅgalakolāhalaṃ, moneyyakolāhalanti. Tattha kāmāvacaradevā muttasirā vikiṇṇakesā rudammukhā assūni hatthehi puñchamānā rattavatthanivatthā ativiya virūpavesadhārino hutvā, “vassasatasahassassa accayena kappuṭṭhānaṃ bhavissati. Ayaṃ loko vinassissati, mahāsamuddo sussissati, ayañca mahāpathavī sineru ca pabbatarājā uḍḍhayhissati vinassissati, yāva brahmalokā lokavināso bhavissati. Mettaṃ, mārisā, bhāvētha, karuṇaṃ muditaṃ upekkhaṃ, mārisā, bhāvētha, mātaraṃ upaṭṭhahatha, pitaraṃ upaṭṭhahatha, kule jeṭṭhāpacāyino hotha, jāgaratha mā pamādatthā”ti manussapathe vicarivā ārocenti. Idaṃ kappakolāhalaṃ nāma.

Kāmāvacaradevāyeva “vassasatassaccayena cakkavattirājā loke uppajjissati”ti manussapathe vicarivā ārocenti. Idaṃ cakkavattikolāhalaṃ nāma.

Suddhāvāsā pana devā brahmābharaṇena alaṅkaritvā brahmaveṭṭhanaṃ sīse katvā pītisomanassajātaṃ buddhaguṇavādino “vassasahassassa accayena buddho loke uppajjissati”ti manussapathe vicarivā ārocenti. Idaṃ buddhakolāhalaṃ nāma.

Suddhāvāsā eva devā manussānaṃ cittaṃ ṇatvā “dvādasannaṃ vassānaṃ accayena sammāsambuddho maṅgalaṃ kathessati”ti manussapathe vicarivā ārocenti. Idaṃ

maṅgalakolāhalaṃ nāma.

Suddhāvāsā eva devā “sattannaṃ vassānaṃ accayena aññataro bhikkhu bhagavatā saddhiṃ samāgama moneyyapaṭipadaṃ pucchissatī”ti manussapathe vicaritvā ārocenti. Idaṃ moneyyakolāhalaṃ nāma. Imesu pañcasu kolāhalesu diṭṭhamaṅgalādivasena tidhā bhinnesu devamanussesu idaṃ maṅgalakolāhalaṃ loke uppajji.

Atha devesu ca manussesu ca vicinitvā vicinitvā maṅgalāni alabhamānesu dvādasannaṃ vassānaṃ accayena tāvatiṃsakāyikā devatā saṅgama samāgama evaṃ samacintesuṃ - “seyyathāpi nāma, mārisā, gharasāmiko antogharajanānaṃ, gāmasāmiko gāmaṃvāsīnaṃ, rājā sabbamanussānaṃ, evamevaṃ ayaṃ sakko devānamindo amhākaṃ aggo ca seṭṭho ca yadidaṃ puññaṃ tejena issariyena paññāya dvinnaṃ devalokānaṃ adhipati. Yaṃnūna mayaṃ sakkaṃ devānamindaṃ etamatthaṃ puccheyyāma”ti. Tā sakkassa santikaṃ gantvā sakkaṃ devānamindaṃ taṅkhaṇānurūpanivāsānābharaṇasassirikasārīraṃ aḍḍhateyyakoṭīaccharāgaṇaparivutaṃ pāricchattakamūle paṇḍukambalavarāsane nisinnaṃ abhivādetvā ekamantaṃ tathā etadavocuṃ - “yagghe, mārisa, jāneyyāsi, etarahi maṅgalapañhā samuṭṭhitā, eke diṭṭhaṃ maṅgalanti vadanti, eke suttaṃ maṅgalanti vadanti, eke mutaṃ maṅgalanti vadanti. Tattha mayaṃca aññe ca anīṭṭhaṅgatā, sādhu vata no tvaṃ yāthāvato byākarohī”ti. Devarājā pakatiyāpi paññavā “ayaṃ maṅgalakathā kattha paṭhamaṃ samuṭṭhitā”ti āha. “Mayaṃ deva cātumahārājikānaṃ assumhā”ti āhaṃsu. Tato cātumahārājikā ākāsaṭṭhadevatānaṃ, ākāsaṭṭhadevatā bhummadevatānaṃ, bhummadevatā manussārakkhadevatānaṃ, manussārakkhadevatā “manussaloke samuṭṭhitā”ti āhaṃsu.

Atha devānamindo “sammāsambuddho kattha vasatī”ti pucchi. “Manussaloke, devā”ti āhaṃsu. “Taṃ bhagavantaṃ koci pucchī”ti āha. “Na koci devā”ti. “Kiṃ nu kho nāma tumhe mārisā aggiṃ chaḍḍetvā khajjopanakaṃ ujjāletha, ye anavasesamaṅgaladesakaṃ taṃ bhagavantaṃ atikkamitvā maṃ pucchitabbaṃ maññaṭha? Āgacchatha, mārisā, taṃ bhagavantaṃ pucchāma, addhā sassirikaṃ pañhabyākaraṇaṃ labhissāma”ti ekaṃ devaputtaṃ āṇāpesi - “tvaṃ bhagavantaṃ pucchā”ti. So devaputto taṅkhaṇānurūpena alaṅkārena attānaṃ alaṅkaritvā vijjuriva vijjotamāno devagaṇaparivuto jetavanamahāvihāraṃ āgantvā bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ tathā maṅgalapañhaṃ pucchanto gāthāya ajjhabhāsi. Bhagavā tassa taṃ pañhaṃ vissajjento imaṃ suttaṃabhāsi.

Tattha evaṃ me sutantiādīnamattho saṅkhepato kasibhāradvājasuttavaṇṇanāyaṃ vutto, vitthāraṃ pana icchantehi papañcasūdanīyā majjhimaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena gahetabbo. Kasibhāradvājasutte ca “magadhesu viharati dakkhiṇāgirismiṃ ekanālayaṃ brāhmaṇagāme”ti vuttaṃ, idha “sāvatthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme”ti. Tasmā “sāvatthiya”nti imaṃ padaṃ ādiṃ katvā idha apubbapadavaṇṇanaṃ karissāma.

Seyyathidaṃ, sāvatthiyanti evaṃnāmake nagare. Taṃ kira savatthassa nāma isino nivāsaṭṭhānaṃ ahosi. Tasmā yathā kusambassa nivāso kosambī, kākaṇḍassa nivāso kākaṇḍīti, evaṃ itthilīṅgavasena “sāvattihī”ti vuccati. Porāṇā pana vaṇṇayanti - yasmā tasmīṃ tathāne satthasamāyoge “kimbhaṇḍamatthī”ti pucchite “sabbamatthī”ti āhaṃsu, tasmā taṃ vacanamupādāya “sāvattihī”ti vuccati. Tassaṃ sāvatthiyaṃ. Etenassa gocaragāmo dīpito hoti. Jeto nāma rājakumāro, tena

ropitasamvaddhitattā tassa jetassa vananti jetavanam, tasmim jetavane. Anāthānam piṇḍo etasmim atthīti anāthapiṇḍiko, tassa anāthapiṇḍikassa. Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaṇṇāsakoṭipariccāgena niṭṭhāpitārāmeti attho. Etenassa pabbajitānurūpanivāsokāso dīpito hoti.

Athāti avicchedatthe, khoti adhikārantaranidassanatthe nipāto. Tena avicchinneyeva tattha bhagavato vihāre “idamadhikārantaram udapādī”ti dasseti. Kim tanti? Aññatarā devatātiādi. Tattha aññatarāti aniyamitaniddeso. Sā hi nāmagottato apākaṭā, tasmā “aññatarā”ti vuttā. Devo eva devatā, itthipurisasādhāraṇametam. Idha pana puriso eva so devaputto, kintu sādhāraṇanāmasena “devatā”ti vutto.

Abhikkantāya rattiyāti ettha abhikkantasaddo khayasundarābhirūpaabbhanumodanādīsu dissati. Tattha “abhikkantā, bhante, ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo, ciranisinno bhikkhusaṅgho. Uddisatu, bhagavā bhikkhūnam pātimokkha”nti evamādīsu khaye dissati. “Ayaṃ imesaṃ catunnam puggalānam abhikkantataro ca paṇītataro cā”ti evamādīsu sundare.

“Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasaṃ jalam;
Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayam disā”ti. -

Evamādīsu abhirūpe. “Abhikkantam, bho gotama, abhikkantam, bho gotamā”ti evamādīsu abbhanumodane. Idha pana khaye. Tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyāti vuttam hoti.

Abhikkantavaṇṇāti ettha abhikkantasaddo abhirūpe, vaṇṇasaddo pana chavithutikulavaggakāraṇasaṅghānappamāṇarūpāyatanaādīsu dissati. Tattha “suvaṇṇavaṇṇosi bhagavā”ti evamādīsu chaviyam. “Kadā saññūḷhā pana te, gahapati, ime samaṇassa gotamassa vaṇṇā”ti evamādīsu thutiyam. “Cattārome, bho gotama, vaṇṇā”ti evamādīsu kulavagge. “Atha kena nu vaṇṇena, gandhatthenoti vuccatī”ti evamādīsu kāraṇe. “Mahantam hatthirājavaṇṇam abhinimminivā”ti evamādīsu saṅghāne. “Tayo pattassa vaṇṇā”ti evamādīsu pamāṇe. “Vaṇṇo gandho raso ojā”ti evamādīsu rūpāyatane. So idha chaviyam daṭṭhabbo. Tena abhikkantavaṇṇā abhirūpacchavīti vuttam hoti.

Kevalakappanti ettha kevalasaddo anavasesayebhuyyaabyāmissaanatirekadalhatthavisamyogādiānekattho. Tathā hissa “kevalaparipuṇṇam parisuddham brahmacariya”nti evamādīsu anavasesatā attho. “Kevalakappā ca aṅgamāgadā pahūtam khādanīyam bhojanīyam ādāya upasaṅkamissanti”ti evamādīsu yebhuyyātā. “Kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī”ti evamādīsu abyāmissatā. “Kevalam saddhāmattham nūna ayamāyasmā”ti evamādīsu anatirekatā. “Āyasmato bhante anuruddhassa bāhiko nāma saddhivihāriko kevalakappam saṅghabhedāya ṭhito”ti evamādīsu dalhatthatā. “Kevalī vusitavā uttamapurisoti vuccatī”ti evamādīsu visamyogo. Idha panassa anavasesato attho adhippeto.

Kappasaddo panāyam abhisaddahanavohārakālappaññattichedanavikappalesasamantabhāvādiānekattho. Tathā hissa “okappaniyametaṃ bho gotamassa, yatā tam arahato sammāsambuddhassā”ti evamādīsu abhisaddahanamattho. “Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇakappehi phalam paribhuñjitu”nti evamādīsu vohāro. “Yena sudam niccakappam viharāmi”ti evamādīsu kālo. “Iccāyasmā kappo”ti evamādīsu paññatti.

“Alaṅkato kappitakesamassū”ti evamādīsu chedanam. “Kappati dvaṅgulakappo”ti evamādīsu vikappo. “Atthi kappo nipajjitu”nti evamādīsu lesa. “Kevalakappaṃ veḷuvanaṃ obhāsetvā”ti evamādīsu samantabhāvo. Idha panassa samantabhāvo atthoti adhippeto. Yato kevalakappaṃ jetavananti ettha anavasesaṃ samantato jetavananti evamattho daṭṭhabbo.

Obhāsetvāti ābhāya pharivā, candimā viya sūriyo viya ca ekobhāsaṃ ekapajjotaṃ karitvāti attho.

Yena bhagavā tenupasaṅkamīti bhummatthe karaṇavacanaṃ, yato yattha bhagavā, tattha upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā kāraṇena bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, teneva kāraṇena upasaṅkamīti evampettha attho daṭṭhabbo. Kena ca kāraṇena bhagavā upasaṅkamitabbo?

Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena sādupalūpabhogādhippāyena dijagaṇehi niccaphalitamahārukkho viya. Upasaṅkamīti ca gatāti vuttaṃ hoti. Upasaṅkamitvāti upasaṅkamanapariyosānadīpanaṃ. Atha vā evaṃ gatā tato āsannataraṃ ṭhānaṃ bhagavato samīpasaṅkhātaṃ gantvātipi vuttaṃ hoti. Bhagavantaṃ abhivādetvāti bhagavantaṃ vanditvā paṇamitvā namassitvā.

Ekamantanti bhāvanapuṃsakaniddeso, ekokāsaṃ ekapassanti vuttaṃ hoti. Bhummatthe vā upayogavacanaṃ. Aṭṭhāsīti nisajjādipaṭikkhepo, ṭhānaṃ kappesi, ṭhitā ahosīti attho.

Kathaṃ ṭhitā pana sā ekamantaṃ ṭhitā ahūti?

“Na pacchato na purato, nāpi āsannadūrato;
Na kacche nopi paṭivāte, na cāpi oṇatuṇṇate;
Ime dose vivajjetvā, ekamantaṃ ṭhitā ahū”ti.

Kasmā panāyaṃ aṭṭhāsi eva, na nisīdīti? Lahuṃ nivattitukāmatāya. Devatā hi kañcideva atthavaṣaṃ paṭicca sucipuriso viya vaccaṭṭhānaṃ manussalokaṃ āgacchanti. Pakatiyā panetāsaṃ yojanasatato pabhuti manussaloko duggandhatāya paṭikūlo hoti, na tattha abhiraṃanti. Tena sā āgatakkiccam katvā lahuṃ nivattitukāmatāya na nisīdi. Yassa ca gamanādiiriyāpathaparissamassa vinodanattaṃ nisīdanti, so devānaṃ parissamo natthi, tasmāpi na nisīdi. Ye ca mahāsāvakā bhagavantaṃ parivāretvā ṭhitā, te patimānesi, tasmāpi na nisīdi. Apica bhagavati gāraveneva na nisīdi. Devānañhi nisīditukāmānaṃ āsanaṃ nibbattati, taṃ anicchamānā nisajjāya cittampi akatvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Ekamantaṃ ṭhitā kho sā devatāti evaṃ imehi kāraṇehi ekamantaṃ ṭhitā kho sā devatā. Bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsīti bhagavantaṃ gāthāya akkharapadaniyamitaganthitena vacanena abhāsīti attho.

261. Tattha bahūti aniyamitasāṅkhyāniddeso. Tena anekasatā anekasahassā anekasatasahassāti vuttaṃ hoti. Dibbantīti devā, pañcahi kāmaguṇehi kīlanti, attano vā siriyā jotantīti attho. Apica tivadhā devā sammutiupapattivissuddhivasena. Yathāha -

“Devāti tayo devā sammutidevā, upapattidevā, visuddhidevā. Tattha sammutidevā nāma rājāno, deviyo, rājakumārā. Upapattidevā nāma cātumahārājike deve upādāya taduttaridevā. Visuddhidevā nāma arahanto vuccantī”ti.

Tesu idha upapattidevā adhippetā. Manuno apaccāti manussā. Porāṇā pana bhaṇanti - manassa ussannatāya manussā. Te jambudīpakā, aparagoyānakā, uttarakurukā, pubbavidehakāti catubbidhā. Idha jambudīpakā adhippetā. Maṅgalanti imehi sattāti maṅgalāni, iddhiṃ vuddhiñca pāpuṇantīti attho. Acintayunti cintesuṃ. Ākaṅkhamānāti icchamānā patthayamānā pihayamānā. Sothhānanti sotthibhāvaṃ, sabbesaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ sobhanānaṃ sundarānaṃ kalyāṇānaṃ dhammānamatthitanti vuttaṃ hoti. Brūhīti desehi pakāsehi ācikkha vivara vibhaja uttānīkarohi. Maṅgalanti iddhikāraṇaṃ vuddhikāraṇaṃ sabbasampattikāraṇaṃ. Uttamanti visiṭṭhaṃ pavaraṃ sabbalokahitasukhāvahanti ayaṃ gāthāya anupubbapadavaṇṇanā.

Ayaṃ pana piṇḍattho - so devaputto dasasahassacakkavāḷesu devatā maṅgalapañhaṃ sotukāmatāya imasmiṃ ekacakkavāḷe sannipatitvā ekavālaggaakoṭiokāsamatte dasapi vīsampi tiṃsampi cattālīsampi paññāsampi saṭṭhipi sattatipi asītipi sukhumattabhāve nimminivā sabbadevamārabrahmāno siriyā ca tejasā ca adhigayha virocamānaṃ paññattavarabuddhāsane nisinnaṃ bhagavantam parivāretvā ṭhitā disvā tasmīṃ ca samaye anāgatānampi sakalajambudīpakānaṃ manussānaṃ cetasā cetoparivitakkamaññāya sabbadevamanussānaṃ vicikicchāsallasamuddharaṇatthaṃ āha - “bahū devā manussā ca, maṅgalāni acintayum, ākaṅkhamānā sotthānaṃ attano sotthibhāvaṃ icchantā, brūhi maṅgalamuttamaṃ, tesam devānaṃ anumatiyā manussānañca anuggahena mayā puṭṭho samāno yaṃ sabbesameva amhākaṃ ekantahitasukhāvahanato uttamaṃ maṅgalaṃ, taṃ no anukampaṃ upādāya brūhi bhagavā”ti.

262. Evametam devaputtassa vacanaṃ sutvā bhagavā “asevanā ca bālāna”nti gāthamāha. Tattha asevanāti abhajanā apayirupāsana. Bālānanti balanti assasantīti bālā, assasitapassasitamattena jīvanti, na paññājīvitenaṃ adhippāyo. Tesam bālānaṃ paṇḍitānanti paṇḍantīti paṇḍitā, sandiṭṭhikasamparāyikesu atthesu ñāṇagatiyā gacchantīti adhippāyo. Tesam paṇḍitānaṃ. Sevanāti bhajanā payirupāsana taṃsahāyatā taṃsampaṇkatā. Pūjāti sakkāragarukāramānanavandanā. Pūjaneyyānanti pūjarahānaṃ. Etaṃ maṅgalamuttamanti yā ca bālānaṃ asevanā, yā ca paṇḍitānaṃ sevanā, yā ca pūjaneyyānaṃ pūjā, taṃ sabbaṃ sampiṇḍetvā āha etaṃ maṅgalamuttamanti. Yaṃ tayā puṭṭhaṃ “brūhi maṅgalamuttama”nti, ettha tāva etaṃ maṅgalamuttamanti gaṇhāhīti vuttaṃ hoti. Ayametissā gāthāya padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā panassā evaṃ veditabbā - evametam devaputtassa vacanaṃ sutvā bhagavā imaṃ gāthamāha. Tattha yasmā catubbidhā kathā pucchitakathā, apucchitakathā, sānusandhikathā, ananusandhikathāti. Tattha “pucchāmi taṃ, gotama, bhūripaṇṇaṃ, kathaṃkaro sāvako sādhu hotī”ti ca, “kathaṃ nu tvaṃ, mārisa, oghamatarī”ti ca evamādīsu pucchitena kathikā pucchitakathā. “Yaṃ pare sukhato āhu, tadariyā āhu dukkhato”ti evamādīsu apucchitena attajjhāsayavaseneva kathitā apucchitakathā. Sabbāpi buddhānaṃ kathā “sanidānāhaṃ, bhikkhave, dhammaṃ desemī”ti vacanato sānusandhikathā. Ananusandhikathā imasmiṃ sāsane natthi. Evametāsu kathāsu ayaṃ devaputtena pucchitena bhagavatā kathitattā pucchitakathā. Pucchitakathāyañca yathā cheko puriso kusalo maggassa, kusalo amaggassa, maggaṃ puṭṭho paṭhamaṃ vijahitabbaṃ ācikkhitvā pacchā gahetabbaṃ

ācikkhati - “asukasmim nāma tñhāne dvedhāpatho hoti, tattha vāmaṃ muñcitvā dakkhiṇaṃ gaṇhathā”ti, evaṃ sevitabbāsevitabbesu asevitabbaṃ ācikkhitvā sevitabbaṃ ācikkhati. Bhagavā ca maggakusalapurisasadiso. Yathāha -

“Puriso maggakusaloti kho, tissa, tathāgatassetam adhivacanaṃ arahato sammāsambuddhassā”ti.

So hi kusalo imassa lokassa, kusalo parassa lokassa, kusalo maccudheyyassa, kusalo amaccudheyyassa, kusalo māradheyyassa, kusalo amāradheyyassāti. Tasmā paṭhamaṃ asevitabbaṃ ācikkhitvā sevitabbaṃ ācikkhanto āha - “asevanā ca bālānaṃ, paṇḍitānañca sevanā”ti. Vijahitabbamaggo viya hi paṭhamaṃ bālā na sevitabbā na payirupāsītābbā, tato gahetabbamaggo viya paṇḍitā sevitabbā payirupāsītābbāti.

Kasmā pana bhagavatā maṅgalaṃ kathentena paṭhamaṃ bālānaṃ asevanā paṇḍitānañca sevanā kathitāti? Vuccate - yasmā imaṃ diṭṭhādīsu maṅgaladiṭṭhiṃ bālasevanāya devamanussā gaṇhiṃsu, sā ca amaṅgalaṃ, tasmā nesaṃ taṃ idhalokatthaparalokatthabhañjakaṃ akalyāṇamittasaṃsaggaṃ garahantena ubhayalokatthasādhakañca kalyāṇamittasaṃsaggaṃ pasasantaṃ bhagavatā paṭhamaṃ bālānaṃ asevanā paṇḍitānañca sevanā kathitāti.

Tattha bālā nāma ye keci pāṇātipātādiakusalakammamāpathasamannāgatā sattā. Te tīhākārehi jānitābbā. Yathāha - “tīṇimāni, bhikkhave, bālāssa bālalakkhaṇāni”ti suttaṃ. Apica pūraṇakassapādayo cha satthāro devadattakokālikakaṭamodakatissakhaṇḍadeviyāputtasamuddadattaciṇcamāṇavikād ayo atītakāle ca dīghavidassa bhātāti ime aññe ca evarūpā sattā bālāti veditābbā.

Te aggipadittamiva aṅgāraṃ attanā duggahitena attānañca attano vacanakārake ca vināsenti, yathā dīghavidassa bhātā catubuddhantaraṃ saṭṭhiyojanamattena attabhāvena uttāno patito mahāniraye paccati, yathā ca tassa diṭṭhiṃ abhirucikāni pañca kulasatāni tasseeva saḥabyataṃ upapannāni niraye paccanti. Vuttaṃ hetam -

“Seyyathāpi, bhikkhave, naḷāgārā vā tiṇāgārā vā aggi mutto kūṭāgārānipi dahati ullittāvalittāni nivātāni phusitaggaḷāni pihitavātapānāni, evameva kho, bhikkhave, yāni kānici bhayāni uppajjanti, sabbāni tāni bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Ye keci upaddavā uppajjanti...pe... ye keci upasaggā...pe... no paṇḍitato. Iti kho, bhikkhave, sappātibhaya bālo, appaṭibhaya paṇḍito. Saupaddavo bālo, anupaddavo paṇḍito, saupasaggo bālo, anupasaggo paṇḍito”ti.

Apica pūtimacchasadiso bālo, pūtimacchabandhapattapuṭasadiso hoti tadupasevī, chaḍḍanīyataṃ jigucchānīyatañca āpajjati viññūnaṃ. Vuttañcetaṃ -

“Pūtimacchaṃ kusaggena, yo naro upanayhati;
Kusāpi pūti vāyanti, evaṃ bālūpasevanā”ti.

Akittipaṇḍito cāpi sakkena devānamindena vare diyyamāne evamāha -

“Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālāna saṃvase;
Bālenallāpasallāpaṃ, na kare na ca rocaḃe.

“Kinnu te akaraṃ bālo, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa bālāssa, dassanaṃ nābhikaṇkhasi.

“Anayaṃ nayati dummedho, adhurāyaṃ niyuñjati;
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati;
Vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassana”nti.

Evam bhagavā sabbākārena bālūpasevanaṃ garahanto bālānaṃ asevanaṃ
“maṅgala”nti vatvā idāni paṇḍitasevanaṃ pasaṃsanto “paṇḍitānañca sevanā
maṅgala”nti āha. Tattha paṇḍitā nāma ye keci
pāṇātipātāveramaṇiādidasakusalakammamapathasamannāgatā sattā, te tīhākārehi
jānitabbā. Yathāha - “tīṇimāni, bhikkhave, paṇḍitassa paṇḍitalakkhaṇāni”ti vuttaṃ.
Apica buddhapaccekabuddhaasītimahāsāvakā aññe ca tathāgatassa sāvaka
sunettamahāgovindavidhurasarabhaṅgamahosadhasutasomanimirāja-
ayogharakumāraakittipaṇḍitādayo ca paṇḍitāti veditabbā.

Te bhave viya rakkhā, andhakāre viya padīpo, khuppiāsādidukkhābhivhave viya
annapānādipaṭilābho, attano vacanakarānaṃ
sabbabhayaupaddavūpasaggaviddhamsanasamatthā honti. Tathā hi tathāgataṃ
āgamma asaṅkhyeyyā aparimāṇā devamanussā āsavakkhayaṃ pattā, brahmaloke
paṭiṭṭhitā, devaloke paṭiṭṭhitā, sugatiloke uppannā. Sāriputtatthere cittaṃ pasādetvā
catūhi paccayehi therāṃ upaṭṭhahitvā asīti kulasahassāni sagge nibbattāni. Tathā
mahāmoggallānamahākassapappabhutīsu sabbamahāsāvakesu, sunettassa satthuno
sāvakaṃ appekacce brahmaloke uppajjiṃsu, appekacce paranimmitavasavattīnaṃ
devānaṃ saḥabyataṃ...pe... appekacce gahapatimahāsālakulānaṃ saḥabyataṃ
upapajjiṃsu. Vuttañcetaṃ -

“Natthi, bhikkhave, paṇḍitato bhayaṃ, natthi paṇḍitato upaddavo, natthi paṇḍitato
upasaggo”ti.

Apica tagaramālādīgandhabhaṇḍasadiṣo paṇḍito,
tagaramālādīgandhabhaṇḍapaliveṭhanapattasadiṣo hoti tadupasevī, bhāvanīyataṃ
manuññatañca āpajjati viññūnaṃ. Vuttañcetaṃ -

“Tagarañca palāsenā, yo naro upanayhati;
Pattāpi surabhī vāyanti, evaṃ dhīrūpasevanā”ti.

Akittipaṇḍito cāpi sakkena devānamindena vare diyyamāne evamāha -

“Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase;
Dhīrenallāpasallāpaṃ, taṃ kare tañca rocaye.

“Kinnu te akaraṃ dhīro, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.

“Nayaṃ nayati medhāvī, adhurāyaṃ na yuñjati;
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati;
Vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo”ti.

Evam bhagavā sabbākārena paṇḍitasevanaṃ pasaṃsanto, paṇḍitānaṃ sevanaṃ
“maṅgala”nti vatvā idāni tāya bālānaṃ asevanāya paṇḍitānaṃ sevanāya ca
anupubbena pūjaneyyabhāvaṃ upagatānaṃ pūjaṃ pasaṃsanto “pūjā ca
pūjaneyyānaṃ etaṃ maṅgalamuttama”nti āha. Tattha pūjaneyyā nāma

sabbadosavirahitattā sabbaguṇasamannāgatattā ca buddhā bhagavanto, tato pacchā paccekabuddhā ariyasāvakā ca. Tesañhi pūjā appakāpi dīgharattaṃ hitāya sukhāya hoti, sumanamālākāramallikādayo cettha nidassanaṃ.

Tatthekaṃ nidassanamattaṃ bhaṇāma. Bhagavā kira ekadivasaṃ pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya rājagahaṃ piṇḍāya pāvisi. Atha kho sumanamālākāro rañño māgadhasa seniyassa bimbisārassa pupphāni gahetvā gacchanto addasa bhagavantaṃ nagaradvāraṃ anuppattaṃ pāsādikāṃ pasādanīyaṃ dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇāsītānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ buddhasiriyā jalantaṃ. Disvānassa etadahosi - “rājā pupphāni gahetvā satāṃ vā sahaṃ vā dadeyya, tañca idhalokamattameva sukhaṃ bhaveyya, bhagavato pana pūjā appameyyaasaṅkhyeyyaphalā dīgharattaṃ hitasukhāvahā hoti. Handāhaṃ imehi pupphehi bhagavantaṃ pūjemī”ti pasannacitto ekaṃ pupphamuṭṭhiṃ gahetvā bhagavato paṭimukhaṃ khipi, pupphāni ākāseṇa gantvā bhagavato upari mālāvitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Mālākāro taṃ ānubhāvaṃ disvā pasannataracitto puna ekaṃ pupphamuṭṭhiṃ khipi, tāni gantvā mālākañcuko hutvā aṭṭhaṃsu. Evaṃ aṭṭha pupphamuṭṭhiyo khipi, tāni gantvā pupphakūṭāgāraṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā antokūṭāgāre viya ahosi, mahājanakāyo sannipati. Bhagavā mālākāraṃ passanto sitaṃ pātvākāsi. Ānandatthero “na buddhā ahetu appaccayā sitaṃ pātukarontī”ti sitakāraṇaṃ pucchi. Bhagavā āha - “eso, ānanda, mālākāro imissā pūjāya ānubhāvena sataṃ sahaṃ devesu ca manusseṣu ca saṃsaritvā pariyosāne sumanissaro nāma paccekabuddho bhavissatī”ti. Vacanapariyosāne ca dhammadesanattaṃ imaṃ gāthaṃ abhāsi -

“Tañca kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā nānutappati;
Yassa patito sumano, vipākaṃ paṭisevatī”ti.

Gāthāpariyosāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, evaṃ appakāpi tesāṃ pūjā dīgharattaṃ hitāya sukhāya hotīti veditabbā. Sā ca āmisapūjāva ko pana vādo paṭipattipūjāya. Yato ye kulaputtā saraṇagamanena sikkhāpadapaṭiggahaṇena uposathaṅgasamādānena catupārisuddhisīlādīhi ca attano guṇehi bhagavantaṃ pūjenti, ko tesāṃ pūjāya phalaṃ vaṇṇayissati. Te hi tathāgataṃ paramāya pūjāya pūjentīti vuttā. Yathāha -

“Yo kho, ānanda, bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā dhammānudhammapaṭipanno viharati sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tathāgataṃ sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti apaciyati paramāya pūjāya”ti.

Etenānusārena paccekabuddhaariyasāvakānampi pūjāya hitasukhāvahatā veditabbā.

Apica gahaṭṭhānaṃ kaniṭṭhassa jeṭṭho bhātāpi bhaginīpi pūjaneyyā, puttassa mātāpitāro, kulavadhūnaṃ sāmikasassusurātī evampettha pūjaneyyā veditabbā. Etesampi hi pūjā kusaladhammasaṅkhātattā āyūādivaḍḍhihetuttā ca maṅgalameva. Vuttañhetuṃ -

“Te mattheyyā bhavissanti pettheyyā sāmāññā brahmaññā kule jeṭṭhāpacāyino, idaṃ kulaṃ dhammaṃ samādāya vattissanti. Te tesāṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samādānahetu āyunaṃ pi vaḍḍhissanti, vaṇṇenapi vaḍḍhissanti”tiādi.

Evametissā gāthāya bālānaṃ asevanā paṇḍitānaṃ sevanā pūjaneyyānaṃ pūjāti tīṇi maṅgalāni vuttāni. Tattha bālānaṃ asevanā bālasevanapaccayabhayādiparittāṇena ubhayalokahitahetuttā paṇḍitānaṃ sevanā pūjaneyyānaṃ pūjā ca tāsāṃ phalavibhūtiyaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva nibbānasugatihetuttā “maṅgala”nti veditabbā. Ito paraṃ tu mātikaṃ adassetvā eva yaṃ yattha maṅgalaṃ, taṃ vavatthapessāma, tassa ca maṅgalattaṃ vibhāvayissāmāti.

Niṭṭhitā asevanā ca bālānanti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

263. Evaṃ bhagavā “brūhi maṅgalamuttama”nti ekaṃ ajjhesitopi appaṃ yācito bahudāyako uḷārapuriso viya ekāya gāthāya tīṇi maṅgalāni vatvā tato uttaripi devatānaṃ sotukāmatāya maṅgalānañca atthitāya yesaṃ yesaṃ yaṃ yaṃ anukūlaṃ, te te satte tattha tattha maṅgale niyojetukāmatāya ca “patirūpadesavāso cā”tiādīhi gāthāhi punapi anekāni maṅgalāni vattumāraddho.

Tattha paṭhamagāthāya tāva patirūpoti anucchaviko. Desoti gāmopi nigamopi nagarampi janapadopī yo koci sattānaṃ nivāsokāso. Vāsoti tattha nivāso. Pubbeti purā atītāsu jātīsu. Katapuññatāti upacitakusalatā. Attāti cittaṃ vuccati, sakalo vā attabhāvo. Sammāpaṇidhīti tassa attano sammā paṇidhānaṃ niyuñjanaṃ, ṭhapananti vuttaṃ hoti. Sesaṃ vuttanayamevāti ayamettha padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā patirūpadeso nāma yattha catasso parisā viharanti, dānādīni puññakiriyāvatthūni vattanti, navaṅgaṃ satthu sāsanaṃ dippati. Tattha nivāso sattānaṃ puññakiriyāya paccayattā “maṅgala”nti vuccati. Sīhaḷadīpapaviṭṭhakevaṭṭādayo cettha nidassanaṃ.

Aparo nayo - patirūpadeso nāma bhagavato bodhimaṇḍappadeso, dhammacakkappavattitappadeso, dvādasayojanāya parisāya majjhe sabbatitthiyamataṃ bhinditvā yamakapāṭihāriyadassitakaṇḍambarukkhāmūlappadeso, devorohanappadeso, yo vā panaññoopi sāvattirājagahādibuddhādivāsappadeso. Tattha nivāso sattānaṃ chaanuttariyapaṭilābhapaccayato “maṅgala”nti vuccati.

Aparo nayo - puratthimāya disāya kajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa aparena mahāsālā, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇapuratthimāya disāya sallavatī nāma nadī, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya usiraddhajo nāma pabbato, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Ayaṃ majjhimappadeso āyāmena tīṇi yojanasatāni, vitthārena aḍḍhateyyāni, parikkhepena navayojanasatāni honti, eso patirūpadeso nāma.

Ettha catunnaṃ mahādīpānaṃ dvisahassānaṃ parittadīpānañca issariyādhipaccakārakā cakkavattī uppajjanti, ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā sārīputtamahāmoggallānādayo mahāsāvaka uppajjanti, dve asaṅkhyeyyāni kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā paccekabuddhā, cattāri aṭṭha soḷasa vā asaṅkhyeyyāni kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā sammāsambuddhā ca uppajjanti. Tattha sattā cakkavattirañño ovādaṃ gahetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāya saggaparāyaṇā honti, tathā

paccekabuddhānaṃ ovāde patitṭhāya. Sammāsambuddhasāvakānaṃ pana ovāde patitṭhāya saggaparāyaṇā nibbānaparāyaṇā ca honti. Tasmā tattha vāso imāsaṃ sampattīnaṃ paccayato “maṅgala”nti vuccati.

Pubbe katapuññatā nāma atītajātiyaṃ buddhapaccekabuddhakhīṇāsava ārabha upacitakusalatā, sāpi maṅgalaṃ. Kasmā? Buddhapaccekabuddhe sammukhato dassetvā buddhānaṃ vā buddhasāvakānaṃ vā sammukhā sutāya catuppadikāyapi gāthāya pariyosāne arahattaṃ pāpetīti katvā. Yo ca manusso pubbe katādhikāro ussannakusalamūlo hoti, so teneva kusalamūlena vipassanaṃ uppādetvā āsavakkhayaṃ pāpuṇāti yathā rājā mahākappino aggamaheśī ca. Tena vuttaṃ “pubbe ca katapuññatā maṅgala”nti.

Attasammāpaṇidhi nāma idhekacco attānaṃ dussīlaṃ sīle patitṭhāpeti, assaddhaṃ saddhāsampadāya patitṭhāpeti, macchariṃ cāgasampadāya patitṭhāpeti. Ayaṃ vuccati “attasammāpaṇidhī”ti. Eso ca maṅgalaṃ. Kasmā? Diṭṭhadhammikasamparāyikaverappahānavividhānisamsādhigama hetutoti.

Evaṃ imissāpi gāthāya patirūpadesavāso, pubbe ca katapuññatā, attasammāpaṇidhīti tīṇīyeva maṅgalāni vuttāni, maṅgalattañca nesaṃ tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā patirūpadesavāso cāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

264. Idāni bāhusaccañcāti ettha bāhusaccanti bahussutabhāvo. Sippanti yaṃkiñci hatthakosallaṃ. Vinayoti kāyavācācittavinayanaṃ. Susikkhitoti suṭṭhu sikkhito. Subhāsītāti suṭṭhu bhāsītā. Yāti aniyamaniddeso. Vācāti girā byappatho. Sesāṃ vuttanayamevāti. Ayamettha padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā - bāhusaccaṃ nāma yaṃ taṃ “sutadharo hoti sutasannicayo”ti ca “idha, bhikkhave, ekaccassa puggalassa bahukaṃ sutāṃ hoti suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇa”nti ca evamādinā nayena satthusāsanadharattaṃ vaṇṇitaṃ, taṃ akusalappahānakusalādhigama hetuto anupubbena paramatthasaccasacchikiriyahetuto ca “maṅgala”nti vuccati. Vuttañhetam bhagavatā -

“Sutavā ca kho, bhikkhave, ariyasāvako akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti, suddhamattānaṃ pariharatī”ti.

Aparampi vuttaṃ -

“Dhatānaṃ dhammānaṃ atthamupaparikkhati, atthaṃ upaparikkhato dhammā nijjhānaṃ khamanti, dhammanijjhānakkhantiyā sati chando jāyati, chandajāto ussahati, ussahanto tulayati, tulayanto padahati, padahanto kāyena ceva paramatthasaccaṃ sacchikaroti, paññāya ca ativijja passatī”ti.

Apica agārikabāhusaccampi yaṃ anavajjaṃ, taṃ ubhayalokahitasukhāvahanato “maṅgala”nti veditabbam.

Sippaṃ nāma agārikasippaṇca anagārikasippaṇca. Tattha agārikasippaṃ nāma yaṃ parūparodhavirahitaṃ akusalavivajjitaṃ maṇikārasuvaṇṇakārakammādi, taṃ idhalokatthāvahanato maṅgalaṃ. Anagārikasippaṃ nāma cīvaravicāraṇasibbanādi samaṇaparikkhārābhisaṅkharāṇaṃ, yaṃ taṃ “idha, bhikkhave, bhikkhu yāni tāni

sabrahmacārīnaṃ uccāvacāni kiṃkaraṇīyāni, tattha dakkho hotī”tiādīnā nayena tattha tattha saṃvaṇṇitaṃ, yaṃ “nāthakaraṇo dhammo”ti ca vuttaṃ, taṃ attano ca paresaṇca ubhayalokahitasukhāvahanato “maṅgala”nti veditabbaṃ.

Vinayo nāma agārikavinayo ca anagārikavinayo ca. Tattha agārikavinayo nāma dasaakusalakammaphaviramaṇaṃ, so tattha asaṃkilesāpajjanaena ācāraguṇavavatthānena ca susikkhito ubhayalokahitasukhāvahanato maṅgalaṃ. Anagārikavinayo nāma sattāpattikkhandhe anāpajjanaṃ, sopi vuttanayeneva susikkhito. Catupārisuddhisīlaṃ vā anagārikavinayo. So yathā tattha patiṭṭhāya arahattaṃ pāpuṇāti, evaṃ sikkhanena susikkhito lokiyalokuttarasukhādhigamahetuto “maṅgala”nti veditabbo.

Subhāsītā vācā nāma musāvādādidosavirahitā vācā. Yathāha - “catūhi, bhikkhave, aṅgehi samannāgatā vācā subhāsītā hotī”ti. Asamphappalāpā vācā eva vā subhāsītā. Yathāha -

“Subhāsitaṃ uttamamāhu santo,
Dhammaṃ bhaṇe nādhammaṃ taṃ dutiyaṃ;
Piyaṃ bhaṇe nāppiyaṃ taṃ tatiyaṃ,
Saccaṃ bhaṇe nālikaṃ taṃ catuttha”nti.

Ayampi ubhayalokahitasukhāvahanato “maṅgala”nti veditabbā. Yasmā ca ayaṃ vinayapariyāpannā eva, tasmā vinayaggahaṇena etaṃ asaṅgaṇhitvā vinayo saṅgahetabbo. Athavā kiṃ iminā parissamena paresaṃ dhammadesanāvācā idha “subhāsītā vācā”ti veditabbā. Sā hi yathā patirūpadesavāso, evaṃ sattānaṃ ubhayalokahitasukhanibbānādhigamapaccayato “maṅgala”nti vuccati. Āha ca -

“Yaṃ buddho bhāsati vācaṃ, khemaṃ nibbānapattiyā;
Dukkassantakiriyāya, sā ve vācānamuttamā”ti.

Evaṃ imissā gāthāya bāhusaccaṃ, sippaṃ, vinayo susikkhito, subhāsītā vācāti cattāri maṅgalāni vuttāni, maṅgalattaṇca nesaṃ tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā bāhusaccañcāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

265. Idāni mātāpituupaṭṭhānanti ettha mātu ca pitu cāti mātāpitu. Upaṭṭhānanti upaṭṭhānaṃ. Puttānañca dārānañcāti puttadārassa. Saṅgaṇhanaṃ saṅgaho. Na ākulā anākulā. Kammāni eva kammantā. Sesāṃ vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā - mātā nāma janikā vuccati, tathā pitā. Upaṭṭhānaṃ nāma pādadhovanasambāhanaucchādananhāpanehi catupaccayasampadānena ca upakārakaraṇaṃ. Tattha yasmā mātāpitāro bahūpakārā puttānaṃ atthakāmā anukampakā, yaṃ puttake bahi kīlītvā paṃsumakkhitasarīrake āgate disvā paṃsukaṃ puñchītvā matthakaṃ upasiṅghāyantaṃ paricumbantā ca sinehaṃ uppādenti, vassasatampi mātāpitāro sīsena parihaṇantaṃ puttā tesāṃ paṭikāraṃ kātuṃ asamatthā. Yasmā ca te āpādakā posakā imassa lokassa dassetāro brahmasammatā pubbācariyasammatā, tasmā tesāṃ upaṭṭhānaṃ idha pasaṃsaṃ pecca saggasukhañca āvahati, tena “maṅgala”nti vuccati. Vuttañhetuṃ bhagavatā -

“Brahmāti mātāpitāro, pubbācariyāti vuccare;

Āhuneyyā ca puttānaṃ, pajāya anukampakā.

“Tasmā hi ne namasseyya, sakkareyya ca paṇḍito;
Annena atha pānena, vatthena sayanena ca.

“Ucchādanena nhāpanena, pādānaṃ dhovanena ca;
Tāya naṃ pāricariyāya, mātāpitūsu paṇḍitā;
Idheva naṃ pasaṃsanti, pecca sagge pamodatī”ti.

Aparo nayo - upaṭṭhānaṃ nāma

bharaṇakiccakaraṇakulavaṃsaṭṭhapanādipaṇcavidhaṃ, taṃ
pāpanivāraṇādipaṇcavidhadiṭṭhadhammikahitahetuto “maṅgala”nti veditabbaṃ.
Vuttañhetam bhagavatā -

“Pañcahi kho, gahapatiputta, ṭhānehi puttena puratthimā disā mātāpitaro
paccupaṭṭhātabbā ‘bhato ne bharissāmi, kiccaṃ nesaṃ karissāmi, kulavaṃsaṃ
ṭhapessāmi, dāyajjaṃ paṭipajjissāmi, atha vā pana petānaṃ kālakatānaṃ dakkhiṇaṃ
anuppadassāmi”ti. Imehi kho, gahapatiputta, pañcahi ṭhānehi puttena puratthimā
disā mātāpitaro paccupaṭṭhitā pañcahi ṭhānehi puttaṃ anukampanti, pāpā nivārenti,
kalyāṇe nivesenti, sippaṃ sikkhāpenti, patirūpena dārena saṃyojenti, samaye
dāyajjaṃ niyyādentī”ti.

Apica yo mātāpitaro tisu vatthūsu pasāduppādanena sīlasamādāpanena pabbajjāya
vā upaṭṭhahati, ayaṃ mātāpituupaṭṭhākānaṃ aggo, tassa taṃ mātāpituupaṭṭhānaṃ
mātāpitūhi katassa upakārassa paccupakārabhūtaṃ anekesaṃ diṭṭhadhammikānaṃ
samparāyikānañca atthānaṃ padaṭṭhānato “maṅgala”nti vuccati.

Puttadārassāti ettha attanā janitā puttāpi dhītaropi “puttā” tveva saṅkhyāṃ
gacchanti. Dārāti vīsatiyā bhariyānaṃ yā kāci bhariyā. Puttā ca dārā ca puttadāraṃ,
tassa puttadārassa. Saṅgahoti sammānanādīhi upakārakaraṇaṃ. Taṃ
susaṃvihitakammantatādiditṭhadhammikahitahetuto “maṅgala”nti veditabbaṃ.
Vuttañhetam bhagavatā - “pacchimā disā puttadārā veditabbā”ti ettha uddiṭṭhaṃ
puttadāraṃ bhariyāsaddena saṅgaṇhitvā -

“Pañcahi kho, gahapatiputta, ṭhānehi sāmikena pacchimā disā bhariyā
paccupaṭṭhātabbā, sammānanāya anavamānanāya anaticariyāya issariyavossaggena
alaṅkāranuppadānena. Imehi kho, gahapatiputta, pañcahi ṭhānehi sāmikena
pacchimā disā bhariyā paccupaṭṭhitā pañcahi ṭhānehi sāmikaṃ anukampati,
susaṃvihitakammantā ca hoti, saṅgahitaparijanā ca, anaticārinī ca, sambhatañca
anurakkhati, dakkhā ca hoti analasā sabbakiccesū”ti.

Ayaṃ vā aparō nayo - saṅgahoti dhammikāhi dānapiyavācaatthacariyāhi
saṅgaṇhanaṃ. Seyyathidaṃ - uposathadivasesu paribbayadānaṃ, nakkhattadivasesu
nakkhattadassāpanaṃ, maṅgaladivasesu maṅgalakaraṇaṃ,
diṭṭhadhammikasamparāyikesu atthesu ovādānusāsananti. Taṃ vuttanayeneva
diṭṭhadhammikahitahetuto samparāyikahitahetuto devatāhipi
namassanīyabhāvahetuto ca “maṅgala”nti veditabbaṃ. Yathāha sakko devānamindo
-

“Ye gahaṭṭhā puññakarā, sīlavanto upāsakā;
Dhammena dāraṃ posenti, te namassāmi mātālī”ti.

Anākulā kammantā nāma kālaññutāya patirūpakāritāya analasatāya
uṭṭhānavīriyasampadāya abyasanīyatāya ca
kālātikkamanaappatirūpakaraṇākaraṇasithilakaraṇādiākulabhāvavirahitā
kasigorakkhavaṇijjādayo kammantā. Ete attano vā puttadārassa vā
dāsakammakarānaṃ vā byattatāya evaṃ payojitā diṭṭheva dhamme
dhanadhaññavuḍḍhipaṭilābhahetuto “maṅgala”nti vuttā. Vuttañcetaṃ bhagavatā -

“Patirūpakārī dhuravā, uṭṭhātā vindate dhana”nti. ca;
“Na divā soppasīlena, rattimuṭṭhānadessinā;
Niccaṃ mattenā soṇḍena, sakkā āvasituṃ gharaṃ.

“Atisītaṃ atiuṇhaṃ, atisāyamidam ahu;
Iti vissaṭṭhakammante, atthā accenti māṇave.

“Yodha sītañca uṇhañca, tiṇā bhiyyo na maññati;
Karaṃ purisakiccāni, so sukhā na viḥāyatī”ti. ca;

“Bhoge saṃharamānassa, bhamarasseva irīyato;
Bhogā sannicayaṃ yanti, vammikovūpacīyatī”ti. -

Ca evamādi.

Evaṃ imissāpi gāthāya mātupaṭṭhānaṃ, pitupaṭṭhānaṃ, puttadārassa saṅgaho,
anākulā ca kammantāti cattāri maṅgalāni vuttāni, puttadārassa saṅgahaṃ vā dvidhā
katvā pañca, mātāpituupaṭṭhānaṃ vā ekameva katvā tīṇi. Maṅgalattañca nesam
tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā mātāpituupaṭṭhānanti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

266. Idāni dānañcāti ettha dīyate imināti dānaṃ, attano santakaṃ parassa
paṭipādīyatīti vuttaṃ hoti. Dhammassa cariyā, dhammā vā anapetā cariyā
dhammacariyā. Ñāyante “amhākaṃ ime”ti ñātakā. Na avajjāni anavajjāni, aninditāni
agarahitānīti vuttaṃ hoti. Sesam vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā - dānaṃ nāma paraṃ uddissa subuddhipubbikā
annādidasadānavatthupariccāgacetanā taṃsampayutto vā alobho. Alobhena hi taṃ
vatthuṃ parassa paṭipādeti. Tena vuttaṃ “dīyate imināti dāna”nti. Taṃ
bahujanapiyamanāpatādīnaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ phalavisesānaṃ
adhigamaḥetuto “maṅgala”nti vuttaṃ. “Dāyako sīha dānapati bahunō janassa piyo
hoti manāpo”ti evamādīni cettha suttāni anussaritabbāni.

Aparo nayo - dānaṃ nāma duvidhaṃ āmisadānañca, dhammadānañca. Tattha
āmisadānaṃ vuttappakārameva. Idhalokaparalokadukkhakkhayasukhāvahassa pana
sammāsambuddhappaveditassa dhammassa paresaṃ hitakāmatāya desanā
dhammadānaṃ. Imesañca dvinnaṃ dānānaṃ etadeva aggāṃ. Yathāha -

“Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti,
Sabbarasaṃ dhammaraso jināti;
Sabbaratiṃ dhammaratī jināti,
Taṇhakkhayaṃ sabbadukkhāṃ jināti”ti.

Tattha āmisadānassa maṅgalattaṃ vuttameva. Dhammadānaṃ pana yasmā atthapaṭisaṃveditādīnaṃ guṇānaṃ padaṭṭhānaṃ, tasmā “maṅgala”nti vuccati. Vuttañhetuṃ bhagavatā -

“Yathā yathā, bhikkhave, bhikkhu yathāsutaṃ yathāpariyattaṃ dhammaṃ vitthārena paresaṃ deseti, tathā tathā so tasmaṃ dhamme atthapaṭisaṃvedī ca hoti dhammapaṭisaṃvedī cā”ti evamādi.

Dhammacariyā nāma dasakusalakammaphathacariyā. Yathāha - “tividhaṃ kho, gahapatayo, kāyena dhammacariyāsamacariyā hotī”ti evamādi. Sā panesā dhammacariyā saggalokūpapattihetuto “maṅgala”nti veditabbā. Vuttañhetuṃ bhagavatā - “dhammacariyāsamacariyāhetu kho, gahapatayo, evamidhekacce sattā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjantī”ti.

Ñātakā nāma mātito vā pitito vā yāva sattamā pitāmahayugā sambandhā. Tesam bhogapārijuññaṃ vā byādhipārijuññaṃ vā abhihatānaṃ attano samīpaṃ āgatānaṃ yathābalaṃ ghāsacchādanadhaññādīhi saṅgaho pasamsādīnaṃ diṭṭhadhammikānaṃ sugatigamanādīnañca samparāyikānaṃ visesādhigamānaṃ hetuto “maṅgala”nti vuccati.

Anavajjāni kammāni nāma uposathaṅgasamādānavēyyāvaccakaraṇaārāmavanaropanasetukaraṇādīni kāyavacīmanosucaritakammāni. Tāni hi nānappakārahitasukhādhigama hetuto “maṅgala”nti vuccati. “Tṭhānaṃ kho panetaṃ, visākhe, vijjati yaṃ idhekacco itthī vā puriso vā aṭṭhaṅgasamannāgataṃ uposathaṃ upavasitvā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā cātumahārājikānaṃ devānaṃ saḥabyataṃ upapajjeyyā”ti evamādīni cettha suttāni anussaritabbāni.

Evam imissā gāthāya dānaṃ, dhammacariyā, ñātakānaṃ saṅgaho, anavajjāni kammānīti cattāri maṅgalāni vuttāni, maṅgalattañca nesam tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā dānañcāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

267. Idāni āratī viratīti ettha āratīti āramaṇaṃ. Viratīti viramaṇaṃ, viramanti vā etāya sattāti virati. Pāpāti akusalā. Madanīyaṭṭhena majjaṃ, majjassa pānaṃ majjapānaṃ, tato majjapānā. Saṃyamaṇaṃ saṃyamo. Appamajjanaṃ appamādo. Dhammesūti kusalesu. Sesam vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evam veditabbā - āratī nāma pāpe ādīnavadassāvino manasā eva anabhirati. Virati nāma kammadvārasena kāyavācāhi viramaṇaṃ. Sā cesā virati nāma sampattavirati samādānavirati samucchadaviratīti tividhā hoti. Tattha yā kulaputtassa attano jātiṃ vā kulaṃ vā gottaṃ vā paṭicca “na me etaṃ patirūpaṃ, yvāhaṃ imaṃ pānaṃ haneyyaṃ, adinnaṃ ādiyeyya”ntiādinā nayena sampattavattutho virati, ayaṃ sampattavirati nāma. Sikkhāpadasamādānavasena pana pavattā samādānavirati nāma, yassā pavattito pabhuti kulaputto pāṇātipātādīni na samācarati. Ariyamaggasampayuttā samucchadavirati nāma, yassā pavattito pabhuti ariyasāvakassa pañca bhayāni verāni vūpasantāni honti. Pāpaṃ nāma yaṃ taṃ “pāṇātipāto kho, gahapatiputta, kammakilesa adinnādānaṃ...pe... kāmesumicchācāro...pe... musāvādo”ti evam vitthāretvā -

“Pāṇātipāto adinnādānaṃ, musāvādo ca vuccati;

Paradāragamanañceva, nappasaṃsanti paṇḍitā”ti. -

Evam gāthāya saṅgahitaṃ kammakilesasaṅkhātaṃ catubbidhaṃ akusalaṃ, tato pāpā. Sabbāpesā ārati ca virati ca
diṭṭhadhammikasamparāyikabhayaverappahānādinānappakāravisesādhigamahetuto
“maṅgala”nti vuccati. “Pāṇātipātā paṭivirato kho, gahapatiputta, ariyasāvako”tiādīni
cettha suttāni anussaritabbāni.

Majjapānā ca saṃyamo nāma pubbe vuttasurāmerayamajjapamādaṭṭhānā
veramaṇiyāvetam adhivacanaṃ. Yasmā pana majjapāyī atthaṃ na jānāti, dhammaṃ
na jānāti, mātupi antarāyaṃ karoti, pitu
buddhapaccekabuddhatathāgatasāvakānampi antarāyaṃ karoti, diṭṭheva dhamme
garaḥaṃ, samparāye duggatiṃ, aparāpariyāye ummādañca pāpuṇāti. Majjapānā
pana saṃyato tesam dosānaṃ vūpasamaṃ tabbiparītaguṇasampadañca pāpuṇāti.
Tasmā ayaṃ majjapānā saṃyamo “maṅgala”nti veditabbo.

Kusalesu dhammesu appamādo nāma “kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya
asakkaccakiriyatā asāttaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhattachandatā
nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo
pamādo. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo”ti
ettha vuttassa pamādassa paṭipakkhanayena atthato kusalesu dhammesu satiyā
avippavāso veditabbo. So nānappakārakusalādhigamahetuto amatādhigamahetuto ca
“maṅgala”nti vuccati. Tattha “appamattassa ātāpino”ti ca “appamādo
amatapada”nti ca evamādi satthusāsaṇaṃ anussaritabbaṃ.

Evam imissā gāthāya pāpā virati, majjapānā saṃyamo, kusalesu dhammesu
appamādoti tīṇi maṅgalāni vuttāni, maṅgalattañca nesam tattha tattha
vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā āratī viratīti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

268. Idāni gāravo cāti ettha gāravoti garubhāvo. Nivātoti nīcavuttitā. Santuṭṭhīti
santoso. Katassa jānanatā kataññutā. Kālenāti khaṇena samayena. Dhammassa
savanaṃ dhammassavanaṃ. Sesam vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evam veditabbā - gāravo nāma garukārapayogārahesu
buddhapaccekabuddhatathāgatasāvakaācariyupajjhāyamātāpitujeṭṭhabhātikabhagini
ādīsu yathānūrūpaṃ garukāro garukaraṇaṃ sagāravatā. Svāyaṃ gāravo yasmā
sugatigamanādīnaṃ hetu. Yathāha -

“Garukātabbaṃ garuṃ karoti, mānetabbaṃ māneti, pūjetabbaṃ pūjeti. So tena
kammena evam samattena evam samādinna kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā
sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjati. No ce kāyassa bhedaṃ...pe... upapajjati, sace
manussattaṃ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, uccākulīno hotī”ti.

Yathā cāha - “sattime, bhikkhave, aparihāniyā dhammā. Katame satta?
Satthugāravatā”tiādi. Tasmā “maṅgala”nti vuccati.

Nivāto nāma nīcamanatā nivātavuttitā, yāya samannāgato puggalo nihatamāno
nihatadappo pādapuñchanacoḷakasamo chinnavisāṇusabhasamo
uddhaṭṭadāṭhasappasamo ca hutvā saṅho sakhilo sukhasambhāso hoti, ayaṃ nivāto.

Svāyaṃ yasādiguṇapaṭilābha hetuto “maṅgala”nti vuccati. Āha ca - “nivātavutti atthaddho, tādiso labhate yasa”nti evamādi.

Santuṭṭhi nāma itarītarapaccayasantoso, so dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ - cīvare yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsārappasantosoti tividho. Evaṃ piṇḍapātādīsu.

Tassāyaṃ pabhedavaṇṇanā - idha bhikkhu cīvaram labhati sundaram vā asundaram vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa cīvare yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko hoti, garuṃ cīvaram pārupanto oṇamati vā kilamati vā. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare yathābalasantoso. Aparo bhikkhu paṇītapaccayaalābhī hoti, so paṭṭacīvarādīnaṃ aññataram mahaggaṃ cīvaram labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ bahussutānañca anurūpa”nti tesam datvā attanā saṅkārakūṭā vā aññato vā kutoci nantakāni uccinitvā saṅghāṭiṃ katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa piṇḍapāte yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko hoti, lūkhaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjitvā bālhaṃ rogātāṅkaṃ pāpuṇāti, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa hatthato sappimadhukhīrādīni bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa piṇḍapāte yathābalasantoso. Aparo bhikkhu paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati, so “ayaṃ piṇḍapāto therānaṃ cirapabbajitānaṃ aññesañca paṇītapiṇḍapātaṃ vinā ayāpentānaṃ sabrahmacārīnaṃ anurūpo”ti tesam datvā attanā piṇḍāya caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa piṇḍapāte yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhuno senāsanaṃ pāpuṇāti, so teneva santussati, puna aññaṃ sundaratarampi pāpuṇantaṃ na gaṇhāti, ayamassa senāsane yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko hoti, nivātasenāsane vasanto ativiya pittarogādīhi āturīyati, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa pāpuṇanake savātasītalasenāsane vasitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane yathābalasantoso. Aparo bhikkhu sundaraṃ senāsanaṃ pattampi na sampaṭicchati “sundaraseṇāsanaṃ pamādaṭṭhānaṃ, tatra nisinnassa thinamiddhaṃ okkamati, niddābhibhūtaṃ ca puna paṭibujjhato kāmavitakkā samudācaranti”ti, so taṃ paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamaṇḍapaṇṇakuṭīsu yattha katthaci nivasantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu bhesajjaṃ labhati harītakam vā āmalakam vā, so teneva yāpeti, aññehi laddhaṃ sappimadhuphāṇitādimpi na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa gilānapaccaye yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko telena atthiko phāṇitaṃ labhati, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telena bhesajjaṃ katvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye yathābalasantoso. Aparo bhikkhu ekasmiṃ bhājane pūtimuttaharītakam ṭhapetvā ekasmiṃ catumadhuraṃ “gaṇhatha, bhante, yadicchasi”ti vuccamāno sacassa tesam dvinnaṃ aññatarenapi byādhi vūpasammati, atha “pūtimuttaharītakam nāma buddhādīhi vaṇṇitaṃ, ayañca pūtimuttabhesajjaṃ nissāya pabbajjā, tattha te yāvajīvaṃ ussāho karaṇīyo”ti vuttanti cintento catumadhurabhesajjaṃ paṭikkhipitvā muttahirītakena bhesajjaṃ karontopi paramasantuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye yathāsārappasantoso.

Evam pabhedo sabbopeso santoso santuṭṭhīti vuccati. Sā
atricchatāpāpicchatāmahicchatādīnaṃ pāpadhammānaṃ pahānādhigamahetuto
sugatihetuto ariyamaggasambhārabhāvato cātuddisādibhāvahetuto ca “maṅgala”nti
veditabbā. Āha ca -

“Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
Santussamāno itarītareṇa”ti. evamādi;

Kataññutā nāma appassa vā bahussa vā yena kenaci katassa upakārassa
punappunaṃ anussaraṇabhāvena jānanatā. Apica nerayikādidukkhaparittāṇato
puññāni eva pāṇīnaṃ bahūpakārāni, tato tesampi upakārānussaraṇatā “kataññutā”ti
veditabbā. Sā sappurisehi pasaṃsanīyatādinānappakāravisesādhigamahetuto
“maṅgala”nti vuttā. Āha ca - “dveme, bhikkhave, puggalā dullabhā lokasmiṃ.
Katame dve? Yo ca pubbakārī, yo ca kataññū katavedī”ti.

Kālena dhammassavanaṃ nāma yasmiṃ kāle uddhaccasahagataṃ cittaṃ hoti,
kāmaṇīyakkādīnaṃ vā aññatarena abhibhūtaṃ, tasmīṃ kāle tesam vinodanattamaṃ
dhammassavanaṃ. Apare āhu - pañcame pañcame divase dhammassavanaṃ kālena
dhammassavanaṃ nāma. Yathāha āyasmā anuruddho “pañcāhikaṃ kho pana
mayaṃ, bhante, sabbarattīṃ dhammiyā kathāya sannisīdāmā”ti.

Apica yasmiṃ kāle kalyāṇamitte upasaṅkamtivā sakkā hoti attano
kaṅkhāpaṭivīnodakaṃ dhammaṃ sotuṃ, tasmīṃ kālepi dhammassavanaṃ “kālena
dhammassavana”nti veditabbā. Yathāha - “te kālena kālaṃ upasaṅkamtivā
paripucchati paripaṇhatī”tiādi. Tadeva kālena dhammassavanaṃ
nīvaraṇappahānacaturāṇisaṃsaāsavakkhayādinānappakāravisesādhigamahetuto
“maṅgala”nti veditabbā. Vuttañhetuṃ -

“Yasmiṃ, bhikkhave, samaye ariyasāvako aṭṭhiṃ katvā manasi katvā sabbaṃ cetaso
samannāharitvā ohitasoto dhammaṃ suṇāti, pañcassa nīvaraṇāni tasmīṃ samaye na
hontī”ti ca.

“Sotānugataṃ, bhikkhave, dhammānaṃ...pe... suppaṭividdhānaṃ cattāro
ānisaṃsā pāṭikaṅkhā”ti ca.

“Cattārome, bhikkhave, dhammā kālena kālaṃ sammā bhāviyamānā sammā
anuparivattiyamānā anupubbena āsavānaṃ khayaṃ pāpentī. Katame cattāro? Kālena
dhammassavana”nti ca evamādinī.

Evam imissā gāthāya gāravo, nivāto, santuṭṭhi, kataññutā, kālena dhammassavananti
pañca maṅgalāni vuttāni, maṅgalattañca nesaṃ tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā gāravo ca nivāto cāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

269. Idāni khantī cāti ettha khamanaṃ khanti. Padakkhiṇaggāhitāya sukhaṃ vaco
asminti suvaco, suvacassa kammaṃ sovacassaṃ, sovacassassa bhāvo sovacassatā.
Kilesānaṃ samitattā samaṇā. Dassananti pekkhanaṃ. Dhammassa sākacchā
dhammasākacchā. Sesaṃ vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evam veditabbā khanti nāma adhivāsanakkhanti, yāya
samannāgato bhikkhu dasahi akkosavattūhi akkosante, vadhabandhādīhi vā
vihimsante puggale asuṇanto viya ca apassanto viya ca nibbikāro hoti khantivādī
viya. Yathāha -

“Ahū atītamaddhānaṃ, samaṇo khantidīpano;
Taṃ khantiyāyeva ʘhitam, kāsirājā achedayī”ti.

Bhaddakato vā manasi karoti tato uttari aparādhābhāvena āyasmā puṇṇatthero viya.
Yathāha -

“Sace maṃ, bhante, sunāparantakā manussā akkosissanti paribhāsissanti, tattha me
evaṃ bhavissati ‘bhaddakā vatime sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime
sunāparantakā manussā, yaṃ me nayime pāṇinā pahāraṃ denti’”tiādi.

Yāya ca samannāgato isīnampi pasaṃsanīyo hoti. Yathāha sarabhaṅgo isi -

“Kodhaṃ vadhitvā na kadāci socati,
Makkhappahānaṃ isayo vaṇṇayanti;
Sabbesaṃ vuttaṃ pharusam khametha,
Etaṃ khantiṃ uttamamāhu santo”ti.

Devatānampi pasaṃsanīyo hoti. Yathāha sakko devānamindo -

“Yo have balavā santo, dubbalassa titikkhati;
Tamāhu paramaṃ khantiṃ, niccaṃ khamati dubbalo”ti.

Buddhānampi pasaṃsanīyo hoti. Yathāha bhagavā -

“Akkosaṃ vadhābandhaṅca, aduṭṭho yo titikkhati;
Khantībalaṃ balānīkaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Sā panesā khanti etesaṅca idha vaṇṇitānaṃ aññesaṅca guṇānaṃ adhigamahetuto
“maṅgala”nti veditabbā.

Sovacassatā nāma sahadhammikaṃ vuccamāne vikkhepaṃ vā tuṇhībhāvaṃ vā
guṇadosacintanaṃ vā anāpajjitvā ativiya ādaraṅca gāravaṅca nīcamanataṅca
purakkhatvā “sādhū”ti vacanakaraṇatā. Sā sabrahmacārīnaṃ santikā
ovādānusāsānīpaṭilābhahetuto dosappahānaguṇādhigamahetuto ca “maṅgala”nti
vuccati.

Samaṇānaṃ dassanaṃ nāma upasamitakilesānaṃ bhāvitakāyavacīcittapaññānaṃ
uttamadamathasamathasamannāgatānaṃ pabbajitānaṃ
upasaṅkamanupaṭṭhānaanussaraṇasavanadassanaṃ, sabbampi omakadesanāya
“dassana”nti vuttaṃ. Taṃ “maṅgala”nti veditabbaṃ. Kasmā? Bahūpakārattā. Āha ca
- “dassanampahaṃ, bhikkhave, tesam bhikkhūnaṃ bahūpakāraṃ vadāmi”tiādi. Yato
hitakāmena kulaputtena sīlavante bhikkhū gharadvāraṃ sampatte disvā yadi
deyyadhammo atthi, yathābalaṃ deyyadhammena patimānetabbā. Yadi natthi,
pañcapaṭiṭṭhitaṃ katvā vanditabbā. Tasmīṃ asampajjamāne añjaliṃ paggaheṭvā
namassitabbā, tasmīṃ asampajjamāne pasannacittena piyacakkhūhi
samppassitabbā. Evaṃ dassanamūlakenāpi hi puññaṇaṃ anekāni jātisahassāni
cakkhumhi rogo vā dāho vā ussādā vā piḷakā vā na honti,
vippasannapañcavaṇṇasassirikāni honti cakkhūni ratanavimāne
ugghāṭitamaṇikavāṭasadisāni, satasahassakappamattaṃ devesu ca manussesu ca
sabbasampattīnaṃ lābhī hoti. Anacchariyañcetaṃ, yaṃ manussabhūto

sappaññajātiko sammā pavattitena samaṇadassanamayena puññaena evarūpaṃ
vipākasampattiṃ anubhaveyya, yattha tiracchānagatānampi kevalaṃ
saddhāmatkajjanitassa samaṇadassanassa evaṃ vipākasampattiṃ vaṇṇayanti -

“Ulūko maṇḍalakkhiko,
Vediyake ciradīghavāsiko;
Sukhito vata kosiyo ayaṃ,
Kāluṭṭhitaṃ passati buddhavaraṃ.

“Mayi cittaṃ pasādetvā, bhikkhusaṅghe anuttare;
Kappānaṃ satasahassāni, duggatiṃ so na gacchati.

“Devalokā cavitvāna, kusalakammena codito;
Bhavissati anantaññaṇo, somanassoti vissuto”ti.

Kālena dhammasākacchā nāma padose vā paccūse vā dve suttantikā bhikkhū
aññaṃaññaṃ suttantaṃ sākacchanti, vinayadharā vinayaṃ, ābhidhammikā
abhidhammaṃ, jātakabhāṇakā jātakaṃ, aṭṭhakathikā aṭṭhakathaṃ,
līnuddhatavicikicchāparetacittavisodhanatthaṃ vā tamhi tamhi kāle sākacchanti,
ayaṃ kālena dhammasākacchā. Sā āgamabyattiādīnaṃ guṇānaṃ hetuto
“maṅgala”nti vuccatīti.

Evaṃ imissā gāthāya khanti, sovacassatā, samaṇadassanaṃ, kālena
dhammasākacchāti cattāri maṅgalāni vuttāni, maṅgalattañca nesaṃ tattha tattha
vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā khantī cāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

270. Idāni tapo cāti ettha pāpake akusale dhamme tapatīti tapo. Brahmaṃ cariyaṃ,
brahmānaṃ vā cariyaṃ brahmacariyaṃ, seṭṭhacariyanti vuttaṃ hoti. Ariyasaccānaṃ
dassanaṃ ariyasaccāna dassanaṃ. Ariyasaccāni dassanantipi eke, taṃ na sundaraṃ.
Nikkhantaṃ vānatoti nibbānaṃ, sacchikaraṇaṃ sacchikiriyā, nibbānassa sacchikiriyā
nibbānasacchikiriyā. Sesā vuttanayamevāti ayaṃ padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā - tapo nāma abhijjhādomanassādīnaṃ tapanato
indriyasamvaro, kosajjassa vā tapanato vīriyaṃ. Tena hi samannāgato puggalo ātāpīti
vuccati. Svāyaṃ abhijjhādippahānājhānādīpaṭilābhahetuto “maṅgala”nti veditabbo.

Brahmacariyaṃ nāma methunaviratisamaṇadhammasāsanamaggānaṃ
adhivacanaṃ. Tathā hi “abrahmacariyaṃ pahāya brahmacārī hoti”ti evamādīsu
methunavirati brahmacariyanti vuccati. “Bhagavati no, āvuso, brahmacariyaṃ
vussati”ti evamādīsu samaṇadhammo. “Na tāvāhaṃ, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva
me idaṃ brahmacariyaṃ na iddhañceva bhavissati phītañca vitthārikaṃ
bāhujañña”nti evamādīsu sāsanaṃ. “Ayameva kho, bhikkhu, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo
brahmacariyaṃ. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhī”ti evamādīsu maggo. Idha pana
ariyasaccadassanena parato maggassa gahitattā avasesaṃ sabbampi vaṭṭati.
Tañcetaṃ uparūpari nānappakāravisesādhigamahetuto “maṅgala”nti veditabbaṃ.

Ariyasaccāna dassanaṃ nāma kumārappañhe vuttatthānaṃ catunnaṃ ariyasaccānaṃ
abhisamayavasena maggadassanaṃ. Taṃ saṃsāradukkhavītikkaṃ mahetuto
“maṅgala”nti vuccati.

Nibbānasacchikiriya nāma idha arahattaphalaṃ “nibbāna”nti adhippetam. Tampi hi pañcagativānanena vānasaññitāya taṇhāya nikkhantattā “nibbāna”nti vuccati. Tassa patti vā paccavekkhaṇā vā “sacchikiriya”ti vuccati. Itarassa pana nibbānassa ariyasaccānaṃ dassaneneva sacchikiriya siddhā, tenetaṃ idha na adhippetam. Evamesā nibbānasacchikiriya diṭṭhadhammasukhavihārādihetuta “maṅgala”nti veditabbā.

Evaṃ imissāpi gāthāya tapo, brahmacariyaṃ, ariyasaccāna dassanaṃ, nibbānasacchikiriyaṃ cattāri maṅgalāni vuttāni, maṅgalattaṅca nesaṃ tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā tapo cāti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

271. Idāni phuṭṭhassa lokadhammehīti ettha phuṭṭhassāti phusitassa chupitassa sampattassa. Loke dhammā lokadhammā, yāva lokappavatti, tāva anivattakā dhammāti vuttaṃ hoti. Cittanti mano mānasaṃ. Yassāti navassa vā majjhimassa vā therassa vā. Na kampatīti na calati, na vedhati. Asokanti nissokaṃ abbūlhasokasallaṃ. Virajanti vigatarajaṃ viddhamṣitarajaṃ. Khemanti abhayaṃ nirupaddavaṃ. Sesam vuttanayamevāti ayaṃ tāva padavaṇṇanā.

Atthavaṇṇanā pana evaṃ veditabbā - phuṭṭhassa lokadhammehi yassa cittaṃ na kampati, yassa lābhālābhādīhi aṭṭhahi lokadhammehi phuṭṭhassa ajjhotthaṭṭassa cittaṃ na kampati, na calati, na vedhati, tassa taṃ cittaṃ kenaci akampanīyalokuttarabhāvāvahanato “maṅgala”nti veditabbaṃ.

Kassa pana etehi phuṭṭhassa cittaṃ na kampati? Arahato khīṇāsavassa, na aññaṃ kassaci. Vuttaṅhetam -

“Selo yathā ekagghano, vātena na samīrati;
Evaṃ rūpā rasā saddā, gandhā phassā ca kevalā.

“Itṭhā dhammā anitṭhā ca, na pavedhenti tādino;
Ṭṭhitam cittaṃ vipparamuttaṃ, vayanācassānupassatī”ti.

Asokaṃ nāma khīṇāsavasassa cittaṃ. Tañhi yo “soko socanā socitattaṃ antosoko antoparisoko cetaso parinijjhāyitatta”ntiādinaṃ nayena vuccati soko, tassa abhāvato asokaṃ. Keci nibbānaṃ vadanti, taṃ purimapadena nānusandhiyati. Yathā ca asokaṃ, evaṃ virajaṃ khemantipi khīṇāsavasassa cittaṃ. Tañhi rāgadosamoharajānaṃ vigatattā virajaṃ, catūhi ca yogehi khemattā khemaṃ. Yato etaṃ tena tenākārena tamhi tamhi pavattikkhaṇe gahetvā niddiṭṭhavasena tividhampi appavattakkhandhatādilokuttamabhāvāvahanato āhuneyyādibhāvāvahanato ca “maṅgala”nti veditabbaṃ.

Evaṃ imissā gāthāya aṭṭhalokadhammehi akampitacittaṃ, asokacittaṃ, virajacittaṃ, khemacittanti cattāri maṅgalāni vuttāni, maṅgalattaṅca nesaṃ tattha tattha vibhāvitamevāti.

Niṭṭhitā phuṭṭhassa lokadhammehīti imissā gāthāya atthavaṇṇanā.

272. Evaṃ bhagavā “asevanā ca bālāna”ntiādīhi dasahi gāthāhi aṭṭhatimsa maṅgalāni kathetvā idāni etāneva attanā vuttamaṅgalāni thunanto “etādisāni katvānā”ti imaṃ avasānagāthamabhāsī.

Tassāyaṃ atthavaṇṇanā - etādisānīti etāni īdisāni mayā vuttappakārāni bālānaṃ asevanādīni. Katvānāti katvā. Katvāna katvā karitvāti hi atthato anaññaṃ.

Sabbatthamaparājītāti sabbattha

khandhakilesābhisaṅkhāradevaputtamārappabhedesu catūsu paccatthikesu ekenapi aparājītā hutvā, sayameva te cattāro māre parājetvāti vuttaṃ hoti. Makāro cettha padasandhikaraṇamattoti viññātabbo.

Sabbattha sotthiṃ gacchantīti etādisāni maṅgalāni katvā catūhi mārehi aparājītā hutvā sabbattha idhalokaparalokesu tṭhānacaṅkamanādīsu ca sotthiṃ gacchanti, bālasevanādīhi ye uppajjeyyūṃ āsavā vighātapariḷhā, tesāṃ abhāvā sotthiṃ gacchanti, anupaddutā anupasaṭṭhā khemino appaṭibhayā gacchantīti vuttaṃ hoti. Anunāsiko cettha gāthābandhasukhatthaṃ vuttoti veditabbo.

Taṃ tesāṃ maṅgalamuttamanti iminā gāthāpādena bhagavā desanaṃ niṭṭhāpesi. Kathaṃ? Evaṃ devaputta ye etādisāni karonti, te yasmā sabbattha sotthiṃ gacchanti, tasmā taṃ bālānaṃ asevanādi aṭṭhatimsavidhampi tesāṃ etādisakārakānaṃ maṅgalaṃ uttamaṃ seṭṭhaṃ pavaranti gaṇhāhīti.

Evañca bhagavatā niṭṭhāpitāya desanāya pariyosāne koṭisatasahassadevatā arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sotāpattisakadāgāmianāgāmiphalappattānaṃ gaṇanā asaṅkhyeyyā ahosi. Atha bhagavā dutiyadivase ānandattheraṃ āmantesi - “imaṃ, ānanda, rattiṃ aññatarā devatā maṃ upasaṅkamitvā maṅgalapañhaṃ pucchi. Athassāhaṃ aṭṭhatimsa maṅgalāni abhāsiṃ, uggaṇha, ānanda, imaṃ maṅgalapariyāyaṃ, uggahetvā bhikkhū vācehi”ti. Thero uggahetvā bhikkhū vācesi. Tayidaṃ ācariyaparamparābhaṭaṃ yāvajjatanā pavattati, evamidaṃ brahmacariyaṃ iddhañceva phītañca vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāva devamanussehi suppakāsītanti veditabbaṃ.

Idāni etesveva maṅgalesu ñāṇaparicayapāṭavattthaṃ ayaṃ ādito pabhuti yojanā - evamime idhalokaparalokakuttarasukhakāmā sattā bālajanasevanaṃ pahāya, paṇḍite nissāya, pūjaneyye pūjentā, patirūpadesavāsena pubbe katapuññatāya ca kusalappavattiyaṃ codiyamānā, attānaṃ sammā paṇidhāya, bāhusaccasippavinayehi alaṅkatattabhāvā, vinayānurūpaṃ subhāsitaṃ bhāsamānā, yāva gihibhāvaṃ na vijahanti, tāva mātāpituupattṭhānena porāṇaṃ iṇamūlaṃ visodhayamānā, puttadārasaṅgahena navaṃ iṇamūlaṃ payojayamānā, anākulakammantatāya dhanadhaññādisamiddhiṃ pāpuṇantā, dānena bhogasāraṃ dhammacariyāya jīvitasārañca gahetvā, ñātisaṅgahena sakajanahitaṃ anavajjakammantatāya parajanahitañca karontā, pāpaviratiyā parūpaghātaṃ majjapānasamyamena attūpaghātāñca vivajjetvā, dhammesu appamādena kusalapakkhaṃ vaḍḍhetvā, vaḍḍhitakusalatāya gihibyañjanaṃ ohāya pabbajitabhāve tṭhitāpi buddhabuddhasāvakupajjhācariyādīsu gāravena nivātena ca vattasampadaṃ ārādhetvā, santuṭṭhiyā paccayagedhaṃ pahāya, kataññutāya sappurisabhūmiyaṃ tṭhatvā, dhammassavanena cittalīnataṃ pahāya, khantiyā sabbaparissaye abhibhavitvā, sovacassatāya sanāthamattānaṃ katvā, samaṇadassanena paṭipattipayogaṃ passantā, dhammasākacchāya kaṅkhāṭṭhānīyesu dhammesu kaṅkhaṃ paṭivinodetvā, indriyasamvaratapena sīlavisuddhiṃ samaṇadhammabrahmacariyena cittavisuddhiṃ tato parā ca catasso visuddhiyo sampādentā, imāya paṭipadāya ariyasaccadassanapariyāyaṃ ñāṇadassanavisuddhiṃ patvā arahattaphalasaṅkhātāṃ nibbānaṃ sacchikaronti. Yaṃ sacchikatvā sinerupabbato viya vātavuṭṭhihi aṭṭhahi lokadhammehi avikampamānacittā asokā

virajā khemino honti. Ye ca khemino, te sabbattha ekenāpi aparājitā honti, sabbattha ca sotthiṃ gacchanti. Tenāha bhagavā -

“Etādisāni katvāna, sabbatthamaparājitā;
Sabbattha sotthiṃ gacchanti, taṃ tesaṃ maṅgalamuttama”nti.

Iti paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya maṅgalasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sūcilomasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti sūcilomasuttaṃ. Kā uppatti? Atthavaṇṇanānāyenevassa uppatti āvi bhavissati. Atthavaṇṇanāyañca “evaṃ me suta”ntiādi vuttatthameva. Gayāyaṃ viharati ṭaṅkitamañce sūcilomassa yakkhassa bhavaneti ettha pana kā gayā, ko ṭaṅkitamañco, kasmā ca bhagavā tassa yakkhassa bhavane viharatīti? Vuccate - gayāti gāropi titthampi vuccati, tadubhayampi idha vaṭṭati. Gayāgāmassa hi avidūre dese viharantopi “gayāyaṃ viharatī”ti vuccati, tassa ca gāmassa samīpe avidūre dvārasantike so ṭaṅkitamañco. Gayātitthe viharantopi “gayāyaṃ viharatī”ti vuccati, gayātitthe ca so ṭaṅkitamañco. Ṭaṅkitamañcoti catunnaṃ pāsāṇaṃ upari vitthatam pāsāṇaṃ āropetvā kato pāsāṇamañco. Taṃ nissāya yakkhassa bhavanaṃ ālavakassa bhavanaṃ viya. Yasmā vā pana bhagavā taṃ divasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya buddhacakkhunā lokaṃ volokento sūcilomassa ca kharalomassa cāti dvinnampi yakkhānaṃ sotāpattiphalūpanissayaṃ addasa, tasmā pattacīvaraṃ ādāya antoaruṇeyeva nānādisāhi sannipatitassa janassa kheḷasiṅghāṇikādinānappakārāsucinissandakilinnabhūmibhāgampi taṃ titthappadesaṃ āgantvā tasmīṃ ṭaṅkitamañce nisīdi sūcilomassa yakkhassa bhavane. Tena vuttaṃ “ekaṃ samayaṃ bhagavā gayāyaṃ viharati ṭaṅkitamañce sūcilomassa yakkhassa bhavane”ti.

Tena kho pana samayenāti yaṃ samayaṃ bhagavā tattha viharati, tena samayena. Kharo ca yakkho sūcilomo ca yakkho bhagavato avidūre atikkamantīti. Ke te yakkhā, kasmā ca atikkamantīti? Vuccate - tesu tāva eko atīte saṅghassa telaṃ anāpucchā gahetvā attano sarīraṃ makkhesi. So tena kammena niraye paccivā gayāpokkharaṇitīre yakkhayoniyaṃ nibbatto. Tasseva cassa kammassa vipākāvasesena virūpāni aṅgapaccaṅgāni ahesuṃ, iṭṭhakacchadanasadisañca kharasamphassaṃ cammaṃ. So kira yadā paraṃ bhimsāpetukāmo hoti, tadā chadaniṭṭhakasadisāni cammakapālāni ukkhipitvā bhimsāpeti. Evaṃ so kharasamphassattā kharo yakkhotveva nāmaṃ labhi.

Itaro kassapassa bhagavato kāle upāsako hutvā māsassa aṭṭha divase vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. So ekadivasaṃ dhammassavane ghosite saṅghārāmadvāre attano khettaṃ kelāyanto ugghosanaṃ sutvā “sace nhāyāmi, ciraṃ bhavissati”ti kiliṭṭhagattova uposathāgāraṃ pavisitvā mahagghe bhummattharaṇe anādarena nipajjitvā supi. Bhikkhu evāyaṃ, na upāsakoti saṃyuttabhāṇakā. So tena ca aññaṃ kammena ca niraye paccivā gayāpokkharaṇiyā tīre yakkhayoniyaṃ nibbatto. So tassa kammassa vipākāvasesena duddasiko ahosi, sarīre cassa sūcisadisāni lomāni ahesuṃ. So hi bhimsāpetabbake satte sūcīhi vijjhanto viya bhimsāpeti. Evaṃ so

sūcisadisalomattā sūcilomo yakkhotveva nāmaṃ labhi. Te attano gocarattāya bhavanato nikkhamitvā muhuttaṃ gantvā gatamaggeneva nivattitvā itaraṃ disābhāgaṃ gacchantā bhagavato avidūre atikkamanti.

Atha kho kharoti kasmā te evamāhaṃsu? Kharo samaṇakappaṃ disvā āha. Sūcilomo pana “yo bhāyati na so samaṇo, samaṇapaṭirūpakattā pana samaṇako hoti”ti evaṃladdhiko. Tasmā tādisaṃ bhagavantaṃ maññaṃāno “neso samaṇo, samaṇako eso”ti sahasāva vatvāpi puna vīmaṃsitukāmo āha - “yāvāhaṃ jānāmī”ti. “Atha kho”ti evaṃ vatvā tato. Sūcilomo yakkhoti ito pabhuti yāva apica kho te samphasso pāpakoti, tāva uttānatthameva kevalañcettha bhagavato kāyanti attano kāyaṃ bhagavato upanāmesīti evaṃ sambandho veditabbo.

Tato abhāyantaṃ bhagavantaṃ disvā “pañhaṃ taṃ samaṇā”tiādimāha. Kiṃ kāraṇā? So hi cintesi - “imināpi nāma me evaṃ kharena amanussasamphassena manusso samāno ayaṃ na bhāyati, handāhaṃ etaṃ buddhavisaye pañhaṃ pucchāmi, addhā ayaṃ tattha na sampāyissati, tato naṃ evaṃ viheṭhessāmī”ti. Bhagavā taṃ sutvā “na khvāhaṃ taṃ āvuso”tiādimāha. Taṃ sabbaṃ ājavakasutte vuttanayeneva sabbākārehi veditabbaṃ.

273. Atha kho sūcilomo yakkho bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsi “rāgo ca doso cā”ti. Tattha rāgadosā vuttanayā eva. Kutonidānāti kiṃnidānā kiṃhetukā. Kutoti paccattavacanassa to-ādeso veditabbo, samāse cassa lopābhāvo. Atha vā nidānāti jātā uppannāti attho, tasmā kutonidānā, kutojātā, kutouppannāti vuttaṃ hoti. Aratī ratī lomahaṃso kutojāti yāyaṃ “pantesu vā senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu aratī aratitā anabhirati anabhiramaṇā ukkaṇṭhitā paritassitā”ti evaṃ vibhattā aratī, yā ca pañcasu kāmaguṇesu ratī, yo ca lomahaṃsasamuṭṭhāpanato “lomahaṃso”tveva saṅkhyāṃ gato cittutrāso. Ime tayo dhammā kutojā kutojātāti pucchati. Kuto samuṭṭhāyāti kuto uppajjitvā. Manoti kusalacittaṃ, vitakkāti uragasutte vuttā nava kāmavitakkādayo. Kumārakā dhaṅkamivossajantīti yathā gāmadārakā kīlāntā kākāṃ suttena pāde bandhitvā ossajanti khipanti, evaṃ kusalamanaṃ akusalavitakkā kuto samuṭṭhāya ossajantīti pucchati.

274. Athassa bhagavā te pañhe vissajjento “rāgo cā”ti dutiyagāthamabhāsi. Tattha itoti attabhāvaṃ sandhāyāha. Attabhāvanidānā hi rāgadosā. Aratiratilomahaṃsā ca attabhāvato jātā, kāmavitakkādiakusalavitakkā ca attabhāvatoyeva samuṭṭhāya kusalamano ossajanti, tena tadanñhaṃ pakatiādikāraṇaṃ paṭikkhipanto āha - “itonidānā itojā ito samuṭṭhāyā”ti. Saddasiddhi cettha purimagāthāya vuttanayeneva veditabbā.

275-276. Evaṃ te pañhe vissajjetvā idāni yvāyaṃ “itonidānā”tiādīsu “attabhāvanidānā attabhāvato jātā attabhāvato samuṭṭhāyā”ti attho vutto, taṃ sādheṇto āha - “snehajā attasambhūtā”ti. Ete hi sabbepi rāgādayo vitakkapariyosānā taṇhāsnehena jātā, tathā jāyanta ca pañcupādānakkhandhabhede attabhāvapariyāye attani sambhūtā. Tenāha - “snehajā attasambhūtā”ti. Idāni tadatthajotikaṃ upamaṃ karoti “nigrodhasseva khandhajā”ti. Tattha khandhesu jātā khandhajā, pārohānametaṃ adhivacanaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā nigrodhassa khandhajā nāma pārohā āporasasinehe satī jāyanti, jāyanta ca tasmīmyeva nigrodhe tesu tesu sākhaṃpabbhadesu sambhavanti, evametepi rāgādayo ajjhattataṇhāsnehe satī jāyanti,

jāyantā ca tasmimīyeva attabhāve tesu tesu cakkhādibhedesu dvārārammaṇavatthūsu sambhavanti. Tasmā veditabbametaṃ “attabhāvanidānā attabhāvajā attabhāvasamuṭṭhānā ca ete”ti.

Avasesadiyaḍḍhagāthāya pana ayaṃ sabbasaṅgāhikā atthavaṇṇanā -evaṃ attasambhūtā ca ete puthū visattā kāmesu. Rāgopi hi pañcakāmaguṇikādivasena, dosopi āghātavatthādivasena, aratiādayopi tassa tasseva bhedassa vassenāti sabbathā sabbepime kilesā puthū anekappakārā hutvā vatthudvārārammaṇādivasena tesu tesu vatthukāmesu tathā tathā visattā laggā laggitā saṃsibbitvā ṭhitā. Kimiva? Māluvāva vitatā vane, yathā vane vitatā māluvā tesu tesu rukkhassa sākhasākhādibhedesu visattā hoti laggā laggitā saṃsibbitvā ṭhitā, evaṃ puthuppabhedesu vatthukāmesu visattaṃ kilesagaṇaṃ ye naṃ pajānanti yatonidānaṃ, te naṃ vinodenti suṇohi yakkha.

Tattha yatonidānanti bhāvanapuṃsakaniddeso, tena kiṃ dīpeti? Ye sattā naṃ kilesagaṇaṃ “yatonidānaṃ uppajjati”ti evaṃ jānanti, te naṃ “taṇhāsnehasnehite attabhāve uppajjati”ti ñatvā taṃ taṇhāsnehaṃ ādīnavānupassanādibhāvanāñāggaṇā visosentā vinodenti pajahanti byantīkaronti ca, etaṃ amhākaṃ subhāsitaṃ suṇohi yakkhāti. Evamettha attabhāvajānanena dukkhapariññaṃ taṇhāsneharāgādikilesagaṇavinodanena samudayappahānaṃ ca dīpeti.

Ye ca naṃ vinodenti, te duttaraṃ oghamimaṃ taranti atinṇapubbaṃ apunabbhavāya. Etena maggabhāvanaṃ nirodhasacchikiriyāñca dīpeti. Ye hi naṃ kilesagaṇaṃ vinodenti, te avassaṃ maggaṃ bhāventi. Na hi maggabhāvanaṃ vinā kilesavinodanaṃ atthi. Ye ca maggaṃ bhāventi, te duttaraṃ pakatiñāṇena kāmoghādiṃ catubbidhampi oghamimaṃ taranti. Maggabhāvanā hi oghataraṇaṃ. Atinṇapubbanti iminā dīghena addhunā supinantenapi avītikkantapubbaṃ. Apunabbhavāyāti nibbānāya. Evamimaṃ catusaccadīpikaṃ gāthaṃ suṇantā “sutvā dhammaṃ dhārenti, dhatānaṃ dhammānaṃ atthamupaparikkhanti”tiādikaṃ kathaṃ subhāvinīyā paññāya anukkamaṃ te dvepi sahāyakā yakkhā gāthāpariyosāneyeva sotāpattiṃ patitṭhahimsu, pāsādikā ca ahesuṃ suvaṇṇavaṇṇā dibbālaṅkāravibhūsitāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya sūcilomasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kapilasuttavaṇṇanā

Dhammacariyanti kapilasuttaṃ. Kā uppatti? Hemavatasutte vuttanayeneva parinibbute kassape bhagavati dve kulaputtā bhātaro nikkhamitvā sāvakānaṃ santike pabbajimsu. Jeṭṭho sodhano nāma, kaniṭṭho kapilo nāma. Tesam mātā sādhanī nāma, kaniṭṭhabhaginī tāpanā nāma. Tāpi bhikkhunīsu pabbajimsu. Tato te dvepi hemavatasutte vuttanayeneva “sāsane kati dhurānī”ti pucchitvā sutvā ca jeṭṭho “vāsadhuraṃ pūressāmī”ti pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā pañcavasso hutvā yāva arahattaṃ, tāva kammaṭṭhānaṃ sutvā araṇṇaṃ pavisitvā vāyamanto arahattaṃ pāpuṇi. Kapilo “ahaṃ tāva taruṇo, vuḍḍhakāle vāsadhuraṃ paripūressāmī”ti ganthadhuraṃ ārabhitvā tepiṭako ahosi. Tassa pariyattiṃ nissāya parivāro, parivāraṃ nissāya lābho ca udapādi.

So bāhusaccamadena matto paṇḍitamānī anaññātepi aññātamānī hutvā parehi vuttaṃ kappiyampi akappiyaṃ, akappiyampi kappiyaṃ, sāvajjampi anavajjaṃ, anavajjampi sāvajjanti bhaṇati. So pesalehi bhikkhūhi, “mā, āvuso kapila, evaṃ avacā”tiādīnā nayena ovadiyamāno “tumhe kiṃ jānātha rittamuṭṭhisadisā”tiādīhi vacanehi khumsento vambhento yeva carati. Bhikkhū tassa bhātuno sodhanattherassāpi etamatthaṃ ārocesuṃ. Sopi naṃ upasaṅkamtvā āha - “āvuso kapila, sāsanaṃ āyu nāma tumhādisānaṃ sammāpaṭipatti. Mā, āvuso kapila, kappiyampi akappiyaṃ, akappiyampi kappiyaṃ, sāvajjampi anavajjaṃ, anavajjampi sāvajjanti vadehī”ti. So tassapi vacanaṃ nādiyi. Tato naṃ sodhanatthero dvattikkhattuṃ vatvā -

“Ekavācampi dvivācaṃ, bhaṇeyya anukampako;
Tatuttariṃ na bhāseyya, dāso vāyassa santike”ti. -

Parivajjetvā “tvameva, āvuso, sakena kammaṇa paññāyissasī”ti pakkāmi. Tato pabhuti naṃ pesalā bhikkhū chaḍḍesuṃ.

So durācāro hutvā durācāraparivuto viharanto ekadivasam “uposathaṃ osāressāmī”ti sīhāsanaṃ abhiruyha citrabījaniṃ gahetvā nisinno “vattati, āvuso, ettha bhikkhūnaṃ pātimokkha”ti tikkhattuṃ āha. Atheke bhikkhupi “mayhaṃ vattatī”ti na avoca. Na ca tassa tesam vā pātimokkha vattati. Tato so “pātimokkhe sutepe asutepe vinayo nāma natthī”ti āsanā vuṭṭhāsī. Evaṃ kassapassa bhagavato sāsanaṃ osakkāpesi vināsesi. Atha sodhanatthero tadaheva parinibbāyi. Sopi kapilo evaṃ taṃ sāsanaṃ osakkāpetvā kālakato avīcimahāniraye nibbatti, sāpissa mātā ca bhaginī ca tasseeva diṭṭhānugatiṃ āpajjitvā pesale bhikkhū akkosamānā paribhāsamānā kālaṃ katvā niraye nibbattiṃsu.

Tasmiṃyeva ca kāle pañcasatā purisā gāmaghātādīni katvā corikāya jīvantā janapadamanussehi anubaddhā palāyamānā araññaṃ pavisitvā tattha kiñci gahanaṃ vā paṭisaraṇaṃ vā apassantā avidūre pāsāṇe vasantaṃ aññataraṃ āraññikaṃ bhikkhuṃ disvā vanditvā “amhākaṃ, bhante, paṭisaraṇaṃ hothā”ti bhaṇiṃsu. Thero “tumhākaṃ sīlasadisam paṭisaraṇaṃ natthi, sabbe pañca sīlāni samādiyathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā sīlāni samādiyīṃsu. Thero “tumhe sīlavanto, idāni attano jīvitaṃ vināsesentepi mā mano padūsayitthā”ti āha. Te “sādhū”ti sampāṭicchiṃsu. Atha te jānapadā sampattā ito cito ca maggamānā te core disvā sabbeva jīvitā voropesuṃ. Te kālaṃ katvā kāmāvacaradevaloke nibbattiṃsu. Tesu jeṭṭhakacoro jeṭṭhakadevaputto ahosi, itare tasseeva parivārā.

Te anulomapaṭilomaṃ saṃsaraṇā ekam buddhantaṃ devaloke khepetvā amhākaṃ bhagavato kāle devalokato cavitvā jeṭṭhakadevaputto sāvattavidvāre kevaṭṭagāmo atthi, tattha pañcasatakulajeṭṭhassa kevaṭṭassa pajāpatiyā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi, itare avasesakevaṭṭapajāpatīnaṃ. Evaṃ tesam ekadivasamyeva paṭisandhiggaṇaṇaṃ gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Atha kevaṭṭajeṭṭho “atthi nu kho imasmiṃ gāme aññepi dārakā ajja jātā”ti vicinanto te dārake disvā “ime me puttassa sahāyakā bhavissanti”ti sabbesam posāvanikaṃ adāsī. Te sabbe sahāyakā sahaṃsuṃ kiṇṭānā anupubbena vayappattā ahesuṃ. Yasojo tesam aggo ahosi.

Kapilopi tadā niraye pakkāvesesena aciravatiyā suvaṇṇavaṇṇo duggandhamukho maccho hutvā nibbatti. Athekadivasam sabbepi kevaṭṭadārakā jālāni gahetvā “macche bandhissāmā”ti nadiṃ gantvā jālāni pakkhipiṃsu. Tesam jālam so maccho pāvisi. Tam disvā sabbo kevaṭṭagāmo uccāsaddamahāsaddo ahosi - “amhākam puttā paṭhamam macche bandhantā suvaṇṇamaccham bandhiṃsu, vuḍḍhi nesam dārakānam, idāni ca no rājā pahūtam dhanam dassatī”ti. Atha te pañcasatāpi dārakasahāyakā maccham nāvāya pakkhipitvā nāvam ukkhipitvā rañño santikam agamaṃsu. Rājā disvā “kiṃ etaṃ bhaṇe”ti āha. “Maccho devā”ti. Rājā suvaṇṇavaṇṇam maccham disvā “bhagavā etassa vaṇṇakāraṇam jānissatī”ti maccham gāhāpetvā bhagavato santikam agamāsi. Macchassa mukhavivaraṇakāle jetavanam ativiya duggandham hoti.

Rājā bhagavantam pucchi - “kasmā, bhante, maccho suvaṇṇavaṇṇo jāto, kasmā cassa mukhato duggandho vāyatī”ti? Ayaṃ, mahārāja, kassapassa bhagavato pāvācane kapilo nāma bhikkhu ahosi, bahussuto āgatāgamo. Attano vacanam agaṇhantānam bhikkhūnam akkosakaparibhāsako. Tassa ca bhagavato sāsavināśako. Yaṃ so tassa bhagavato sāsanam vināsesi, tena kammena avīcimahāniraye nibbatti, vipākāvesesena ca idāni maccho jāto. Yaṃ dīgharattam buddhavacanam vācesi, buddhassa vaṇṇam kathesi, tassa nissandena īdisam vaṇṇam paṭilabhi. Yaṃ bhikkhūnam akkosakaparibhāsako ahosi, tenassa mukhato duggandho vāyati. “Ullapāpemi naṃ mahārājā”ti? “Āma bhagavā”ti. Atha bhagavā maccham ālapi - “tvam si kapilo”ti? “Āma bhagavā, aham kapilo”ti. “Kuto āgatosī”ti? “Avīcimahānirayato bhagavā”ti. “Sodhano kuhiṃ gato”ti? “Parinibbuto bhagavā”ti. “Sādhani kuhiṃ gatā”ti? “Mahāniraye nibbattā bhagavā”ti. “Tāpanā kuhiṃ gatā”ti? “Mahāniraye nibbattā bhagavā”ti. “Idāni tvam kuhiṃ gamissasī”ti? “Mahānirayam bhagavā”ti. Tāvadeva vipaṭṭisārābhībhūto nāvam sīsena paharitvā kālakato mahāniraye nibbatti. Mahājano samviggo ahosi lomahaṭṭhajāto. Atha bhagavā tattha sampattagahaṭṭhapabbajitaparisāya taṅkhaṇānurūpam dhammam desento imaṃ suttamabhāsi.

277-278. Tattha dhammacariyanti kāyasucaritādi dhammacariyaṃ. Brahmacariyanti maggabrahmacariyaṃ. Etadāhu vasuttamanti etaṃ ubhayampi lokiyalokuttaram sucaritam saggamokkhasukhasampāpakattā vasuttamanti āhu ariyā. Vasuttamam nāma uttamaratanam, anugāmikaṃ attādhīnam rājādīnam asādhāraṇanti adhippāyo.

Ettāvatā “gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā sammāpaṭipattiyeva paṭisaraṇa”nti dassetvā idāni paṭipattivirahitāya pabbajjāya asārakattadassanena kapilam aññe ca tathārūpe garahanto “pabbajitopi ce hotī”ti evamādimāha.

Tatrāyaṃ atthavaṇṇanā - yo hi koci gihibyañjanāni apanetvā bhaṇḍukāsāvādigahaṇamattam upasaṅkamanena pabbajitopi ce hoti pubbe vuttattham agāasmā anagāriyaṃ, so ce mukharajātiko hoti pharusavacano, nānappakārāya vihesāya abhiratattā vihesābhirato, hirottappābhāvena magasadisattā mago, jīvitam tassa pāpiyo, tassa evarūpassa jīvitam atipāpam atihīnam. Kasmā? Yasmā imāya micchāpaṭipattiyā rāgādīmanekappakāram rajam vaḍḍheti attano.

279. Na kevalañca imināva kāraṇenassa jīvitam pāpiyo, apica kho pana ayaṃ evarūpo mukharajātikattā kalahābhirato bhikkhu subhāsītassa atthavijānanasammohanena mohadhammena āvuto, “mā, āvuso kapila, evaṃ avaca,

imināpi pariyāyena taṃ gaṇhāhi”ti evamādinā nayena pesalehi bhikkhūhi akkhātampi na jānāti dhammaṃ buddhena desitaṃ. Yo dhammo buddhena desito, taṃ nānappakārena attano vuccamānampi na jānāti. Evampissa jīvitam pāpiyo.

280. Tathā so evarūpo vihesābhīratattā vihesaṃ bhāvitattānaṃ bhāvitatte khīṇāsavabhikkhū sodhanattherapabhūte “na tumhe vinayaṃ jānātha, na suttaṃ na abhidhammaṃ, vuḍḍhapabbajitā”tiādinā nayena vihesanto. Upayogappavattiyañhi idaṃ sāmivacanaṃ. Atha vā yathāvutteneva nayena “vihesaṃ bhāvitattānaṃ karonto”ti pāṭhaseso veditabbo. Evaṃ nipariyāyameva sāmivacanaṃ sijjhati. Avijjāya purakkhatoti bhāvitattavihesane ādīnavadassanapaṭicchādikāya avijjāya purakkhato pesito payojito sesapabbajitānaṃ bhāvitattānaṃ vihesabhāvena pavattaṃ diṭṭheva dhamme cittavibādhanena saṅkilesaṃ, āyatiṇca nirayasampāpanena maggaṃ nirayaagāminaṃ na jānāti.

281. Ajānanto ca tena maggena catubbidhāpāyabhedam vinipātaṃ samāpanno. Tattha ca vinipāte gabbhā gabbhaṃ tamā tamaṃ ekekanikāye satakkhattuṃ sahasakkhattuṃpi mātukucchito mātukucchiṃ candimasūriyehipi aviddhaṃsanīyā asurakāyatamā tamaṇca samāpanno. Sa ve tādisako bhikkhu pecca ito paralokaṃ gantvā ayaṃ kapilamaccho viya nānappakāraṃ dukkhaṃ nigacchati.

282. Kiṃ kārāṇā? Gūthakūpo yathā assa, sampuṇṇo gaṇavassiko, yathā vaccaḷḷigūthakūpo gaṇavassiko anekavassiko bahūni vassāni mukhato gūthena pūriyamāno sampuṇṇo assa, so udakakumbhasatehi udakakumbhasahashehi dhoviyamānopi duggandhadubbaṇṇiyānapagamā dubbisodho hoti, evameva yo evarūpo assa dīgharattaṃ saṃkiliṭṭhakammanto gūthakūpo viya gūthena pāpena sampuṇṇattā sampuṇṇo puggalo, so dubbisodho hi sāṅgaṇo, cirakālaṃ tassa aṅgaṇassa vipākaṃ paccaṇubhontopi na sujjhati. Tasmā vassagaṇanāya aparimāṇampi kālaṃ sa ve tādisako bhikkhu pecca dukkhaṃ nigacchatīti. Atha vā ayaṃ imissā gāthāya sambandho - yaṃ vuttaṃ “sa ve tādisako bhikkhu, pecca dukkhaṃ nigacchati”ti, tatra siyā tumhākaṃ “sakkā paṇāyaṃ tathā kātuṃ, yathā pecca dukkhaṃ na nigaccheyyā”ti. Na sakkā. Kasmā? Yasmā gūthakūpo...pe... sāṅgaṇoti.

283-284. Yato paṭikacceva yaṃ evarūpaṃ jānātha, bhikkhavo gehanissitaṃ, yaṃ evarūpaṃ pañcakāmaguṇanissitaṃ jāneyyātha abhūtaguṇapatthanākārappavattāya pāpikāya icchāya samannāgatattā pāpicchaṃ, kāmavitakkādīhi samannāgatattā pāpasaṅkappaṃ, kāyikavītikamādinā veḷudānādibhedena ca pāpācārena samannāgatattā pāpācāraṃ, vesiyādipāpagocarato pāpagocaraṃ, sabbe samaggā hutvāna abhinibbajjiyātha naṃ. Tattha abhinibbajjiyāthāti vivajjeyyātha mā bhajeyyātha, mā cassa abhinibbajjanamatteneva appossukkataṃ āpajjeyyātha, apica kho pana kārāṇḍavaṃ niddhamatha, kasambuṃ apakassatha, taṃ kacavarabhūtaṃ puggalaṃ kacavaramiva anapekkhā niddhamatha, kasaṭabhūtaṇca naṃ khattiyādīnaṃ majjhe pavitṭhaṃ pabhinnaṃ paggharitaḷṭhaṃ caṇḍālaṃ viya apakassatha, hatthe vā sīse vā gahetvā nikkadḍhatha. Seyyathāpi āyasmā mahāmoggallāno taṃ puggalaṃ pāpadhammaṃ bāhāya gahetvā bahidvārakoṭṭhakā nikkhāmetvā sūciḡaṭikaṃ adāsī, evaṃ apakassathāti dasseti. Kiṃ kārāṇā? Saṅghārāmo nāma sīlavantānaṃ kato, na dussīlānaṃ.

285-286. Yato etadeva tato palāpe vāhetha, assamaṇe samaṇamānine, yathā hi palāpā anto taṇḍularahitāpi bahi thusehi vīhī viya dissanti, evaṃ pāpabhikkhū anto sīlādivirahitāpi bahi kāsāvādiparikkhārena bhikkhū viya dissanti. Tasmā “palāpā”ti vuccanti. Te palāpe vāhetha, opunātha, vidhamatha paramatthato assamaṇe vesamattena samaṇamānine. Evaṃ niddhamitvāna...pe... patissatā. Tattha kappayavhoti kappetha, karothāti vuttaṃ hoti. Patissatāti aññaṃaññaṃ sagāravā sappatissā. Tato samaggā nipakā, dukkhassantaṃ karissathāti athevaṃ tumhe suddhā suddhehi saṃvāsaṃ kappentā, diṭṭhisīlasāmaññaṭāya samaggā, anupubbena paripākagatāya paññaṭāya nipakā, sabbassevimassa vaṭṭadukkhādino dukkhassa antaṃ karissathāti arahattanikūṭeneva desanaṃ niṭṭhapesi.

Desanāpariyosāne te pañcasatā kevaṭṭaputtā saṃvegamāpajjitvā dukkhassantakiriyaṃ patthayamānā bhagavato santike pabbajitvā nacirasseva dukkhassantaṃ katvā bhagavatā saddhiṃ āneñjavihārasamāpattidhammaparibhogena ekaparibhogā ahesuṃ. Sā ca nesaṃ evaṃ bhagavatā saddhiṃ ekaparibhogatā udāne vuttayasojasuttavaseneva veditabbāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya kapilasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Brāhmaṇadhammikasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti brāhmaṇadhammikasuttaṃ. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne “atha kho sambahulā”tiādinā nayena vuttā. Tattha sambahulāti bahū aneke. Kosalakāti kosalaraṭṭhavāsino. Brāhmaṇamahāsālāti jātiyā brāhmaṇā mahāsāratāya mahāsālā. Yesaṃ kira nidahitvā ṭhapitaṃyeva asītikoṭisaṅkhaṃ dhanamatthi, te “brāhmaṇamahāsālā”ti vuccanti. Ime ca tādisā, tena vuttaṃ “brāhmaṇamahāsālā”ti. Jiṇṇāti jajjarībhūtā jarāya khaṇḍiccādi bhāvamāpāditā. Vuḍḍhāti aṅgapaccaṅgānaṃ vuḍḍhimariyādaṃ pattā. Mahallakāti jātimahallakatāya samannāgatā, cirakālappasutāti vuttaṃ hoti. Addhagatāti addhānaṃ gatā, dve tayo rājaparivaṭṭe atītāti adhippāyo. Vayo anuppattāti pacchimavayaṃ sampattā. Apica jiṇṇāti porāṇā, cirakālappavattakulanvayāti vuttaṃ hoti. Vuḍḍhāti sīlācārādiguṇavuḍḍhiyuttā. Mahallakāti vibhavamahantatāya samannāgatā mahaddhanā mahābhogā. Addhagatāti maggapaṭipannā brāhmaṇānaṃ vatacariyādimariyādaṃ avītikamma caramānā. Vayo anuppattāti jātivuḍḍhabhāvampi antimavayaṃ anuppattāti evampettha yojanā veditabbā. Sesamettha pākaṭameva.

Bhagavatā saddhiṃ sammodiṃsūti khamanīyādīni pucchanta aññaṃaññaṃ samappavattamodā ahesuṃ. Yāya ca “kacci bhoto gotamassa khamanīyaṃ, kacci yāpanīyaṃ, appābādhaṃ, appātaṅkaṃ, balaṃ, lahuṭṭhānaṃ, phāsuvihāro”tiādikāya kathāya sammodiṃsu, taṃ pītipāmojjasaṅkhātasammodajananato sammodituṃ arahato ca sammodanīyaṃ, atthabyañjanamadhuratāya sucirampi kālaṃ sāretuṃ niraṇṭaraṃ pavattetuṃ arahato saritabbabhāvato ca sārāṇīyaṃ. Suyyamānasukhato ca sammodanīyaṃ, anussariyamānasukhato sārāṇīyaṃ, tathā byañjanaparisuddhatāya sammodanīyaṃ, atthaparisuddhatāya sārāṇīyanti evaṃ anekehi pariyāyehi sammodanīyaṃ kathaṃ sārāṇīyaṃ vītisāretvā pariyosāpetvā niṭṭhāpetvā yenatthena āgatā, taṃ pucchitukāmā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Taṃ -

“Na pacchato na purato, nāpi āsannadūrato;

Na passe nāpi paṭivāte, na cāpi oṇatuṇṇate”ti. -

Ādinā nayena maṅgalasuttavaṇṇanāyaṃ vuttameva.

Evaṃ ekamantaṃ nisinnā kho te brāhmaṇamahāsālā bhagavantaṃ etadavocuṃ - “kiṃ ta”nti? “Sandissanti nu kho”tiādi. Taṃ sabbaṃ uttānatthameva. Kevalañhettha brāhmaṇānaṃ brāhmaṇadhammeti desakālādidhamme chaḍḍetvā yo brāhmaṇadhammo, tasmimyeva. Tena hi brāhmaṇāti yasmā maṃ tumhe yācittha, tasmā brāhmaṇā suṇātha, sotaṃ odahatha, sādhukaṃ manasi karotha, yoniso manasi karotha. Tathā payogasuddhiyā suṇātha, āsayasuddhiyā sādhukaṃ manasi karotha. Avikkhepena suṇātha, paggahena sādhukaṃ manasi karoṭhātiādinā nayena etesaṃ padānaṃ pubbe avuttopi adhippāyo veditabbo. Atha bhagavatā vuttaṃ taṃ vacanaṃ sampatiṇṇantaṃ “evaṃ bho”ti kho te brāhmaṇamahāsālā bhagavato paccassosuṃ, bhagavato vacanaṃ abhimukhā hutvā assosuṃ. Atha vā paṭissuṇiṃsu. “Suṇātha sādhukaṃ manasi karoṭhā”ti vuttamatthaṃ kattukāmatāya paṭijāniṃsūti vuttaṃ hoti. Atha tesāṃ evaṃ paṭissutavataṃ bhagavā etadavoca - “kiṃ ta”nti? “Isayo pubbakā”tiādi.

287. Tattha paṭhamagāthāya tāva saññatattāti sīlasaṃyamena saṃyatacittā. Tapassinoti indriyasamvaratapayuttā. Attadatthamacārisunti mantajjhenabrahmavihārabhāvanādiṃ attano atthaṃ akaṃsu. Sesāṃ pākaṭameva.

288. Dutiyagāthādīsipi ayaṃ saṅkhepavaṇṇanā - na pasū brāhmaṇānāsanti porāṇānaṃ brāhmaṇānaṃ pasū na āsuṃ, na te pasupariggahamakāṃsu. Na hiraññaṃ na dhāniyanti hiraññañca brāhmaṇānaṃ antamaso jatumāsakopi nāhosi, tathā vihisāliyavagodhūmādi pubbaṇṇāparaṇṇabhedaṃ dhāniyampi tesāṃ nāhosi. Te hi nikkhittajātarūparajatā asannidhikārakāva hutvā kevalaṃ sajjhāyadhaṇadhaññaṃ attano mantajjhenasaṅkhāteneva dhanena dhaññaṃ ca samannāgatā ahesuṃ. Yo cāyaṃ mettādivihāro seṭṭhattā anugāmikattā ca brahmanidhīti vuccati, tañca brahmaṃ nidhimapālayuṃ sadā tassa bhāvanānuyogena.

289. Evaṃ viharīnaṃ yaṃ nesāṃ pakataṃ āsi, yaṃ etesaṃ pakataṃ ete brāhmaṇe uddissa kataṃ ahosi. Dvārabhattaṃ upaṭṭhanti “brāhmaṇānaṃ dassāmā”ti sajjetvā tehi tehi dāyakehi attano attano gharadvāre ṭhapitabhattaṃ. Saddhāpakatanti saddhāya pakataṃ, saddhādeyyanti vuttaṃ hoti. Esānanti esantīti esā, tesāṃ esānaṃ, esaṃānānaṃ pariyesaṃānānanti vuttaṃ hoti. Dātaveti dātappaṃ. Tadamaññisanti taṃ amaññiṃsu, taṃ dvāre sajjetvā ṭhapitaṃ bhattaṃ saddhādeyyaṃ pariyesaṃānānaṃ etesaṃ brāhmaṇānaṃ dātappaṃ amaññiṃsu dāyakā janā, na tato paraṃ. Anattikā hi te aññaṃ ahesuṃ, kevalaṃ ghāsacchādanaparamatāya santuṭṭhāti adhippāyo.

290. Nānārattehi nānāvidharāgarattehi vatthehi vicitrattaraṇatthatehi, sayanehi ekabhūmikadvibhūmikādipāsādavarehi. Āvasatthehi evarūpehi upakaraṇehi. Phītā janapadā raṭṭhā ekekappadesabhūtā janapadā ca keci keci sakalaraṭṭhā ca “namo brāhmaṇāna”nti sāyaṃ pātaṃ brāhmaṇe deve viya namassiṃsu.

291. Te evaṃ namassiyamānā lokena avajjhā brāhmaṇā āsuṃ, na kevalañca avajjhā, ajeyyā vihiṃsitumpi anabhibhavanīyattā ajeyyā ca ahesuṃ. Kiṃ kārāṇā? Dhammarakkhitā, yasmā dhammena rakkhitā. Te hi pañca varasīladhamme rakkhiṃsu, “dhammo have rakkhati dhammacāri”nti dhammarakkhitā hutvā avajjhā ajeyyā ca ahesunti adhippāyo. Na ne koci nivāresīti te brāhmaṇe kulānaṃ dvāresu

sabbaso bāhiresu ca abbhantaresu ca sabbadvāresu yasmā tesu piyasammatesu varasīlasamannāgatesu mātāpitūsu viya ativissatthā manussā ahesum, tasmā “idaṃ nāma tñānaṃ tayā na pavisitabba”nti na koci nivāresi.

292. Evaṃ dhammarakkhitā kuladvāresu anivāritā carantā aṭṭha ca cattālīsañcāti aṭṭhacattālīsaṃ vassāni kumārabhāvato pabhuti caraṇena komāraṃ brahmacariyaṃ carimṣu te. Yepi brāhmaṇacaṇḍālā ahesum, ko pana vādo brahmasamādīsūti evamettha adhippāyo veditabbo. Evaṃ brahmacariyaṃ carantā eva hi vijjācaraṇapariyettḥiṃ acarum brāhmaṇā pure, na abrahmacārino hutvā. Tattha vijjāpariyettḥīti mantajjhenam. Vuttañcetaṃ “so aṭṭhacattālīsa vassāni komāraṃ brahmacariyaṃ carati mante adhīyamāno”ti. Caraṇapariyettḥīti sīlarakkhaṇam. “Vijjācaraṇapariyettḥu”ntipi pāṭho, vijjācaraṇam pariyesitum acarunti attho.

293. Yathāvuttañca kālaṃ brahmacariyaṃ caritvā tato paraṃ gharāvāsaṃ kappentāpi na brāhmaṇā aññamagamum khattiyaṃ vā vessādīsu aññataraṃ vā, ye ahesum devasamā vā mariyādā vāti adhippāyo. Tathā sataṃ vā sahasaṃ vā datvā napi bhariyaṃ kiṇimṣu te, seyyathāpi etarahi ekacce kiṇanti. Te hi dhammena dāraṃ pariyesanti. Kathaṃ? Aṭṭhacattālīsaṃ vassāni brahmacariyaṃ caritvā brāhmaṇā kaññābhikkhaṃ āhiṇḍanti - “ahaṃ aṭṭhacattālīsa vassāni ciṇṇabrahmacariyo, yadi vayappattā dārikā atthi, detha me”ti. Tato yassa vayappattā dārikā hoti, so taṃ alaṅkaritvā nīharitvā dvāre tñitasseva brāhmaṇassa hatthe udakaṃ āsiñcanto “imaṃ te, brāhmaṇa, bhariyaṃ posāvanatthāya dammī”ti vatvā deti.

Kasmā pana te evaṃ ciraṃ brahmacariyaṃ caritvāpi dāraṃ pariyesanti, na yāvajīvaṃ brahmacārino hontīti? Micchādiṭṭhivasena. Tesañhi evaṃdiṭṭhi hoti - “yo puttaṃ na uppādeti, so kulavaṃsacchedakaro hoti, tato niraye paccatī”ti. Cattāro kira abhāyitabbaṃ bhāyanti gaṇḍuppādo kīkī kuntanī brāhmaṇāti. Gaṇḍuppādā kira mahāpathaviyā khayabhayaena mattabhojino honti, na bahuṃ mattikaṃ khādanti. Kīkī sakuṇikā ākāsapatanabhayaena aṇḍassa upari uttānā seti. Kuntanī sakuṇikā pathavikampanabhayaena pādehi bhūmim na suṭṭhu akkamati. Brāhmaṇā kulavaṃsūpacchedabhayaena dāraṃ pariyesanti. Āha cettha -

“Gaṇḍuppādo kīkī ceva, kuntī brāhmaṇadhammiko;
Ete abhayaṃ bhāyanti, sammūlā caturō janā”ti.

Evaṃ dhammena dāraṃ pariyesitvāpi ca sampiyeneva saṃvāsaṃ saṅgantvā samarocayum, sampiyeneva aññamaññaṃ pemeneva kāyena ca cittena ca missībhūtā saṅghaṭitā saṃsatthā hutvā saṃvāsaṃ samarocayum, na appiyena na niggahena cāti vuttaṃ hoti.

294. Evaṃ sampiyeneva saṃvāsaṃ karontāpi ca aññatra tamhāti, yo so utusamayo, yamhi samaye brāhmaṇī brāhmaṇena upagantabbā, aññatra tamhā samayā tñapetvā taṃ samayaṃ ututo virataṃ utuveramaṇim pati bhariyaṃ, yāva puna so samayo āgacchati, tāva aṭṭhatvā antarāyeva. Methunaṃ dhammanti methunāya dhammāya. Sampadānavacanapattiyā kiretaṃ upayogavacanaṃ. Nāssu gacchantīti neva gacchanti. Brāhmaṇāti ye honti devasamā ca mariyādā cāti adhippāyo.

295. Avisesena pana sabbepi brahmacariyañca...pe... avaṇṇayum. Tattha brahmacariyanti methunavirati. Sīlanti sesāni cattāri sikkhāpadāni. Ajjavanti ujubhāvo, atthato asaṭṭhatā amāyāvitā ca. Maddavanti mudubhāvo, atthato atthaddhatā anatimānitā ca. Tapoti indriyasamvaro. Soraccanti suratabhāvo

sukhasīlatā appaṭṭikūlasamācāratā. Avihimsāti paṇiādīhi aviheṣikajātikatā sakaruṇabhāvo. Khantīti adhivāsanakkhanti. Iccete guṇe avaṇṇayum. Yepi nāsakkhimsu sabbaso paṭipattiyā ārādhetaṃ, tepi tattha sāraddassino hutvā vācāya vaṇṇayimsu pasamsimsu.

296. Evaṃ vaṇṇentānañca yo nesaṃ...pe... nāgamā, yo etesaṃ brāhmaṇānaṃ paramo brahmā ahosi, brahmasamo nāma uttamo brāhmaṇo ahosi, daḷhena parakkamena samannāgatattā daḷhaparakkamo. Sa vāti vibhāvane vā-saddo, tena so evarūpo brāhmaṇoti tameva vibhāveti. Methunaṃ dhammanti methunasamāpattiṃ. Supinantepi nāgamāti supinepi na agamāsi.

297. Tato tassa vattaṃ...pe... avaṇṇayum. Imāya gāthāya navamagāthāya vuttaguṇeyeva ādiantavasena niddisanto devasame brāhmaṇe pakāseti. Te hi viññujātikā paṇḍitā tassa brahmasamassa brāhmaṇassa vattaṃ anusikkhanti pabbajjāya jhānabhāvanāya ca, te ca ime brahmacariyādiguṇe paṭipattiyā eva vaṇṇayantīti. Te sabbepi brāhmaṇā pañcakanipāte doṇasutte vuttanayeneva veditabbā.

298. Idāni mariyāde brāhmaṇe dassento āha - “taṇḍulaṃ sayana”nti. Tassattho - tesu ye honti mariyādā, te brāhmaṇā sace yaññaṃ kappetukāmā honti, atha āmakadhaññaṃ paṭiggahaṇā paṭiviratattā nānappakāraṃ taṇḍulañca, mañcapīṭhādibhedaṃ sayanañca, khomādibhedaṃ vatthañca, gosappitilatelādibhedaṃ sappitelañca yāciya dhammena, “uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā”ti evaṃ vuttena uddissaṭṭhānasaṅkhātena dhammena yācitvā, atha yo yaṃ icchatī dātum, tena taṃ dinnataṇḍulādiṃ samodhānetvā saṃkaḍḍhitvā. “Samudānetvā”tipi pāṭho, ekoyevattho. Tato yaññaṃ makappayunti tato gahetvā dānamakaṃsu.

299. Karontā ca evametasmim upaṭṭhitasmim dānasaṅkhāte yaññasim nāssu gāvo haniṃsu te, na te gāviyo haniṃsu. Gāvīmukhena cettha sabbapāṇā vuttāti veditabbā. Kiṃkāraṇā na haniṃsūti? Brahmacariyādiguṇayuttattā. Apica visesato yathā mātā...pe... nāssu gāvo haniṃsu te. Tattha yāsu jāyanti osadhāti yāsu pittādīnaṃ bhesajjabhūtā pañca gorasā jāyanti.

300. Annadātiādīsu yasmā pañca gorase paribhuñjantānaṃ khudā vūpasammati, balaṃ vaḍḍhati, chavivaṇṇo vippasīdati, kāyikamānasikaṃ sukhaṃ uppajjati, tasmā annadā baladā vaṇṇadā sukhadā cetāti veditabbā. Sesamettha uttānatthameva.

301. Evaṃ te yaññesu gāvo ahanantā puññaṃ pabbhāvānuggahitasarīrā sukhumālā...pe... sukhamedhittha yaṃ pajā. Tattha sukhumālā mudutaluṇahatthapādādītāya, mahākāyā ārohapariṇāhasampattiyā, vaṇṇavanto suvaṇṇavaṇṇatāya saṇṭhānayuttatāya ca, yasassino lābhaparivārasampadāya. Sehi dhammehīti sakehi cārittehi. Kiccākiccesu ussukāti kiccesu “idaṃ kātappaṃ”, akiccesu “idaṃ na kātappaṃ”nti ussukkamāpannā hutvāti attho. Evaṃ te porāṇā brāhmaṇā evarūpā hutvā dassanīyā pasādanīyā lokassa paramadakkhiṇeyyā imāya paṭipattiyā yāva loke avattiṃsu, tāva vigatātibhayupaddavā hutvā nānappakāraṃ sukhaṃ edhittha pāpuṇi, sukhaṃ vā edhittha sukhaṃ vuḍḍhiṃ agamāsi. Ayaṃ pajāti sattalokaṃ nidasseti.

302-303. Kālaccayena pana sambhinnamariyādabhāvaṃ āpajjitukāmānaṃ tesam āsi vipallāso...pe... bhāgaso mite. Tattha vipallāsoti viparītasāññā. Aṇuto aṇunti lāmakatṭhena parittatṭhena appassādatṭhena aṇubhūta kāmaguṇato uppannaṃ jhānasāmaññanibbānasukhāni upanidhāya saṅkhyampi anupagamanena aṇuṃ kāmasukhaṃ, lokuttarasukhaṃ vā upanidhāya aṇubhūta attanā paṭiladdhalokiyasamāpattisukhato aṇuṃ appakatopi appakaṃ kāmasukhaṃ disvāti adhippāyo. Rājino cāti rañño ca. Viyākāraṇti sampattiṃ. Ājaññasamṃyutteti assājānīyasamṃyutte. Sukateti dārukammalohakammena suniṭṭhite. Cittasibbaneti sīhacammādīhi alaṅkaraṇavasena citrasibbane. Nivesaneti gharavatthūni. Niveseti tattha paṭiṭṭhāpitagharāni. Vibhatteti āyāmaṃvittāravasena vibhattāni. Bhāgaso miteti aṅgaṇadvārapāsādakūṭāgārādivasena koṭṭhāsaṃ koṭṭhāsaṃ katvā mitāni. Kiṃ vuttaṃ hoti? Tesam brāhmaṇānaṃ aṇuto aṇusaññitaṃ kāmasukhañca rañño byākārañca alaṅkatanāriyo ca vuttappakāre rathe ca nivesane nivese ca disvā dukkhesuyeva etesu vatthūsu “sukha”nti pavattattā pubbe pavattanekkhamaṃsaññāvīpallāsasaṅkhātā viparītasāññā āsi.

304. Te evaṃ viparītasāññā hutvā gomaṇḍalapariyūḷhaṃ...pe... brāhmaṇā. Tattha gomaṇḍalapariyūḷhanti goyūthehi parikiṇṇaṃ. Nārīvaragaṇāyutanti varanārīgaṇasaṃyuttaṃ. Uḷāraṇti vipulaṃ. Mānusaṃ bhoganti manussānaṃ nivesanādibhogavatthūṃ. Abhijjhāyimsūti “aho vatidaṃ amhākaṃ assā”ti taṇhaṃ vaḍḍhetvā abhipatthayamānā jhāyimsu.

305. Evaṃ abhijjhāyanta ca “ete manussā sunhātā suvilittā kappitakesamassū āmuttamaṇiābharaṇā pañcahi kāmaguṇehi paricārenti, mayaṃ pana evaṃ tehi namassiyamānāpi sedamalakiliṭṭhagattā parūḷhakacchanakhalomā bhogarahitā paramakāruññaṭaṃ pattā viharāma. Ete ca hatthikkhandhaassapiṭṭhisivikāsuvaṇṇarathādīhi vicaranti, mayaṃ pādehi. Ete dvibhūmikādipāsādatalesu vasanti, mayaṃ araññaṇarukkhamūlādīsu. Ete ca gonakādīhi attharaṇehi atthatāsu varaseyyāsu sayanti, mayaṃ taṭṭikācammakhaṇḍādīni attharivā bhūmiyaṃ. Ete nānārasāni bhojanāni bhuñjanti, mayaṃ uñchācariyāya yāpema. Kathaṃ nu kho mayampi etehi sadisā bhavēyyāma”ti cintetvā “dhaṇaṃ icchitabbaṃ, na sakkā dhanarahitehi ayaṃ sampatti pāpuṇitu”nti ca avadhāretvā vede bhinditvā dhammayutte purāṇamante nāsetvā adhammayutte kūṭamante ganthetvā dhanatthikā okkākarājānamupasaṅkamma sotthivacanādīni payuñjitvā “amhākaṃ, mahārāja, brāhmaṇavaṃse paveṇiyā āgataṃ porāṇamantapadaṃ atthi, taṃ mayaṃ ācariyaṃ utṭhitāya na kassaci bhaṇimhā, taṃ mahārājā sotumarahatī”ti ca vatvā assamedhādiyaññaṃ vaṇṇayimsu. Vaṇṇayitvā ca rājānaṃ ussāhentā “yaja, mahārāja, evaṃ pahūtaḍḍhanadhañño tvaṃ, natthi te yaññasambhāravekallaṃ, evaṃhi te yajato sattaḍḍhaparivaṭṭā sagge uppajjissanti”ti avocaṃ. Tena nesaṃ taṃ pavattiṃ dassento āha bhagavā “te tattha mante...pe... bahu te dhana”nti.

Tattha tatthāti tasmim, yaṃ bhogamabhijjhāyimsu, tannimittanti vuttaṃ hoti. Nimittatthe hi etaṃ bhummaṇavacanaṃ. Tadupāgamunti tadā upāgaṃ. Pahūtaḍḍhanadhaññosīti pahūtaḍḍhanadhañño bhavissasi, abhisamparāyanti adhippāyo. Āsaṃsāyañhi anāgatepi vattamānavacanaṃ icchanti saddakovidā. Yajassūti yajāhi. Vittam dhananti jātārūpādiratanameva vittikāraṇato vittam, samiddhikāraṇato dhananti vuttaṃ. Atha vā vittanti vittikāraṇabhūtaṃ eva ābharaṇādi upakaraṇaṃ, yaṃ “pahūtavittūpakaraṇa”tiādīsu āgacchati. Dhananti

hiraññasuvaṇṇādi. Kiṃ vuttaṃ hoti? Te brāhmaṇā mante ganthetvā tadā okkākaṃ upāgamuṃ. Kinti? “Mahārāja, bahū te vittaṇca dhanaṇca, yajassu, āyatimpi pahūtadhanadhañño bhavissasī”ti.

306. Evaṃ kāraṇaṃ vatvā saññāpentehi tato ca rājā...pe... adā dhaṇaṃ. Tattha saññattoti ñāpito. Rathesabhoti mahārathesu khattiyesu akampiyaṭṭhena usabhasadiso. “Assamedha”ntiādīsu assamettha medhantīti assamedho, dvīhi pariyaññehi yajitabbassa ekavīsatiyūpassa ṭhapetvā bhūmiṇca purise ca avasesasabbavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Purisamettha medhantīti purisamedho, catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Sammamettha pāsantīti sammāpāso, divase divase sammaṃ khipitvā tassa patitokāse vediṃ katvā saṃhārimahi yūpādīhi sarassatinadiyā nimuggokāsato pabhuti paṭilomaṃ gacchantena yajitabbassa satrayāgassetam adhivacanaṃ. Vājamettha pivantīti vājapeyyo. Ekena pariyaññena sattarasahi pasūhi yajitabbassa beluvayūpassa sattarasakadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Natthi ettha aggaḷāti niraggaḷo, navahi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā ca purisehi ca assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa sabbamedhapariyāyanāmassa assamedhavikappassetam adhivacanaṃ. Sesamettha pākaṭameva.

307-308. Idāni yaṃ vuttaṃ “brāhmaṇānamadā dhana”nti, taṃ dassento “gāvo sayanañcā”ti gāthādvayamāha. So hi rājā “dīgharattaṃ lūkhāhārena kilantā pañca gorase paribhuñjantū”ti nesaṃ sapuṇḡavāni goyūthāneva adāsi, tathā “dīgharattaṃ thaṇḍilasāyitāya thūlasāṭakanivāsanena ekaseyyāya pādacārena rukkhamūlādivāsena ca kilantā gonakādiatthavarasayanādīsu sukhaṃ anubhontū”ti nesaṃ mahagghāni sayanādīni ca adāsi. Evameva nānappakāraṇaṃ aññañca hiraññasuvaṇṇādidhanaṃ adāsi. Tenāha bhagavā - “gāvo sayanañca vatthañca...pe... brāhmaṇānamadā dhana”nti.

309-310. Evaṃ tassa rañño santikā te ca tattha...pe... puna mupāgamuṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Tassa rañño santikā te brāhmaṇā tesu yāgesu dhaṇaṃ labhitvā dīgharattaṃ divase divase evameva ghāsacchādanaṃ pariyesitvā nānappakāraṇaṃ vatthukāma sannidhiṃ samarocayuṃ. Tato tesam icchāvatiṇṇānaṃ khīrādipañcagorasassādasena rasataṇhāya otiṇṇacittānaṃ “khīrādīnipi tāva gunnaṃ sādūni, addhā imāsaṃ maṃsaṃ sādutaraṃ bhavissatī”ti evaṃ maṃsaṃ paṭicca bhiyyo taṇhā pavaḍḍhatha. Tato cintesuṃ - “sace mayaṃ māretvā khādissāma, gārayhā bhavissāma, yaṃnūna mante gantheyyāmā”ti. Atha punapi vedaṃ bhinditvā tadanurūpe te tattha mante ganthetvā te brāhmaṇā tannimittaṃ kūṭamante ganthetvā okkākarājānaṃ puna upāgamiṃsu. Imamatthaṃ bhāsamānā “yathā āpo ca...pe... bahu te dhana”nti.

Kiṃ vuttaṃ hoti? Amhākaṃ, mahārāja, mantesu etadāgataṃ yathā āpo hatthadhovanādisabbakiccesu pāṇīnaṃ upayogaṃ gacchati, natthi tesam tattonidānaṃ pāpaṃ. Kasmā? Yasmā parikkhāro so hi pāṇīnaṃ, upakaraṇatthāya uppannoti adhippāyo. Yathā cāyaṃ mahāpathavī gamanaṭṭhānādisabbakiccesu kahāpaṇasaṅkhātaṃ hiraññaṃ suvaṇṇarajatādibhedaṃ dhaṇaṃ, yavagodhūmādibhedaṃ dhāniyañca, saṃvohārādisabbakiccesu upayogaṃ gacchati, evaṃ gāvo manussānaṃ sabbakiccesu upayogagamanatthāya uppannā. Tasmā etā hanitvā nānappakāraṇe yāge yajassu bahu te vittaṃ, yajassu bahu te dhananti.

311-312. Evaṃ purimanayeneva tato ca rājā...pe... aghātayi, yaṃ tato pubbe kañci sattaṃ na pādā...pe... ghātayi. Tadā kira brāhmaṇā yaññāvātaṃ gāvīnaṃ pūretvā maṅgalaṃ sabhaṃ bandhitvā rañño mūlaṃ netvā “mahārāja, gomedhayaññaṃ yajassu, evaṃ te brahmalokassa maggo visuddho bhavissatī”ti āhaṃsu. Rājā katamaṅgalakicco khaggaṃ gahetvā puṅgavena saha anekasatasahassā gāvo māresi. Brāhmaṇā yaññāvāte maṃsāni chinditvā khādiṃsu, pītakodātarattakambale ca pārupitvā māresuṃ. Tadupādāya kira gāvo pārute disvā ubbijjanti. Tenāha bhagavā - “na pādā...pe... ghātayī”ti.

313. Tato devāti evaṃ tasmīṃ rājini gāvīyo ghātetumāraddhe atha tadanantaramēva taṃ goghātakaṃ disvā ete cātumahārājikādayo devā ca, pitaroti brāhmaṇesu laddhāvohārā brahmāno ca, sakko devānamindo ca, pabbatapādanivāsino dānavayakkhasaññitā asurarakkhasā ca “adhammo adhammo”ti evaṃ vācaṃ nicchārentā “dhi manussā, dhi manussā”ti ca vadantā pakkandū. Evaṃ bhūmito pabhuti so saddo muhuttaṃ yāva brahmalokā agamāsi, ekadhikkāraparipuṇṇo loko ahoṣi. Kiṃ kārāṇaṃ? Yaṃ satthaṃ nipatī gave, yasmā gāvīmhi satthaṃ nipatīti vuttaṃ hoti.

314. Na kevalaṃ ca devādayo pakkandū, ayamaññopi loke anatto udapādi -ye hi te tayo rogā pure āsuṃ, icchā anasaṇaṃ jarā, kiñci kiñcīdeva patthanataṇhā ca khudā ca paripākajārā cāti vuttaṃ hoti. Te pasūnaṃ ca samārambhā, aṭṭhānavutimāgamuṃ, cakkhurogādīnaṃ bhedenā aṭṭhānavutibhāvaṃ pāpuṇiṃsūti attho.

315. Idāni bhagavā taṃ pasusamārambhaṃ nindanto āha “eso adhammo”ti. Tassattho eso pasusamārambhasaṅkhāto kāyadaṇḍādīnaṃ tiṇṇaṃ daṇḍānaṃ aññataradaṇḍabhūto dhammato apētattā adhammo okkanto ahu, pavatto āsi, so ca kho tato pabhuti pavattattā purāṇo, yassa okkamanato pabhuti kenaci pādādīnaṃ ahiṃsanato adūsikāyo gāvo haññanti. Yā ghātentā dhammā dhamṣanti cavanti parihāyanti yājakā yaññayājino janāti.

316. Evameso aṇudhammoti evaṃ eso lāmakadhammo hīnadhammo, adhammoti vuttaṃ hoti. Yasmā vā ettha dānadhammopi appako atthi, tasmā taṃ sandhāyāha “aṇudhammo”ti. Porāṇoti tāva cirakālato pabhuti pavattattā porāṇo. Viññūhi pana garahitattā viññūgarahitoti veditabbo. Yasmā ca viññūgarahito, tasmā yattha edisaṃ passati, yājakā garahatī jano. Kathaṃ? “Abbudaṃ brāhmaṇehi uppāditaṃ, gāvo vadhitvā maṃsaṃ khādanti”ti evamādīni vatvāti ayamettha anussavo.

317. Evaṃ dhamme viyāpanneti evaṃ porāṇe brāhmaṇadhamme naṭṭhe. “Viyāvatte”tipi pāṭho, viparivattitvā aññathā bhūtetī attho. Vibhinnā suddavessikāti pubbe samaggā viharantā suddā ca vessā ca te vibhinnā. Puthū vibhinnā khattiyāti khattiyāpi bahū aññamaññaṃ bhinnā. Patīṃ bhariyāvamaññathāti bhariyā ca gharāvāsattaṃ issariyabale ṭhapitā puttabalādīhi upetā hutvā patīṃ avamaññatha, paribhavi avamaññi na sakkaccaṃ upaṭṭhāsi.

318. Evaṃ aññamaññaṃ vibhinnā samānā khattiyā brahmabandhū ca...pe... kāmānaṃ vasamanvaguntī. Khattiyā ca brāhmaṇā ca ye caññe vessasuddā yathā saṅkaraṃ nāpajjanti, evaṃ attano attano gottena rakkhittattā gottarakkhittā. Te sabbepi taṃ jātivādaṃ niraṃkatvā, “ahaṃ khattiyo, ahaṃ brāhmaṇo”ti etaṃ sabbampi nāsetvā pañcakāmaguṇasaṅkhātānaṃ kāmānaṃ vasaṃ anvaguṃ āsattaṃ

pāpuṇiṃsu, kāmahetu na kiñci akattabbaṃ nākaṃsūti vuttaṃ hoti.

Evamettha bhagavā “isayo pubbakā”tiādīhi navahi gāthāhi porāṇānaṃ brāhmaṇānaṃ vaṇṇaṃ bhāsivā “yo nesaṃ paramo”ti gāthāya brahmasamaṃ, “tassa vattamanusikkhantā”ti gāthāya devasamaṃ, “taṇḍulaṃ sayana”ntiādikāhi catūhi gāthāhi mariyādaṃ, “tesaṃ āsi vipallāso”tiādīhi sattarasahi gāthāhi sambhinnamariyādaṃ, tassa vippaṭipattiyā devādīnaṃ pakkandanādidīpanatthañca dassetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Brāhmaṇacaṇḍālo pana idha avuttoyeva. Kasmā? Yasmā vipattiyā akāraṇaṃ. Brāhmaṇadhammasampattiyā hi brahmasamadevasamamariyādā kāraṇaṃ honti, vipattiyā sambhinnamariyādo. Ayaṃ pana doṇasutte vuttappakāro brāhmaṇacaṇḍālo brāhmaṇadhammavipattiyāpi akāraṇaṃ. Kasmā? Vipanne dhamme uppannattā. Tasmā taṃ adassetvāva desanaṃ niṭṭhāpesi. Etarahi pana sopi brāhmaṇacaṇḍālo dullabho. Evamayaṃ brāhmaṇānaṃ dhammo vinaṭṭho. Tenevāha doṇo brāhmaṇo - “evaṃ sante mayaṃ, bho gotama, brāhmaṇacaṇḍālampi na pūremā”ti. Sesamettha vuttanayameva.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya brāhmaṇadhammikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dhammasuttavaṇṇanā

319. Yasmā hi dhammanti dhammasuttaṃ, “nāvāsutta”ntipi vuccati. Kā uppatti? Idaṃ suttaṃ āyasmantaṃ sārīputtattheraṃ ārabba vuttaṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana dvinnaṃ aggasāvakānaṃ uppattito pabhuti veditabbo. Seyyathidaṃ - anuppanne kira bhagavati dve aggasāvakā ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā devaloke nibbattā. Tesaṃ paṭhamo cavitvā rājagahassa avidūre upatissagāmo nāma brāhmaṇānaṃ bhogagāmo atthi, tattha saṭṭhiadhikapañcakotīsatadhanavibhavassa gāmasāmino brāhmaṇassa rūpasārī nāma brāhmaṇī, tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ aggahesi. Dutīyo tassevāvidūre kolitagāmo nāma brāhmaṇānaṃ bhogagāmo atthi. Tattha tathārūpavibhavasessa gāmasāmino brāhmaṇassa moggallānī nāma brāhmaṇī, tassā kucchiyaṃ taṃ divasameva paṭisandhiṃ aggahesi. Evaṃ tesaṃ ekadivasameva paṭisandhiggahaṇaṇca gabbhavuṭṭhānaṇca ahosi. Ekadivaseyeva ca nesaṃ ekassa upatissagāme jātattā upatisso, ekassa kolitagāme jātattā kolitoti nāmamakaṃsu.

Te sahapamsum kiṇṇantā sahāyakā anupubbena vuḍḍhiṃ pāpuṇiṃsu, ekamekassa ca pañcapañcamāṇavakasatāni parivārā ahesuṃ. Te uyyānaṃ vā nadītitthaṃ vā gacchantā saparivārāyeva gacchanti. Eko pañcahi suvaṇṇasivikāsatehi, dutīyo pañcahi ājaññarathasatehi. Tadā ca rājagahe kālānukālaṃ giraggasamajjo nāma hoti. Sāyanhasamaye nagaravemajjhe yattha sakalaaṅgamagadhavāsino abhiññātā khattiyakumārādayo sannipatitvā supaññattesu mañcapīṭhādīsū nisinnā samajjavibhūtiṃ passanti. Atha te sahāyakā tena parivārena saddhiṃ tattha gantvā paññattāsanesu nisīdiṃsu. Tato upatisso samajjavibhūtiṃ passanto mahājanakāyaṃ sannipatitaṃ disvā “ettako janakāyo vassasataṃ appatvāva marissatī”ti cintesi. Tassa maraṇaṃ āgantvā nalāṭante patiṭṭhitaṃ viya ahosi, tathā kolitassa. Tesaṃ anekappakāresu naṭesu naccantesu dassanamattepi cittaṃ na nami, aññadatthu saṃvegoyeva udapādi.

Atha vuṭṭhite samajje pakkantāya parisāya sakaparivārena pakkantesu tesu sahāyesu kolito upatisaṃ pucchi - “kiṃ, samma, nāṭakādidassanena tava pamodanamattampi

nāhosī”ti? So tassa taṃ pavattiṃ ārocetvā tampi tatheva paṭipucchi. Sopi tassa attano pavattiṃ ārocetvā “ehi, samma, pabbajitvā amataṃ gavesāmā”ti āha. “Sādhū sammā”ti upatisso taṃ sampatiṃ. Tato dvepi janā taṃ sampattiṃ chaḍḍetvā punadeva rājagahamanuppattā. Tena ca samayena rājagahe sañcayo nāma paribbājako paṭivasati. Te tassa santike pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ pabbajitvā katipāheneva tayo vede sabbañca paribbājakasamayaṃ uggaheṣuṃ. Te tesam satthānaṃ ādimajjhapariyosānaṃ upaparikkhantā pariyosānaṃ adisvā ācariyaṃ pucchiṃsu - “imesaṃ satthānaṃ ādimajjhaṃ dissati, pariyosānaṃ pana na dissati ‘idaṃ nāma imehi satthehi pāpuṇeyyāti, yato uttari pāpuṇitabbaṃ natthī”ti. Sopi āha - “ahampi tesam tathāvidhaṃ pariyosānaṃ na passāmī”ti. Te āhaṃsu - “tena hi mayaṃ imesaṃ pariyosānaṃ gavesāmā”ti. Te ācariyo “yathāsukhaṃ gavesathā”ti āha. Evaṃ te tena anuññātā amataṃ gavesamānā āhiṇḍantā jambudīpe pākāṭā aheṣuṃ. Tehi khattiyapaṇḍitādayo pañhaṃ puṭṭhā uttaruttariṃ na sampāyanti. “Upatisso kolito”ti vutte pana “ke ete, na kho mayaṃ jānāmā”ti bhaṇantā natthi, evaṃ vissutā aheṣuṃ.

Evaṃ tesu amatapariyesaṃ caramānesu amhākaṃ bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena rājagahamanuppatto. Te ca paribbājakā sakalajambudīpaṃ caritvā tiṭṭhatu amataṃ, antamaso pariyosānapañhavissajjanamattampi alabhantā punadeva rājagahaṃ agamaṃsu. Atha kho āyasmā assaji pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvāti yāva tesam pabbajjā, tāva sabbaṃ pabbajjākkhandhake āgatanayeneva vitthārato daṭṭhabbaṃ.

Evaṃ pabbajitesu tesu dvīsu sahāyakesu āyasmā sārīputto aḍḍhamāseṇa sāvakaṃ pāramiññaṃ sacchākāsi. So yadā assajittherena saddhiṃ ekavīhāre vasati, tadā bhagavato upaṭṭhānaṃ gantvā anantaraṃ therassa upaṭṭhānaṃ gacchati “pubbācariyo me ayamāyasmā, etamahaṃ nissāya bhagavato sāsanaṃ aññāsi”nti gāravena. Yadā pana assajittherena saddhiṃ ekavīhāre na vasati, tadā yassaṃ disāyaṃ therō vasati, taṃ disaṃ oloketvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā añjaliṃ paggayha namassati. Taṃ disvā keci bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “sārīputto aggasāvako hutvā disaṃ namassati, ajjāpi maññe brāhmaṇadiṭṭhi appahīnā”ti. Atha bhagavā dibbāya sotadhātuyā taṃ kathāsallāpaṃ sutvā paññattavarabuddhāsane nisinnāyeva attānaṃ dassento bhikkhū āmantesi - “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti? Te taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. Tato bhagavā “na, bhikkhave, sārīputto disaṃ namassati, yaṃ nissāya sāsanaṃ aññāsi, taṃ attano ācariyaṃ vandati namassati sammāneti, ācariyapūjako, bhikkhave, sārīputto”ti vatvā tattha sannipatitānaṃ dhammadesanattaṃ imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha yasmā hi dhammaṃ puriso vijaññāti yato puggalā piṭakattayappabhedam pariyaṭṭidhammaṃ vā, pariyaṭṭiṃ sutvā adhigantabbaṃ navalokuttarappabhedam paṭivedhadhammaṃ vā puriso vijaññā jāneyya vedeyya. “Yassā”tipi pāṭho, so evattho. Indaṃva naṃ devatā pūjayeyyāti yathā sakkaṃ devānamindaṃ dvīsu devalokesu devatā pūjenti, evaṃ so puggalo taṃ puggalaṃ kālasseva vuṭṭhāya upāhanaomaññanādiṃ sabbaṃ vattapaṭivattaṃ karonto pūjeyya sakkareyya garukareyya. Kiṃ kārāṇaṃ? So pūjito...pe... pātukaroti dhammaṃ, so ācariyo evaṃ pūjito tasmīṃ antevāsīmhi pasannacitto pariyaṭṭipaṭivedhavasena bahussuto desanāvaseneva pariyaṭṭidhammañca, desanaṃ sutvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipattiyaṃ adhigantabbaṃ paṭivedhadhammañca pātukaroti deseti, desanāya vā pariyaṭṭidhammaṃ, upamāvasena attanā adhigatapaṭivedhadhammaṃ pātukaroti.

320. Tadaṭṭhikatvāna nisamma dhīroti evaṃ pasannena ācariyena pātukataṃ dhammaṃ aṭṭhikatvāna suṇitvā upadhāraṇasamatthatāya dhīro puriso. Dhammānudhammaṃ paṭipajjamānoti lokuttaradhammassa anulomattā anudhammabhūtaṃ vipassanaṃ bhāvayamāno. Viññū vibhāvī nipuṇo ca hotīti viññutāsāṅkhātāya paññāya adhigamena viññū, vibhāvetvā paresampi pākaṭaṃ katvā ñāpanasamatthatāya vibhāvī, paramasukhumatthapaṭivedhatāya nipuṇo ca hoti. Yo tādisaṃ bhajati appamattoti yo tādisaṃ pubbe vuttappakāraṃ bahussutaṃ appamatto tappasādanaparo hutvā bhajati.

321. Evaṃ paṇḍitācariyasevanaṃ pasaṃsitvā idāni bālācariyasevanaṃ nindanto “khuddaṇca bāla”nti imaṃ gāthamāha. Tattha khuddanti khuddena kāyakammādinā samannāgataṃ, paññābhāvato bālaṃ. Anāgatattanti anadhigatapariyattipaṭivedhatthaṃ. Usūyakanti issāmanakatāya antevāsikassa vuḍḍhiṃ asahamānaṃ. Sesamettha pākaṭameva padato. Adhippāyato pana yo bahucīvarādilābhī ācariyo antevāsikānaṃ cīvarādīni na sakkoti dātuṃ, dhammadāne pana aniccadukkhānattavacanamattampi na sakkoti. Etehi khuddatādidhammehi samannāgatattā taṃ khuddaṃ bālaṃ anāgatattathaṃ usūyakaṃ ācariyaṃ upasevamāno “pūtimacchaṃ kusaggenā”ti vuttanayena sayampi bālo hoti. Tasmā idha sāsane kiñci appamattakampi pariyattidhammaṃ paṭivedhadhammaṃ vā avibhāvayitvā ca avijānitvā ca yassa dhammesu kaṅkhā, taṃ ataritvā maraṇaṃ upetīti evamassa attho veditabbo.

322-323. Idāni tassevatthassa pākaṭakaraṇatthaṃ “yathā naro”ti gāthādvayamāha. Tattha āpaganti nadiṃ. Mahodakanti bahuudakaṃ. Salilanti ito cito ca gataṃ, vitthiṇṇanti vuttaṃ hoti. “Sarita”ntipi pāṭho, so evattho. Sīghasotanti hārahārikaṃ, vegavatinti vuttaṃ hoti. Kiṃ soti ettha “so vuyhamāno”ti iminā ca sokārena tassa narassa niddiṭṭhattā nipātamatto sokāro. Kiṃ sūti vuttaṃ hoti yathā “na bhavissāmi nāma so, vinassissāmi nāma so”ti. Dhammanti pubbe vuttaṃ duvidhameva. Anisāmayatthanti anisāmetvā atthaṃ. Sesamettha pākaṭameva padato.

Adhippāyato pana yathā yo kocideva naro vuttappakāraṃ nadiṃ otaritvā tāya nadiyā vuyhamāno anusotagāmī sotameva anugacchanto pare pārattihike kiṃ sakkhati pāraṃ netuṃ. “Sakkatī”tipi pāṭho. Tattheva duvidhampi dhammaṃ attano paññāya avibhāvayitvā bahussutānaṇca santike atthaṃ anisāmetvā sayam avibhāvitattā ajānanto anisāmitattā ca avitiṇṇakaṅkho pare kiṃ sakkhati nijjhāpetuṃ pekkhāpetunti evamettha attho daṭṭhabbo. “So vata, cunda, attanā palipapalipanno”tiādikañcetta suttapadaṃ anussaritabbaṃ.

324-325. Evaṃ bālasevanāya bālassa paraṃ nijjhāpetuṃ asamatthatāya pākaṭakaraṇatthaṃ upamaṃ vatvā idāni “yo tādisaṃ bhajati appamatto”ti ettha vuttassa paṇḍitassa pare nijjhāpetuṃ samatthatāya pākaṭakaraṇatthaṃ “yathāpi nāva”nti gāthādvayamāha. Tattha phiyenāti dabbipadarena. Rittenāti veḷudaṇḍena. Tatthāti tassaṃ nāvāyaṃ. Tatrūpayaññūti tassā nāvāya āharaṇapaṭiharaṇādiupāyajānanena maggapaṭipādanena upāyaññū. Sikkhitasikkhatāya sukusalahatthatāya ca kusalo. Uppannupaddavapaṭikārasamatthatāya mutimā. Vedagūti vedasaṅkhātehi catūhi maggañāṇehi gato. Bhāvitattoti tāyeva maggabhāvanāya bhāvitacitto. Bahussutoti pubbe vuttanayeneva. Avedhadhammoti aṭṭhahi lokadhammehi akampaniyasabhāvo. Sotāvadhānūpanisūpapanneti sotaodahanena ca maggaphalānaṃ upanissayena ca upapanne. Sesaṃ uttānapadatthameva. Adhippāyayojanāpi sakkā purimanayeneva

jānitunti na vitthāritā.

326. Evaṃ paṇḍitassa pare nijjhāpetuṃ samatthabhāvapākaṭakaraṇatthaṃ upamaṃ vatvā tassā paṇḍitasevanāya niyojento “tasmā have”ti imaṃ avasānagāthamāha. Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yasmā upanissayasampannā paṇḍitasevanena visesaṃ pāpuṇanti, tasmā have sappurisaṃ bhajetha. Kīdisaṃ sappurisaṃ bhajetha? Medhāvinañceva bahussutañca, paññāsampattiyā ca medhāvinaṃ vuttappakārasutadvayena ca bahussutaṃ. Tādisañhi bhajamāno tena bhāsitassa dhammassa aññāya atthaṃ evaṃ ñatvā ca yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāno tāya paṭipattiyā paṭivedhavasena viññātadhammo so maggaphalanibbānappabhedam lokuttarasukhaṃ labhetha adhigaccheyya pāpuṇeyyāti arahattanikūṭena desanaṃ samāpesīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya dhammasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kiṃsīlasuttavaṇṇanā

327. Kiṃsīloti kiṃsīlasuttaṃ. Kā uppatti? Āyasmato sārīputtassa gihisahāyako eko therasseva pituno vaṅgantabrāhmaṇassa sahāyassa brāhmaṇassa putto saṭṭhikoṭīadhikaṃ pañcasatakoṭīdhanam pariccajivā āyasmato sārīputtattherassa santike pabbajivā sabbaṃ buddhavadānaṃ pariyāpuṇi. Tassa thero bahuso ovaditvā kammaṭṭhānamadāsi, so tena visesaṃ nādhigacchati. Tato thero “buddhaveneyyo eso”ti ñatvā taṃ ādāya bhagavato santikaṃ gantvā taṃ bhikkhuṃ ārabhha puggalaṃ aniyametvā “kiṃsīlo”ti pucchi. Athassa bhagavā tato paraṃ abhāsi. Tattha kiṃsīloti kīdisena vārittasīlena samannāgato, kīdisapakatiko vā. Kiṃsamācāroti kīdisena cārittena yutto. Kāni kammāni brūhayanti kāni kāyakammādīni vaḍḍhento. Naro sammā nivṛṭṭhassāti abhirato naro sāsane sammā paṭiṭṭhito bhaveyya. Uttamatthañca pāpuṇeti sabbatthānaṃ uttamaṃ arahattañca pāpuṇeyyāti vuttaṃ hoti.

328. Tato bhagavā “sārīputto aḍḍhamāsūpasampanno sāvakaṃpāramippatto, kasmā ādikammikaputhujjanapañhaṃ pucchatī”ti āvajjento “saddhivihārikaṃ ārabbhā”ti ñatvā pucchāya vuttaṃ cārittasīlaṃ avibhajitvāva tassa sappāyavasena dhammaṃ desento “vuḍḍhāpacāyī”tiādimāha.

Tattha paññāvuḍḍho, guṇavuḍḍho, jātivuḍḍho, vayovuḍḍhoti cattāro vuḍḍhā. Jātiyā hi daharopi bahussuto bhikkhu appassutamahallakabhikkhūnamantare bāhusaccapaññāya vuḍḍhattā paññāvuḍḍho. Tassa hi santike mahallakabhikkhūpi buddhavadānaṃ pariyāpuṇanti, ovādaviniṇṇayapañhavissajjanāni ca paccāsīsanti. Tathā daharopi bhikkhu adhigamasampanno guṇavuḍḍho nāma. Tassa hi ovāde paṭiṭṭhāya mahallakāpi vipassanāgabbhaṃ gahetvā arahattaphalaṃ pāpuṇanti. Tathā daharopi rājā khattiyo muddhāvasitto brāhmaṇo vā sesajanassa vandanārahato jātivuḍḍho nāma. Sabbo pana paṭhamajāto vayovuḍḍho nāma. Tattha yasmā paññāya sārīputtattherassa sadiso natthi ṭhapetvā bhagavantam, tathā guṇenapi aḍḍhamāsena sabbasāvakaṃpāramiññānaṃ paṭividdhattā. Jātiyāpi so brāhmaṇamahāsālakule uppanno, tasmā tassa bhikkhuno vayena samānopi so imehi tīhi kāraṇehi vuḍḍho. Imasmiṃ panatthe paññāguṇehi eva vuḍḍhabhāvaṃ sandhāya bhagavā āha - “vuḍḍhāpacāyī”ti. Tasmā tādīsānaṃ vuḍḍhānaṃ apacitikaraṇena vuḍḍhāpacāyī, tesameva vuḍḍhānaṃ lābhādīsū usūyavigamena anusūyako ca siyāti

ayamādipādassa attho.

Kālaññū cassāti ettha pana rāge uppanne tassa vinodanattāya garūnaṃ dassanaṃ gacchantopi kālaññū, dose... mohe... kosajje uppanne tassa vinodanattāya garūnaṃ dassanaṃ gacchantopi kālaññū, yato evaṃ kālaññū ca assa garūnaṃ dassanāya. Dhammiṃ kathanti samathavipassanāyuttaṃ. Erayitanti vuttaṃ. Khaṇaṇñūti tassā kathāya khaṇavedī, dullabho vā ayaṃ īdisāya kathāya savanakkhaṇoti jānanto. Suṇeyya sakkaccāti taṃ kathaṃ sakkaccaṃ suṇeyya. Na kevalaṇca tameva, aññānīpi buddhaguṇādipaṭisaṃyuttāni subhāsītāni sakkaccameva suṇeyyāti attho.

329. “Kālaññū cassa garūnaṃ dassanāyā”ti ettha vuttanayaṇca attano uppannarāgādivinodanakālaṃ ñatvāpi garūnaṃ santikaṃ gacchanto kālena gacche garūnaṃ sakāsaṃ, “ahaṃ kammaṭṭhāniko dhutaṅgadhara cā”ti katvā na cetiyavandanabodhiyaṅgaṇabhikkhācāramaggaatimajjhanhikavelādīsu yattha katthaci ṭhitamācariyaṃ disvā paripucchanattāya upasaṅkameyya, sakasenāsane pana attano āsane nisinnaṃ vūpasantadarathaṃ sallakkhetvā kammaṭṭhānādividhipucchanattāya upasaṅkameyyāti attho. Evaṃ upasaṅkamantopi ca thambhaṃ niraṃkatvā nivātavutti thaddhabhāvakaraṃ mānaṃ vināsetvā nīcavutti pādapuñchanacoḷakachinnavisāṇusabhaudhatadāṭhasappasadiṣo hutvā upasaṅkameyya. Atha tena garunā vuttaṃ atthaṃ dhammaṃ...pe... samācare ca. Atthanti bhāsītattaṃ. Dhammanti pālīdhammaṃ. Saṃyamanti sīlaṃ. Brahmācariyanti avasesasāsanābrahmācariyaṃ. Anussare ceva samācare cāti atthaṃ kathitokāse anussareyya, dhammaṃ saṃyamaṃ brahmācariyaṃ kathitokāse anussareyya, anussaraṇamatteneva ca atussanto taṃ sabbampi samācare samācareyya samādāya vatteyya. Tāsaṃ kathānaṃ attani pavattane ussukkaṃ kareyyāti attho. Evaṃ karonto hi kiccakaro hoti.

330. Tato paraṇca dhammārāmo dhammarato dhamme ṭhito dhammavinicchayaññū bhaveyya. Sabbapadesu cettha dhammoti samathavipassanā, ārāmo ratīti ekova attho, dhamme ārāmo assāti dhammārāmo. Dhamme rato, na aññaṃ pihetīti dhammarato. Dhamme ṭhito dhammaṃ vattanato. Dhammavinicchayaṃ jānāti “idaṃ udayaññaṃ idaṃ vayanñña”nti dhammavinicchayaññū, evarūpo assa. Atha yāyaṃ rājakathāditiracchānakathā taruṇavipassakassa bahiddhārūpādīsu abhinandanuppādanena taṃ samathavipassanādhammaṃ sandūseti, tasmā “dhammasandosavādo”ti vuccati, taṃ nevācare dhammasandosavādaṃ, aññadatthu āvāsagocarādisappāyāni sevanto tacchehi nīyetha subhāsītehi. Samathavipassanāpaṭisaṃyuttānevettha tacchāni, tathārūpehi subhāsītehi nīyetha nīyeyya, kālaṃ khepeyyāti attho.

331. Idāni “dhammasandosavāda”nti ettha atisaṅkhepena vuttaṃ samathavipassanāyuttassa bhikkhuno upakkilesaṃ pākaṭaṃ karonto tadaññenapi upakkilesena saddhiṃ “hassaṃ jappa”nti imaṃ gāthamāha. Hāsantipi pāṭho. Vipassakena hi bhikkhunā hasanīyasmaṃ vatthusmiṃ sitamattameva kātabbaṃ, niraṭṭhakakathājappa na bhāsītabbo, ñātībyasanādīsu paridevo na kātabbo, khāṇukaṇṭakādīhi manopadoso na uppādetabbo. Māyākatanti vuttā māyā, tividdhaṃ kuhanāṃ, paccayesu giddhi, jātiādīhi māno, paccanīkasātātāsāṅkhāto sārāmbho, pharusavacanālakkaṇaṃ kakkasaṃ, rāgādayo kasāvā, adhimattataṇhālakkhaṇā mucchāti ime ca dosā sukhakāmena aṅgārakāsu viya, sucikāmena gūthaṭṭhānaṃ viya, jīvitukāmena āsivīsādayo viya ca pahātabbā. Hitvā ca ārogyamadādivigamā vītamadena cittavikkhepābhāvā ṭhitattena caritabbaṃ. Evaṃ paṭipanno hi

sabbupakkilesaparisuddhāya bhāvanāya na cirasseva arahattaṃ pāpuṇāti. Tenāha bhagavā - “hassaṃ jappaṃ...pe... t̥hitatto”ti.

332. Idāni yvāyaṃ “hassaṃ jappa”ntiādinā nayena upakkilesa vutto, tena samannāgato bhikkhu yasmā sāhaso hoti avīmaṃsakārī, ratto rāgavasena duṭṭho dosavasena gacchati, pamatto ca hoti kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asātaṃsakārī, tathārūpassa ca “suṇeyya sakkacca subhāsītānī”tiādinā nayena vutto ovādo niratthako, tasmā imassa saṃkilesassa puggalādhiṭṭhānāya desanāya sūtādivuddhipaṭipakkhabhāvaṃ dassento “viññātasārānī”ti imaṃ gāthamāha.

Tassattho - yāni hetāni samathavipassanāpaṭisaṃyuttāni subhāsītāni, tesāṃ vijānanaṃ sāro. Yadi viññātāni sādhu, atha saddamattameva gahitaṃ, na kiñci kataṃ hoti, yena etāni sutamayena ñāṇena viññāyanti, taṃ sutāṃ, etañca sutamayañāṇaṃ viññātasamādhisāraṃ, tesu viññātesu dhammesu yo samādhī cittaśāvikkhepo tathattāya paṭipatti, ayamassa sāro. Na hi vijānanaṃ mātteneva koci attho sījjhati. Yo paṇāyaṃ naro rāgādivasena vattanato sāhaso, kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asātaṃsakārītāya pamatto, so saddamattaggāhīyeva hoti. Tena tassa atthavijānanābhāvato sā subhāsītavijānanaṃ paññā ca, tathattāya paṭipattiyā abhāvato sutañca na vaḍḍhatīti.

333. Evaṃ pamattānaṃ sattānaṃ paññāparihāṇiṃ sutaparihāṇiñca dassetvā idāni appamattānaṃ tadubhayasārādhigamaṃ dassento āha - “dhamme ca ye...pe... sāramajjhagū”ti. Tattha ariyappavedito dhammo nāma samathavipassanādhhammo. Ekopi hi buddho samathavipassanādhammaṃ adesetvā parinibbuto nāma natthi. Tasmā etasmiṃ dhamme ca ye ariyappavedite ratā niratā appamattā sātaccānuyogino, anuttarā te vacasā manasā kammunā ca, te catubbidhena vacīsucaritena tividhena manosucaritena tividhena kāyasucaritena ca samannāgatattā vacasā manasā kammunā ca anuttarā, avasesasattehi asamā aggāvisiṭṭhā. Ettāvatā saddhiṃ pubbabhāgasīlena ariyamaggasampayuttaṃ sīlaṃ dasseti. Evaṃ parisuddhasīla te santisoraccasamādhisaṇṭhitā, sutassa paññāya ca sāramajjhagū, ye ariyappavedite dhamme ratā, te na kevalaṃ vācādhī anuttarā honti, apica kho pana santisoracce samādhimhi ca saṇṭhitā hutvā sutassa paññāya ca sāramajjhagū adhigatā icceva veditabbā. Āsaṃsāyaṃ bhūtavacanaṃ. Tattha santīti nibbānaṃ, soraccanti sundare ratabhāvena yathābhūtaṭṭhānaṃ paññā, santiyā soraccanti santisoraccaṃ, nibbānārammaṇāya maggapaññāyetaṃ adhivacanaṃ. Samādhīti taṃsāmpayuttova maggasaṃmādhī. Saṇṭhitāti tadubhaye paṭiṭṭhitā. Sutapaññānaṃ sāraṃ nāma arahattaphalavimutti. Vimuttisārañhi idaṃ brahmacariyaṃ.

Evamettha bhagavā dhammena pubbabhāgaṭṭhānaṃ, “anuttarā vacasā”tiādhī sīlakkhandhaṃ, santisoraccasamādhī paññākkhandhasamādhikkhandheti tīhipi imehi khandhehi aparabhāgaṭṭhānaṃ dassetvā sutapaññāsāreṇa akuppavimuttiṃ dassento arahattanikūṭeṇa desanaṃ samāpesi. Desanāpariyosāne ca so bhikkhu sotāpattiphalāṃ patvā puna na cirasseva aggaṃ arahatte paṭiṭṭhāsīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya kiṃsīlasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uṭṭhānasuttavaṇṇanā

334. Uṭṭahathāti uṭṭhānasuttaṃ. Kā uppatti? Ekaṃ samayaṃ bhagavā sāvatthiyaṃ viharanto rattiṃ jetavanavihāre vasitvā pubbaṇhasamayaṃ bhikkhusaṅghaparivuto sāvatthiyaṃ piṇḍāya caritvā pācīnadvārena nagarā nikkhamitvā migāramātupāsādaṃ agamāsi divāvihāratthāya. Āciṇṇaṃ kiretaṃ bhagavato rattiṃ jetavanavihāre vasitvā migāramātupāsāde divāvihārūpagamaṇaṃ, rattiṇca migāramātupāsāde vasitvā jetavane divāvihārūpagamaṇaṃ. Kasmā? Dvinnāṃ kulānaṃ anuggahatthāya mahāpariccāgaguṇaparidīpanatthāya ca. Migāramātupāsādassa ca heṭṭhā pañca kūṭāgāragabbhasatāni honti, yesu pañcasatā bhikkhū vasanti. Tattha yadā bhagavā heṭṭhāpāsāde vasati, tadā bhikkhū bhagavato gāravena uparipāsādaṃ nāruhanti. Taṃ divasaṃ pana bhagavā uparipāsāde kūṭāgāragabbhaṃ pāvisi, tena heṭṭhāpāsāde pañcapi gabbhasatāni pañcasatā bhikkhū pavisimsu. Te ca sabbeva navā honti adhunāgatā imaṃ dhammavinayaṃ uddhatā unnaḷā pākatindriyā. Te pavisitvā divāseyyaṃ supitvā sāyaṃ uṭṭhāya mahātale sannipatitvā “ajja bhattagge tuyhaṃ kiṃ ahosi, tvaṃ kattha agamāsi, ahaṃ āvuso kosalarañño gharaṃ, ahaṃ anāthapiṇḍikassa, tattha evarūpo ca evarūpo ca bhojanavidhi ahosi”ti nānappakāraṃ āmisakathaṃ kathentā uccāsaddamahāsaddā ahesuṃ.

Bhagavā taṃ saddaṃ sutvā “ime mayā saddhiṃ vasantāpi evaṃ pamattā, aho ayuttakārino”ti mahāmoggallānattherassa āgamaṇaṃ cintesi. Tāvadeva āysmā mahāmoggallāno bhagavato cittaṃ ṇatvā iddhiyā āgamma pādamūle vandamānoyeva ahosi. Tato naṃ bhagavā āmantesi - “ete te, moggallāna, sabrahmacārino pamattā, sādhu ne saṃvejehi”ti. “Evaṃ bhante”ti kho so āysmā mahāmoggallāno bhagavato paṭissuṇitvā tāvadeva āpokasiṇaṃ samāpajjitvā karīsabhūmiyaṃ ṭhitāṃ mahāpāsādaṃ nāvaṃ viya mahāvāto pādaṅguṭṭhakena kampesi saddhiṃ patiṭṭhitapathavippadesena. Atha te bhikkhū bhītā vissaraṃ karontā sakasakacīvarāni chaḍḍetvā catūhi dvārehi nikkhamimsu. Bhagavā tesāṃ attānaṃ dassento aññena dvārena gandhakuṭiṃ pavisanto viya ahosi, te bhagavantāṃ disvā vanditvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā “kiṃ, bhikkhave, bhītattā”ti pucchi, te “ayaṃ, bhante, migāramātupāsādo kampito”ti āhaṃsu. “Jānātha, bhikkhave, kenā”ti? “Na jānāma, bhante”ti. Atha bhagavā “tumhādisānaṃ, bhikkhave, muṭṭhassatīnaṃ asampajānānaṃ pamādavihārīnaṃ saṃvegajananatthaṃ moggallānena kampito”ti vatvā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammadesanatthaṃ imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha uṭṭahathāti āsanā uṭṭahatha ghaṭatha vāyamatha, mā kusītā hotha. Nisīdathāti pallaṅkaṃ ābhujitvā kammaṭṭhānānuyogatthāya nisīdatha. Ko attho supitena voti ko tumhākaṃ anupādāparinibbānatthāya pabbajitānaṃ supitena attho. Na hi sakkā supantena koci attho pāpuṇituṃ. Āturānañhi kā niddā, sallaviddhāna ruppantanti yatra ca nāma appakepi sarīrappadese uṭṭhitena cakkhurogādīnā rogena āturānaṃ ekadvaṅgulamattampi pavitṭhena ayasallaatṭhisalladantasallavisāṇasallakaṭṭhasallānaṃ aññatarena sallena ruppamānānaṃ manussānaṃ niddā natthi, tattha tumhākaṃ sakalacittasarīrasantānaṃ bhañjitvā uppannehi nānappakāraḷesarogeḷi āturānañhi kā niddā rāgasallādīhi ca pañcahi sallehi antohadayaṃ pavisīya viddhattā sallaviddhānaṃ ruppataṃ.

335. Evaṃ vatvā puna bhagavā bhiyyosomattāya te bhikkhū ussāhento saṃvejento ca āha - “utṭhahatha...pe... vasānuge”ti. Tatrāyaṃ sādhippāyayaṃ atthavaṇṇanā - evaṃ kilesasallaviddhānañhi vo, bhikkhave, kālo pabujjhituṃ. Kiṃ kāraṇaṃ? Maṇḍapeyyamidam, bhikkhave, brahmacariyaṃ, satthā sammukhībhūto, ito pubbe pana vo dīgharattaṃ suttaṃ, girīsu suttaṃ, nadīsu suttaṃ, samesu suttaṃ, visamesu suttaṃ, rukkhaggesupi suttaṃ adassanā ariyasaccānaṃ, tasmā tassā niddāya antakiriyattham utṭhahatha nisīdatha daḷhaṃ sikkhatha santiyā.

Tattha purimapādassattho vuttanayo eva. Dutiyapāde pana santīti tisso santiyo - accantasanti, tadanāsanti, sammutisantīti, nibbānavipassanādiṭṭhigatānametaṃ adhivacanaṃ. Idha pana accantasanti nibbānamadhippetam, tasmā nibbānattham daḷhaṃ sikkhatha, asithilaparakkamā hutvā sikkhathāti vuttaṃ hoti. Kiṃ kāraṇaṃ? Mā vo pamatte viññāya, maccurājā amohayittha vasānuge, mā tumhe “pamattā ete”ti evaṃ ñatvā maccurājapariyāyanāmo māro vasānuge amohayittha, yathā tassa vasaṃ gacchatha, evaṃ vasānuge karonto mā amohayitthāti vuttaṃ hoti.

336. Yato tassa vasaṃ anupagacchantā yāya devā manussā ca...pe... samappitā, yāya devā ca manussā ca atthikā rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbatthikā, taṃ rūpādiṃ sitā nissitā allīnā hutvā tiṭṭhanti, taratha samatikkamatha etaṃ nānappakāresu visayesu visaṭavittihīṇavisālattā visattikaṃ bhavabhogataṇhaṃ. Khaṇo vo mā upaccagā, ayaṃ tumhākaṃ samaṇadhammakaraṇakkhaṇo mā atikkami. Yesañhi ayamevarūpo khaṇo atikkamati, ye ca imaṃ khaṇaṃ atikkamanti, te khaṇātītā hi socanti nirayamhi samappitā, nirassādatṭhena nirayasaññite catubbidhepi apāye patiṭṭhitā “akataṃ vata no kalyāṇa”ntiadinā nayena socanti.

337. Evaṃ bhagavā te bhikkhū ussāhetvā saṃvejetvā ca idāni tesam taṃ pamādavihāraṃ vigarahitvā sabbeva te appamāde niyojento “pamādo rajo”ti imaṃ gāthamāha. Tattha pamādoti saṅkhepato sativippavāso, so cittamalinatṭhena rajo. Taṃ pamādamanupatito pamādānupatito, pamādānupatitattā aparāparuppanno pamādo eva, sopi rajo. Na hi kadāci pamādo nāma arajo atthi. Tena kiṃ dīpeti? Mā tumhe “daharā tāva mayaṃ pacchā jānissāmā”ti vissāsamāpajjittha. Daharakālepi hi pamādo rajo, majjhimakālepi therakālepi pamādānupatitattā mahārajo saṅkārakūṭo eva hoti, yathā ghare ekadvedivasiko rajo rajo eva, vaḍḍhamāno pana gaṇavassiko saṅkārakūṭo eva hoti. Evaṃ santepi pana paṭhamavaye buddhavacanaṃ pariyaṇuṇitvā itaravayesu samaṇadhammaṃ karonto, paṭhamavaye vā pariyaṇuṇitvā majjhimavaye suṇitvā pacchimavaye samaṇadhammaṃ karontopi bhikkhu pamādavihārī na hoti appamādānulomapaṭipadaṃ paṭipannattā. Yo pana sabbavayesu pamādavihārī divāseyyaṃ āmisakathañca anuyutto, seyyathāpi tumhe, tasseva so paṭhamavaye pamādo rajo, itaravayesu pamādānupatito mahāpamādo ca mahārajo evāti.

Evaṃ tesam pamādavihāraṃ vigarahitvā appamāde niyojento āha - “appamādena vijjāya, abbahe sallamattano”ti, tassattho - yasmā evameso sabbadāpi pamādo rajo, tasmā satiavippavāsasaṅkhātena appamādena āsavānaṃ khayaññasaṅkhātāya ca vijjāya paṇḍito kulaputto uddhare attano hadayanissitaṃ rāgādipañcavidhaṃ sallanti arahattanikūṭena desanaṃ samāpesi. Desanāpariyosāne saṃvegamāpajjitvā tameva dhammadesanaṃ manasi karitvā paccavekkhamānā vipassanaṃ ārabhitvā pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

11. Rāhulasuttavaṇṇanā

338. Kacci abhiñhasaṃvāsāti rāhulasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavā sammāsambodhiṃ abhisambujjhivā bodhimaṇḍato anupubbena kapilavatthūṃ gantvā tattha rāhulakumārena “dāyajjaṃ me samaṇa dehī”ti dāyajjaṃ yācito sārīputtattheraṃ āṇāpesi - “rāhulakumāraṃ pabbājehī”ti. Taṃ sabbaṃ khandhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanayeneva gahetabbaṃ. Evaṃ pabbajitaṃ pana rāhulakumāraṃ vuḍḍhippattaṃ sārīputtattherova upasampādesi, mahāmoggallānatthero assa kammavācācariyo ahoṣi. Taṃ bhagavā “ayaṃ kumāro jātīadisampanno, so jātigottakulavaṇṇapokkharatādīni nissāya mānaṃ vā madaṃ vā mā akāsī”ti daharakālato pabhuti yāva na ariyabhūmiṃ pāpuṇi, tāva ovadanto abhiñhaṃ imaṃ suttaṃ abhāsī. Tasmā cetāṃ suttapariyosānēpi vuttaṃ “itthaṃ sudaṃ bhagavā āyasmantaṃ rāhulaṃ imāhi gāthāhi abhiñhaṃ ovadatī”ti. Tattha paṭhamagāthāyaṃ ayaṃ saṅkhepattho “kacci tvaṃ, rāhula, abhiñhaṃ saṃvāsahetu jātīadīnaṃ aññatarena vatthunā na paribhavaṣi paṇḍitaṃ, ñāṇapadīpassa dhammadesanāpadīpassa ca dhāraṇato ukkādhāro manussānaṃ kacci apacito tayā, kacci niccaṃ pūjito tayā”ti āyasmantaṃ sārīputtaṃ sandhāya bhaṇati.

339. Evaṃ vutte āyasmā rāhulo “nāhaṃ bhagavā nīcapuriso viya saṃvāsahetu mānaṃ vā madaṃ vā karomī”ti dīpento imaṃ paṭigāthamāha “nāhaṃ abhiñhasaṃvāsā”ti. Sā uttānatthā eva.

340. Tato naṃ bhagavā uttarim ovadanto pañca kāmagaṇetiādikā avasesagāthāyo āha. Tattha yasmaṃ pañca kāmagaṇā sattānaṃ piyarūpā piyajātikā ativiya sattehi icchitā patthitā, mano ca nesaṃ ramayanti, te cāyasmā rāhulo hitvā saddhāya gharā nikkhanto, na rājābhiniṭo, na corābhiniṭo, na iṇaṭṭo, na bhayaṭṭo, na jīvīkāpakato, tasmā naṃ bhagavā “pañca kāmagaṇe hitvā, piyarūpe manorame, saddhāya gharā nikkhammā”ti samuttejetvā imassa nekkhammassa patirūpāya paṭipattiyā niyojento āha - “dukkhassantakaro bhavā”ti.

Tattha siyā “nanu cāyasmā dāyajjaṃ patthento balakkārena pabbājito, atha kasmā bhagavā āha - ‘saddhāya gharā nikkhammā’”ti vuccate - nekkhammādhimuttattā. Ayañhi āyasmā dīgharattaṃ nekkhammādhimutto padumuttarasammāsambuddhassa puttaṃ uparevataṃ nāma sāmaṇeraṃ disvā saṅkho nāma nāgarājā hutvā satta divase dānaṃ datvā tathābhāvaṃ patthetvā tato pabhuti patthanāsampanno abhinīhārasampanno satasahassakappe pāramiyo pūretvā antimabhavaṃ upapanno. Evaṃ nekkhammādhimuttatañcassa bhagavā jānāti. Tathāgatabalaññatarañhi etaṃ ñāṇaṃ. Tasmā āha - “saddhāya gharā nikkhammā”ti. Atha vā dīgharattaṃ saddhāyeva gharā nikkhamma idāni dukkhassantakaro bhavāti ayamettha adhippāyo.

341. Idānissa ādito pabhuti vaṭṭadukkhassa antakiriyāya paṭipattiṃ dassetuṃ “mitte bhajassu kalyāṇe”tiādīmāha. Tattha sīlādīhi adhikā kalyāṇamittā nāma, te bhajanto himavantaṃ nissāya mahāsālā mūlādīhi viya sīlādīhi vaḍḍhati. Tenāha - “mitte bhajassu kalyāṇe”ti. Pantañca sayanāsanaṃ, vivittaṃ appanigghosanti yañca sayanāsanaṃ pantaṃ dūraṃ vivittaṃ appākiṇṇaṃ appanigghosaṃ, yattha migasūkarādisaddena araññaṣaṇṇā uppajjati, tathārūpaṃ sayanāsanañca bhajassu. Mattaññū hohi bhojaneti pamāṇaṇṇū hohi, paṭiggahaṇamattaṃ paribhogamattañca

jānāhīti attho. Tattha paṭiggahaṇamattaññunā deyyadhammepi appe dāyakepi appaṃ dātukāme appameva gahetabbaṃ, deyyadhamme appe dāyake pana bahuṃ dātukāme appameva gahetabbaṃ, deyyadhamme pana bahutare dāyakepi appaṃ dātukāme appameva gahetabbaṃ, deyyadhammepi bahutare dāyakepi bahuṃ dātukāme attano balaṃ jānitvā gahetabbaṃ. Apica mattāyeva vaṇṇitā bhagavatāti paribhogamattaññunā puttamaṃsaṃ viya akkhabbhañjanamiva ca yoniso manasi karitvā bhojanam paribhuñjitabbanti.

342. Evamimāya gāthāya brahmacariyassa upakārabhūtāya kalyāṇamittasevanāya niyojetvā senāsanabhojanamukhena ca paccayaparibhogapārisuddhisīle samādapetvā idāni yasmā cīvarādīsu taṇhāya micchāājīvo hoti, tasmā taṃ paṭisedhetvā ājīvapārisuddhisīle samādapento “cīvare piṇḍapāte cā”ti imaṃ gāthamāha. Tattha paccayeti gilānappaccaye. Etesūti etesu catūsu cīvarādīsu bhikkhūnaṃ taṇhuppādavatthūsu. Taṇhaṃ mākāsīti “hirikopīnapaṭicchādanādiatthameva te cattāro paccayā niccāturānaṃ purisānaṃ paṭikārabhūtā jajjaragharassevimassa atidubbalassa kāyassa upatthambhabhūtā”tiādinaṃ nayena ādīnavaṃ passanto taṇhaṃ mā janesi, ajanento anuppādentō viharāhīti vuttaṃ hoti. Kiṃ kāraṇaṃ? Mā lokaṃ punarāgami. Etesu hi taṇhaṃ karonto taṇhāya ākaḍḍhiyamāno punapi imaṃ lokaṃ āgacchatī. So tvaṃ etesu taṇhaṃ mākāsī, evaṃ sante na puna imaṃ lokaṃ āgamissasīti.

Evaṃ vutte āyasmā rāhulo “cīvare taṇhaṃ mākāsīti maṃ bhagavā āhā”ti cīvarapaṭisaṃyuttāni dve dhutaṅgāni samādiyi paṃsukūlikaṅgañca, tecīvarikaṅgañca. “Piṇḍapāte taṇhaṃ mākāsīti maṃ bhagavā āhā”ti piṇḍapātaṭisaṃyuttāni pañca dhutaṅgāni samādiyi - piṇḍapātikaṅgaṃ, sapadānacārikaṅgaṃ, ekāsanikaṅgaṃ, pattapiṇḍikaṅgaṃ, khalupacchābhattikaṅganti. “Senāsane taṇhaṃ mākāsīti maṃ bhagavā āhā”ti senāsanapaṭisaṃyuttāni cha dhutaṅgāni samādiyi - āraññikaṅgaṃ, abbhokāsikaṅgaṃ, rukkhamaṇikaṅgaṃ, yathāsanthatikaṅgaṃ, sosānikaṅgaṃ, nesajjikaṅganti. “Gilānappaccaye taṇhaṃ mākāsīti maṃ bhagavā āhā”ti sabbappaccayesu yathālābhaṃ yathābalaṃ yathāsāruppanti tīhi santosehi santuṭṭho ahoṣi, yathā taṃ subbaco kulaputto padakkhiṇaggāhī anusāsaninti.

343. Evaṃ bhagavā āyasmantaṃ rāhulaṃ ājīvapārisuddhisīle samādapetvā idāni avasesasīle samathavipassanāsu ca samādapetuṃ “saṃvuto pātīmokkhasmi”ntiādimāha. Tattha saṃvuto pātīmokkhasminti ettha bhavassūti pāṭhaseso. Bhavāti antimapadena vā sambandho veditabbo, tathā dutiyapade. Evameteḥ dvīhi vacanehi pātīmokkhasaṃvarasīle, indriyasaṃvarasīle ca samādapesi. Pākaṭavasena cettha pañcindriyāni vuttāni. Lakkhaṇato pana chaṭṭhampi vuttaṃyeva hotīti veditabbaṃ. Sati kāyagatā tyatthūti evaṃ catupārisuddhisīle paṭiṭṭhitassa tuyhaṃ catudhātuvavatthānacatubbidhasampajaññānāpānassatiāhārepaṭikūlasaññābhāvanā dibhedā kāyagatā sati atthu bhavatu, bhāvehi nanti attho. Nibbidābahulo bhavāti saṃsāravaṭṭe ukkaṇṭhanabahulo sabbaloke anabhiratasaññī hohīti attho.

344. Ettāvatā nibbedhabhāgiyaṃ upacārabhūmiṃ dassetvā idāni appanābhūmiṃ dassento “nimittaṃ parivajjehī”tiādimāha. Tattha nimittanti rāgaṭṭhāniyaṃ subhanimittaṃ. Teneva naṃ parato visesento āha - “subhaṃ rāgūpasaññita”nti. Parivajjehīti amanasikārena pariccajāhi. Asubhāya cittaṃ bhāvehīti yathā saviññāṇake aviññāṇake vā kāye asubhabhāvanā sampajjati, evaṃ cittaṃ bhāvehi.

Ekaggaṃ susamāhitanti upacārasamādhinā ekaggaṃ, appanāsamādhinā susamāhitaṃ. Yathā te īdisaṃ cittaṃ hoti, tathā naṃ bhāvehīti attho.

345. Evamassa appanābhūmiṃ dassetvā vipassanaṃ dassento “animitta”ntiādīmāha. Tattha animittañca bhāvehīti evaṃ nibbedhabhāgiyena samādhinā samāhitacitto vipassanaṃ bhāvehīti vuttaṃ hoti. Vipassanā hi “aniccānupassanāññaṃ niccanimittato vimuccatīti animitto vimokkho”tiādinā nayena rāganimittādīnaṃ vā aggahaṇena animittavohāraṃ labhati. Yathāha -

“So khvāhaṃ, āvuso, sabbanimittānaṃ amanasikārā animittaṃ cetosamādhiṃ upasampajja viharāmi. Tassa mayhaṃ, āvuso, iminā vihārena viharato nimittānusāri viññāṇaṃ hotī”ti.

Mānānusayamujjahāti imāya animittabhāvanāya aniccasaññaṃ paṭilabhitvā “aniccasaññaṃ, megghiya, anattasaññaṃ saṇṭhāti, anattasaññaṃ asmimānasamugghātaṃ pāpuṇāti”ti evamādinā anukkamena mānānusayaṃ ujjaḥ pajaha pariccajāhīti attho. Tato mānābhisamayā, upasanto carissasīti athevaṃ ariyamaggena mānassa abhisamayā khayā vayā pahānā paṭinissaggā upasanto nibbuta sītibhūto sabbadarathapariḷāhavirahito yāva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāsi, tāva suññatānimittappaṇihitānaṃ aññataraññatarena phalasamāpattivihārena carissasi viharissasīti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Tato paraṃ “itthaṃ sudaṃ bhagavā”tiādi saṅgītikārakānaṃ vacanaṃ. Tattha itthaṃ sudanti itthaṃ su idaṃ, evamevāti vuttaṃ hoti. Sesamettha uttānatthameva. Evaṃ ovadiyamāno cāyasmā rāhulo paripākagatesu vimutti-paripācaniyesu dhammesu cūlarāhulovādasuttapariyosāne anekehi devatāsahashehi saddhiṃ arahatte patiṭṭhāsīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya rāhulasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Nigrodhakappasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti nigrodhakappasuttaṃ, “vaṅgīsasutta”ntipi vuccati. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne vuttā. Tattha evaṃ metiādīni vuttatthāneva, yato tāni aññāni ca tathāvidhāni chaḍḍetvā avuttanayameva vaṇṇayissāma. Aggāḷave cetiyeti āḷaviyaṃ aggacetiye. Anuppanne hi bhagavati aggāḷavagotamakādīni anekāni cetiyāni ahesuṃ yakkhanāgādīnaṃ bhavanāni. Tāni uppanne bhagavati manussā vināsetvā vihāre akaṃsu, teneva ca nāmena vohariṃsu. Tato aggāḷavacetiyaśākhāte vihāre viharatīti vuttaṃ hoti. Āyasmato vaṅgīsassāti ettha āyasmāti piyavacanaṃ, vaṅgīsoti tassa therassa nāmaṃ. So jātito pabhuti evaṃ veditabbo - so kira paribbājakassa putto paribbājikāya kucchimhi jāto aññataraṃ vijjaṃ jānāti, yassānubhāvena chavasīsaṃ ākoṭetvā sattānaṃ gatiṃ jānāti. Manussāpi sudaṃ attano ñātīnaṃ kālakatānaṃ susānato sīsāni ānetvā taṃ tesāṃ gatiṃ pucchanti. So “asukaniraye nibbatto, asukamanussaloke”ti vadati. Te tena vimhitā tassa bahuṃ dhanaṃ denti. Evaṃ so sakalajambudīpe pākaṭo ahosi.

So satasahassakappaṃ pūritapāramī abhinīhārasampanno pañcahi purisasahashehi parivuto gāmanigamajanapadarājadhānīsu vicaranto sāvatthiṃ anuppatto. Tena ca samayena bhagavā sāvatthiyaṃ viharati, sāvatthivāsino purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ sunivatthā supārutā pupphagandhādīni gahetvā

dhammassavanatthāya jetavanam gacchanti. So te disvā “mahājanakāyo kuhiṃ gacchatī”ti pucchi. Athassa te ācikkhiṃsu - “buddho loke uppanno, so bahujanahitāya dhammam deseti, tattha gacchāmā”ti. Sopi tehi saddhiṃ saparivāro gantvā bhagavatā saddhiṃ sammoditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ bhagavā āmantesi - “kiṃ, vaṅgīsa, jānāsi kira tādisaṃ vijjaṃ, yāya sattānaṃ chavasīsāni ākoṭetvā gatiṃ pavedesī”ti? “Evaṃ, bho gotama, jānāmī”ti. Bhagavā niraye nibbattassa sīsaṃ āharāpetvā dassesi, so nakkena ākoṭetvā “niraye nibbattassa sīsaṃ bho gotamā”ti āha. Evaṃ sabbagatinibbattānaṃ sīsāni dassesi, sopi tattheva ñatvā ārocesi. Athassa bhagavā khīṇāsavasīsaṃ dassesi, so punappunaṃ ākoṭetvā na aññāsi. Tato bhagavā “avisayo te ettha vaṅgīsa, mameveso visayo, khīṇāsavasīsa”nti vatvā imaṃ gāthamabhāsi -

“Gatī migānaṃ pavanaṃ, ākāso pakkhinaṃ gati;
Vibhavo gati dhammānaṃ, nibbānaṃ arahato gatī”ti.

Vaṅgīso gāthaṃ sutvā “imaṃ me, bho gotama, vijjaṃ dehī”ti āha. Bhagavā “nāyaṃ vijjā apabbajitānaṃ sampajjatī”ti āha. So “pabbājetvā vā maṃ, bho gotama, yaṃ vā icchasi, taṃ katvā imaṃ vijjaṃ dehī”ti āha. Tadā ca bhagavato nigrodhakappatthero samīpe hoti, taṃ bhagavā āṇāpesi - “tena hi, nigrodhakappa, imaṃ pabbājehī”ti. So taṃ pabbājetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Vaṅgīso anupubbena paṭisambhidāppatto arahā ahosi. Etadagge ca bhagavatā niddiṭṭho “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ paṭibhānavantānaṃ yadidaṃ vaṅgīso”ti.

Evaṃ samudāgatassa āyasmato vaṅgīsassa upajjhāyo vajjāvajjādiupanijjhāyanena evaṃ laddhavohāro nigrodhakappo nāma thero. Kappoti tassa therassa nāmaṃ, nigrodhamūle pana arahattaṃ adhigatattā “nigrodhakappo”ti bhagavatā vutto. Tato naṃ bhikkhūpi evaṃ voharanti. Sāsane thirabhāvaṃ pattoti thero. Aggālave cetiye aciraparinibbuto hotīti tasmīṃ cetiye aciraparinibbuto hoti. Rahogatassa paṭisallīnassāti gaṇamhā vūpakaṭṭhattā rahogatassa kāyena, paṭisallīnassa cittena tehi tehi visayehi paṭinivattitvā sallīnassa. Evaṃ cetaso parivitakko udapādīti iminā ākārena vitakko uppajji. Kasmā pana udapādīti. Asammukhattā diṭṭhāsevanattā ca. Ayañhi tassa parinibbānakāle na sammukhā ahosi, diṭṭhapubbañcānena assa hatthakukkucādiṭṭhāsevanam, tādisañca akhīṇāsavānampi hoti khīṇāsavānampi pubbapariyeyya.

Tathā hi piṇḍolabhāradvājo pacchābhattaṃ divāvihāratthāya udenassa uyyānameva gacchati pubbe rājā hutvā tattha paricāresīti iminā pubbapariyeyya, gavampatitthero tāvatimsabhavane suññaṃ devavimānaṃ gacchati devaputto hutvā tattha paricāresīti iminā pubbapariyeyya. Pilindavaccho bhikkhū vasalavādena samudācarati abbokiṇṇāni pañca jātisatāni brāhmaṇo hutvā tathā abhāsīti iminā pubbapariyeyya. Tasmā asammukhattā diṭṭhāsevanattā cassa evaṃ cetaso parivitakko udapādi “parinibbuto nu kho me upajjhāyo, udāhu no parinibbuto”ti. Tato paraṃ uttānatthameva. Ekaṃsaṃ cīvaram katvāti ettha pana puna saṇṭhāpanena evaṃ vuttaṃ. Ekaṃsanti ca vāmaṃsaṃ pārupitvā ṭhitassetam adhivacanaṃ. Yato yathā vāmaṃsaṃ pārupitvā ṭhitaṃ hoti, tathā cīvaram katvāti evamassattho veditabbo. Sesam pākāmeva.

346. Anomapaññanti omaṃ vuccati parittaṃ lāmakam, na omapaññaṃ, anomapaññaṃ, mahāpaññanti attho. Diṭṭheva dhammeti paccakkhameva, imasmiṃyeva attabhāveti vā attho. Vicikicchānanti evarūpānaṃ parivitakkānaṃ.

Ñātoti pākaṭo. Yasassīti lābhaparivārasampanno abhinibbutattoti guttacitto apariḍdayhamānacitto vā.

347. Tayā katanti nigrodhamūle nisinnattā “nigrodhakappo”ti vadatā tayā katanti yathā attanā upalakkheti, tathā bhaṇati. Bhagavā pana na nisinnattā eva taṃ tathā ālapi, apica kho tattha arahattaṃ pattattā. Brāhmaṇassāti jātiṃ sandhāya bhaṇati. So kira brāhmaṇamahāsālakulā pabbajito. Namassaṃ acarīti namassamāno vihāsi. Mutyapekkhoti nibbānasaṅkhātāṃ vimuttiṃ apekkhamāno, nibbānaṃ patthentoti vuttaṃ hoti. Daḷhadhammadassīti bhagavantaṃ ālapati. Daḷhadhammo hi nibbānaṃ abhijjanaṭṭhena, tañca bhagavā dasseti. Tasmā taṃ “daḷhadhammadassī”ti āha.

348. Sakyātipi bhagavantameva kulanāmena ālapati. Mayampi sabbeti niravasesapariṣaṃ saṅgaṇhitvā attānaṃ dassento bhaṇati. Samantacakkhūtipi bhagavantameva sabbaññutaññāṇena ālapati. Samavaṭṭhitāti sammā avatṭhitā ābhogaṃ katvā ṭhitā. Noti amhākaṃ. Savanāyāti imassa pañhassa veyyākaraṇassavanatthāya. Sotāti sotindriyāni. Tvaṃ no satthā tvamanuttarosīti thutivacanamattamevetaṃ.

349. Chindeva no vicikicchanti akusalavicikicchāya nibbicikiccho so, vicikicchāpatirūpakaṃ pana taṃ parivitakkaṃ sandhāyevamāha. Brūhi metanti brūhi me etaṃ, yaṃ mayā yācitosi “taṃ sāvakaṃ sakya, mayampi sabbe aññātumicchāmā”ti, brūvanto ca taṃ brāhmaṇaṃ parinibbutaṃ vedaya bhūripañña majjheva no bhāsa, parinibbutaṃ ñatvā mahāpaññaṃ bhagavā majjheva amhākaṃ sabbesaṃ bhāsa, yathā sabbeva mayaṃ jāneyyāma. Sakkova devāna saḥassanettoti idaṃ pana thutivacanameva. Apicassa ayaṃ adhippāyo - yathā sakko saḥassanetto devānaṃ majjhe tehi sakkaccaṃ sampaṭicchitavacano bhāsati, evaṃ amhākaṃ majjhe amhehi sampaṭicchitavacano bhāsāti.

350. Ye kecīti imampi gāthaṃ bhagavantaṃ thunantoyeva vattukāmataṃ janetuṃ bhaṇati. Tassattho ye keci abhijjhādayo ganthā tesāṃ appahāne mohavicikicchānaṃ pahānābhāvato “mohamaggā”ti ca “aññāṇapakkhā”ti ca “vicikicchaṭṭhānā”ti ca vuccanti. Sabbe te tathāgataṃ patvā tathāgatassa desanābalena viddhamsitā na bhavanti nassanti. Kiṃ kāraṇaṃ? Cakkhuñhi etaṃ paramaṃ narānaṃ, yasmā tathāgato sabbaganthavidhamanapaññācakkhujananato narānaṃ paramaṃ cakkhanti vuttaṃ hoti.

351. No ce hi jātūti imampi gāthaṃ thunantoyeva vattukāmataṃ janentova bhaṇati. Tattha jātūti ekaṃsavacanaṃ. Purisoti bhagavantaṃ sandhāyāha. Jotimantoti paññājotisaṃmannāgatā sārīputtādayo. Idaṃ vuttaṃ hoti - yadi bhagavā yathā puratthimādibhedo vāto abbhaghanaṃ vihanati, evaṃ desanāvegena kilese na vihaneyya. Tathā yathā abbhaghanaṃ nivuto loko tamova hoti ekandhakāro, evaṃ aññāṇanivutopi tamovassa. Yepi ime dāni jotimanto khāyanti sārīputtādayo, tepi narā na tapeyyunti.

352. Dhīrā cāti imampi gāthaṃ purīmanayeneva bhaṇati. Tassattho dhīrā ca paṇḍitā purisā pajjotakarā bhavanti, paññāpajjotaṃ uppādentī. Tasmā ahaṃ taṃ vīra padhānavīriyasamannāgato bhagavā tatheva maññe dhīroti ca pajjotakarotveva ca maññāmi. Mayañhi vipassinaṃ sabbadhamme yathābhūtaṃ passantaṃ bhagavantaṃ jānanta eva upāgamumhā, tasmā parisāsu no āvikarohi kappam, nigrodhakappaṃ ācikkha pakāsehīti.

353. Khippanti imampi gātham purimanayeneva bhaṇati. Tassattho khippam giram eraya lahum acirāyamāno vacanam bhāsa, vaggum manoramam bhagavā. Yathā suvaṇṇahamso gocarapaṭikkanto jātassaravanasaṇḍam disvā gīvam paggayha uccāretvā rattatuṇḍena saṇikam ataramāno vaggum giram nikūjati nicchāreti, evameva tvampi saṇikam nikūja, iminā mahāpurisalakkhaṇaññatarena bindussarena suvikkappitena suṭṭhuvikkappitena abhisankhatena. Ete mayam sabbeva ujugatā avikkhittamānasā hutvā tava nikūjitam suṇomāti.

354. Pahīnajātīmaraṇanti imampi gātham purimanayeneva bhaṇati. Tattha na sesetīti aseso, tam asesam. Sotāpannādayo viya kiñci asesetvā pahīnajātīmaraṇanti vuttam hoti. Niggayhāti suṭṭhu yācitvā nibandhitvā. Dhonanti dhutasabbapāpam. Vadessāmīti kathāpessāmi dhammam. Na kāmakāro hi puthujjanānanti puthujjanānameva hi kāmakāro natthi, yam patthenti ñātum vā vattum vā, tam na sakkonti. Saṅkheyyakāro ca tathāgatānanti tathāgatānam pana vīmaṃsakāro paññāpubbaṅgamā kiriyā. Te yam patthenti ñātum vā vattum vā, tam sakkontīti adhippāyo.

355. Idāni tam saṅkheyyakāram pakāsento “samppannaveyyākaraṇa”nti gāthamāha. Tassattho - tathā hi tava bhagavā idam samujjupaññassa tattha tattha samuggahītam vuttam pavattitam samppannaveyyākaraṇam, “santatimahāmatto sattatālamattam abbhuggantvā parinibbāyissati, suppabuddho sakko sattame divase pathaviṃ pavisissatī”ti evamādisu aviparītam diṭṭham. Tato pana suṭṭhutam añjalim paṇāmetvā āha - ayamañjalī pacchimo suppaṇāmito, ayamaparopi añjalī suṭṭhutam paṇāmito. Mā mohayīti mā no akathanena mohayi jānam jānanto kappassa gatim. Anomapaññāti bhagavantam ālapati.

356. Parovaranti imam pana gātham aparenapi pariyāyena amohanameva yācanto āha. Tattha parovaranti lokiyalokuttaravasena sundarāsundaram dūresantikam vā. Ariyadhammanti catusaccadhammam. Veditvāti paṭivijjhivā. Jānanti sabbam ñeyyadhammam jānanto. Vācābhikaṅkhāmīti yathā ghammani ghammatatto puriso kilanto tasito vārim, evam te vācam abhikaṅkhāmi. Sutam pavassāti sutasaṅkhātam saddāyatanam pavassa pagghara muñca pavattehi. “Sutassa vassā”tipi pāṭho, vuttappakārassa saddāyatanassa vuṭṭhim vassāti attho.

357. Idāni yādisam vācam abhikaṅkhati, tam pakāsento -

“Yadatthikam brahmacariyam acarī,
Kappāyano kaccissa tam amogham;
Nibbāyi so ādu saupādiseso,
Yathā vimutto ahu tam suṇomā”ti. -

Gāthamāha. Tattha kappāyanoti kappameva pūjāvasena bhaṇati. Yathā vimuttoti “kim anupādisesāya nibbānadhātuyā yathā asekkhā, udāhu upādisesāya yathā sekkhā”ti pucchatī. Sesamettha pākaṭameva.

358. Evam dvādasahi gāthāhi yācito bhagavā tam viyākaronto -

“Acchecchi taṇham idha nāmarūpe,
Kaṇhassa sotaṃ dīgharattānusayitam;
Atāri jātim maraṇam asesam,
Iccabravī bhagavā pañcasetṭho”ti. -

Gāthamāha. Tattha purimapadassa tāva attho - yāpi imasmim nāmarūpe kāmataṇhādibhedā taṇhādīgharattaṃ appahīnaṭṭhena anusayitā kaṇhanāmakassa mārassa “sota”ntipi vuccati, taṃ kaṇhassa sotabhūtaṃ dīgharattānusayitaṃ idha nāmarūpe taṇhaṃ kappāyano chindīti. Iti bhagavāti idaṃ panettha saṅgītikārānaṃ vacanaṃ. Atāri jātiṃ maraṇaṃ asesanti so taṃ taṇhaṃ chetvā asesam jātimaraṇaṃ atāri, anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyīti dasseti. Iccabravī bhagavā pañcasetṭhoti vaṅgīsenā puṭṭho bhagavā etadavoca pañcannaṃ paṭhamasissānaṃ pañcavaggiyānaṃ seṭṭho, pañcahi vā saddhādīhi indriyehi, sīlādīhi vā dhammakkhandhehi ativisiṭṭhehi cakkhūhi ca seṭṭhoti saṅgītikārānamevidaṃ vacanaṃ.

359. Evaṃ vutte bhagavato bhāsitamabhinandamānaso vaṅgīso “esa sutvā”tiādigāthāyo āha. Tattha paṭhamagāthāya isisattamāti bhagavā isi ca sattamo ca uttamaṭṭhena vipassīkhiṃvessabhūkakusandhakoṇāgamanakassapanāmake cha isayo attanā saha satta karonto pātubhūtotipi isisattamo, taṃ ālapanto āha. Na maṃ vañcesīti yasmā parinibbuto, tasmā tassa parinibbutabhāvaṃ icchantam maṃ na vañcesi, na viśamvādesīti attho. Sesamettha pākaṭameva.

360. Dutiyagāthāya yasmā mutyapekkho vihāsi, tasmā taṃ sandhāyāha “yathāvādī tathākārī, ahu buddhassa sāvako”ti. Maccuno jālaṃ tatanti tebhūmakavaṭṭe vitthataṃ mārassa taṇhājālaṃ. Māyāvinoti bahumāyassa. “Tathā māyāvino”tipi keci paṭhanti, tesam yo anekāhi māyāhi anekakkhattumpi bhagavantaṃ upasaṅkami, tassa tathā māyāvinoti adhippāyo.

361. Tatiyagāthāya ādīti kārāṇaṃ. Upādānassāti vaṭṭassa. Vaṭṭaṇhi upādātabbaṭṭhena idha “upādāna”nti vuttaṃ, tasseeva upādānassa ādiṃ avijjātaṇhādibhedam kārāṇaṃ addasa kappoti evaṃ vuttaṃ vaṭṭati bhagavāti adhippāyena vadati. Accagā vatāti atikkanto vata. Maccudheyyanti maccu ettha dhiyatīti maccudheyyam, tebhūmakavaṭṭassetam adhivacanaṃ. Taṃ suduttaraṃ maccudheyyam accagā vatāti vedajāto bhaṇati. Sesamettha pākaṭamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya nigrodhakappasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Sammāparibbājanīyasuttavaṇṇanā

362. Pucchāmi muniṃ pahūtaṇṇanti sammāparibbājanīyasuttaṃ, “mahāsamayasutta”ntipi vuccati mahāsamayadivase kathitattā. Kā uppatti? Pucchāvasikā uppatti. Nimmitabuddhena hi puṭṭho bhagavā imaṃ suttaṃ abhāsī, taṃ saddhiṃ pucchāya “sammāparibbājanīyasutta”nti vuccati. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana sākiyakolīyānaṃ uppattito pabhuti porāṇehi vaṇṇiyati.

Tatrāyaṃ uddesamaggavaṇṇanā - paṭhamakappikānaṃ kira rañño mahāsammatassa rojo nāma putto ahosi. Rojassa vararojo, vararojassa kalyāṇo, kalyāṇassa varakalyāṇo, varakalyāṇassa mandhātā, mandhātussa varamandhātā, varamandhātussa uposatho, uposathassa varo, varassa upavaro, upavarassa maghadevo, maghadevassa paramparā caturāsīti khattiyasahassāni ahesum. Tesam parato tayo okkākavaṃsā ahesum. Tesu tatiyaokkākassa pañca mahesiyo ahesum - hatthā, cittā, jantu, jālinī, visākhāti. Ekekissā pañca pañca itthisatāni parivārā.

Sabbajetthāya cattāro puttā - okkā mukho, karakaṇḍu, hatthiniko, sinipuroti; pañca dhītaro - piyā, suppiyā, ānandā, vijitā, vijitasenāti. Evaṃ sā nava putte labhitvā kālamakāsi.

Atha rājā aññaṃ daharaṃ abhirūpaṃ rājadhītaraṃ ānetvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sāpi jantum nāma ekaṃ puttaṃ vijāyi. Taṃ jantukumāraṃ pañcamadivase alaṅkaritvā rañño dassesi. Rājā tuṭṭho mahesiyā varaṃ adāsi. Sā ñātakehi saddhiṃ mantetvā puttassa rajjaṃ yāci. Rājā “nassa vasali, mama puttānaṃ antarāyamicchasi”ti nādāsi. Sā punappunaṃ raho rājānaṃ paritosetvā “na, mahārāja, musāvādo vaṭṭati”tiādini vatvā yācati eva. Atha rājā putte āmantesi - “ahaṃ, tātā, tumhākaṃ kaniṭṭhaṃ jantukumāraṃ disvā tassa mātuyā sahasā varaṃ adāsiṃ. Sā puttassa rajjaṃ pariṇāmetum icchatī. Tumhe mamaccayena āgantvā rajjaṃ kāreyyāthā”ti atṭhahi amaccehi saddhiṃ uyyojesi. Te bhaginiyo ādāya caturaṅginīyā senāya nagarā nikkhamiṃsu. “Kumārā pituaccayena āgantvā rajjaṃ kāressanti, gacchāma ne upaṭṭhahāmā”ti cintetvā bahū manussā anubandhiṃsu. Paṭhamadivase yojanamattā senā ahosi, dutiyadivase dviyojanamattā, tatiyadivase tiyojanamattā. Kumārā cintesum - “mahā ayaṃ balakāyo, sace mayaṃ kañci sāmantarājānaṃ akkamitvā janapadaṃ gaṇhissāma, sopi no na pahossati, kiṃ paresaṃ piḷaṃ katvā laddharajjena, mahā jambudīpo, araṇṇe nagaraṃ māpessāmā”ti himavantābhimukhā agamiṃsu.

Tattha nagaramāpanokāsaṃ pariyesamānā himavati kapilo nāma ghoratapo tāpaso paṭivasati pokkharāṇitīre mahāsākasaṇḍe, tassa vasanokāsaṃ gatā. So te disvā pucchitvā sabbaṃ pavattiṃ sutvā tesu anukampaṃ akāsi. So kira bhummajālaṃ nāma vijjaṃ jānāti, yāya uddhaṃ asītihatthe ākāse ca heṭṭhā bhūmiyañca guṇadose passati. Athekasmiṃ padese sūkaramigā sīhabyagghādayo tāsetvā paripātentī, maṇḍūkamūsikā sappe bhiṃsāpentī. So te disvā “ayaṃ bhūmippadeso pathaviāgga”nti tasmīṃ padese assamaṃ māpesi. Tato so rājakumāre āha - “sace mama nāmena nagaraṃ karotha, demī vo imaṃ okāsa”nti. Te tathā paṭijāniṃsu. Tāpaso “imasmiṃ okāse ṭhatvā caṇḍālaputtapi cakkavattiṃ balena atisetī”ti vatvā “assame rañño gharaṃ māpetvā nagaraṃ māpethā”ti taṃ okāsaṃ datvā sayam avidūre pabbatapāde assamaṃ katvā vasi. Tato kumārā tattha nagaraṃ māpetvā kapilassa vutthokāse katattā “kapilavatthū”ti nāmaṃ āropetvā tattha nivāsaṃ kappesum.

Atha amaccā “ime kumārā vayappattā, yadi nesaṃ pitā santike bhavēyya, so āvāhavivāhaṃ kāreyya. Idāni pana amhākaṃ bhāro”ti cintetvā kumārehi saddhiṃ mantesum. Kumārā “amhākaṃ sadisā khattiyadhītaro na passāma, tāsampi bhaginīnaṃ sadise khattiyakumāre, jātisambhedañca na karomā”ti. Te jātisambhedabhayaena jeṭṭhabhaginiṃ mātutṭhāne ṭhapetvā avasesāhi saṃvāsaṃ kappesum. Tesam pitā taṃ pavattiṃ sutvā “sakyā vata, bho kumārā, paramasakyā vata, bho kumārā”ti udānaṃ udānesi. Ayaṃ tāva sakyānaṃ uppatti. Vuttampi cetam bhagavatā -

“Atha kho, ambaṭṭha, rājā okkāko amacce pārisajje āmantesi - ‘kahaṃ nu kho, bho, etarahi kumārā sammantī’ti. Atthi, deva, himavantapasse pokkharāṇiyā tīre mahāsākasaṇḍo, tatthetarahi kumārā sammanti. Te jātisambhedabhayā sakāhi bhaginihi saddhiṃ saṃvāsaṃ kappentīti. Atha kho, ambaṭṭha, rājā okkāko udānaṃ udānesi - ‘sakyā vata, bho kumārā, paramasakyā vata, bho kumārā’ti, tadagge kho pana, ambaṭṭha, sakyā paññāyanti, so ca sakyānaṃ pubbapuriso”ti.

Tato nesaṃ jeṭṭhabhaginiyā kuṭṭharogo udapādi, koviḷārapupphasadisāni gattāni ahesuṃ. Rājakumārā “imāya saddhiṃ ekato nisajjaṭṭhānabhojanādīni karontānampi upari esa rogo saṅkamatī”ti cintetvā uyyānakīlaṃ gacchantā viya taṃ yāne āropetvā araṇṇaṃ pavisitvā pokkharāṇiṃ khaṇāpetvā taṃ tattha khādanīyabhojanīyehi saddhiṃ pakkhipitvā upari padaraṃ paṭicchādāpetvā paṃsuṃ datvā pakkamiṃsu. Tena ca samayena rāmo nāma rājā kuṭṭharogī orodhehi ca nātakehi ca jigucchiyamāno tena saṃvegena jeṭṭhaputtassa rajjaṃ datvā araṇṇaṃ pavisitvā tattha paṇṇamūlaphalāni paribhuñjanto nacirasseva arogo suvaṇṇavaṇṇo hutvā, ito cito ca vicaranto mahantaṃ susirarukkhaṃ disvā tassabbhantare soḷasahatthappamāṇaṃ taṃ kolāpaṃ sodhetvā, dvāraṇca vātapānaṇca katvā nisseṇiṃ bandhitvā tattha vāsaṃ kappesi. So aṅgarakaṭāhe aggim katvā rattiṃ vissaraṇca sussaraṇca suṇanto sayati. So “asukasmiṃ padese sīho saddamakāsi, asukasmiṃ byaggho”ti sallakkhetvā pabhāte tattha gantvā vighāsamaṃsaṃ ādāya pacitvā khādati.

Athekadivasam so paccūsasamaye aggim jāletvā nisīdi. Tena ca samayena tassā rājadhītāya gandhaṃ ghāyitvā byaggho taṃ padesaṃ khaṇitvā padaratthare vivaramakāsi. Tena vivarena sā byagghaṃ disvā bhītā vissaramakāsi. So taṃ saddaṃ sutvā “itthisaddo eso”ti ca sallakkhetvā pātova tattha gantvā “ko etthā”ti āha. “Mātugāmo sāmī”ti. “Nikkhamā”ti. “Na nikkhamāmī”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Khattiyakaṇṇā aha”nti. Evaṃ sobbhe nikhātāpi mānameva karoti. So sabbaṃ pucchitvā “ahampi khattiyo”ti jātiṃ ācikkhitvā “ehi dāni khīre pakkhittasappi viya jāta”nti āha. Sā “kuṭṭharoginīmhi sāmī, na sakkā nikkhamitu”nti āha. So “katakammo dāni ahaṃ sakkā tikicchitu”nti nisseṇiṃ datvā taṃ uddharitvā attano vasanokāsaṃ netvā sayam paribhuttābhesaṃjāni eva datvā nacirasseva arogaṃ suvaṇṇavaṇṇamakāsi. So tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā paṭhamasaṃvāseneva gabbhaṃ gaṇhitvā dve putte vijāyi, punapi dveti evaṃ soḷasakkhattuṃ vijāyi. Evaṃ te dvattiṃsa bhātaro ahesuṃ. Te anupubbena vuḍḍhippatte pitā sabbasippāni sikkhāpesi.

Athekadivasam eko rāmaraṇṇo nagaravāsī pabbate ratanāni gavesanto taṃ padesaṃ āgato rājānaṃ disvā aṇṇāsi. “Jānāmaṃ, deva, tumhe”ti āha. “Kuto tvaṃ āgatosī”ti ca tena puṭṭho “nagarato devā”ti āha. Tato naṃ rājā sabbaṃ pavattiṃ pucchi. Evaṃ tesu samullapamānesu te dārakā āgamiṃsu. So te disvā “ime ke devā”ti pucchi. “Puttā me bhaṇe”ti. “Imehi dāni, deva, dvattiṃsakumārehi parivuto vane kiṃ karissasi, ehi rajjamanusāsā”ti? “Alaṃ, bhaṇe, idheva sukha”nti. So “laddhaṃ dāni me kathāpābhata”nti nagaraṃ gantvā raṇṇo puttassārocesi. Raṇṇo putto “pitaraṃ ānessāmī”ti caturaṅginīyā senāya tattha gantvā nānappakārehi pitaraṃ yāci. Sopi “alaṃ, tāta kumāra, idheva sukha”nti neva icchi. Tato rājaputto “na dāni rājā āgantū icchatī, handassa idheva nagaraṃ māpemi”ti cintetvā taṃ kolarukkhaṃ uddharitvā gharaṃ katvā nagaraṃ māpetvā kolarukkhaṃ apanetvā katattā “kolanagara”nti ca byagghapathe katattā “byagghapajja”nti cāti dve nāmāni āropetvā āgamāsi.

Tato vayappatte kumāre mātā āṇāpesi - “tātā, tumhākaṃ kapilavatthuvāsino sakyā mātulā honti, dhītaro nesaṃ gaṇhathā”ti. Te yaṃ divasaṃ khattiyakaṇṇāyo nadīkīḷanaṃ gacchanti, taṃ divasaṃ gantvā nadītitthaṃ uparundhitvā nāmāni sāvetvā patthitā patthitā rājadhītaro gahetvā āgamaṃsu. Sakyarājāno sutvā “hotu bhaṇe, amhākaṃ ṇātakā evā”ti tuṇhī ahesuṃ. Ayaṃ kolīyānaṃ uppatti.

Evam tesam sākiyakoliyānaṃ aññamaññaṃ āvāhavivāhaṃ karontānaṃ āgato vaṃso yāva sīhahanurājā, tāva vitthārato veditabbo - sīhahanurañño kira pañca puttā ahesuṃ - suddhodano, amitodano, dhotodano, sakkodano, sukkodanoti. Tesu suddhodane rajjaṃ kārayamāne tassa pajāpatiyā añjanarañño dhītāya mahāmāyādeviyā kucchimhi pūritapāramī mahāpuriso jātakanidāne vuttanayena tusitapurā cavitvā paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena katamahābhiniikkhamano sammāsambodhiṃ abhisambujjhivā pavattitavaradhammacakko anukkamena kapilavatthuṃ gantvā suddhodanamahārājādayo ariyaphale patitṭhāpetvā janapadacārikaṃ pakkamitvā punapi aparena samayena paccāgantvā pannarasahi bhikkhusatehi saddhiṃ kapilavatthusmiṃ viharati nigrodhārāme.

Tattha viharante ca bhagavati sākiyakoliyānaṃ udakaṃ paṭicca kalaho ahosi. Kathaṃ? Nesaṃ kira ubhinnampi kapilapurakoliyapurānaṃ antare rohiṇī nāma nadī pavattati. Sā kadāci appodakā hoti, kadāci mahodakā. Appodakakāle setuṃ katvā sākiyāpi koliyāpi attano attano sassapāyanatthaṃ udakaṃ ānenti. Tesam manussā ekadivasam setuṃ karontā aññamaññaṃ bhaṇḍantā “are tumhākaṃ rājakulaṃ bhaginihi saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi kukkuṭasoṇasiṅgālāditiracchānā viya, tumhākaṃ rājakulaṃ susirarukkhe vāsaṃ kappesi pisācillikā viyā”ti evaṃ jātivādena khumsetvā attano attano rājūnaṃ ārocesuṃ. Te kuddhā yuddhasajjā hutvā rohiṇīnadītīraṃ sampattā. Evaṃ sāgarasadisam balaṃ aṭṭhāsi.

Atha bhagavā “ñātakā kalahaṃ karonti, handa, ne vāressāmī”ti ākāsenāgantvā dvinnam senānaṃ majjhe aṭṭhāsi. Tampi āvajjetvā sāvattitho āgatoti eke. Evaṃ ṭhatvā ca pana attadaṇḍasuttaṃ abhāsi. Taṃ sutvā sabbe saṃvegappattā āvudhāni chaḍḍetvā bhagavantaṃ namassamānā aṭṭhaṃsu, mahagghaṇca āsanaṃ paññāpesuṃ. Bhagavā oruyha paññattāsane nisīditvā “kuṭṭhārīhattho puriso”tiādikaṃ phandanajātakaṃ, “vandāmi taṃ kuṇḍarā”tiādikaṃ laṭukikajātakaṃ.

“Sammodamānā gacchanti, jālamādāya pakkhino;
Yadā te vivadissanti, tadā ehinti me vasa”nti. -

Imaṃ vaṭṭakajātakaṇca kathetvā puna tesam cirakālappavattaṃ ñātibhāvaṃ dassento imaṃ mahāvaṃsaṃ kathesi. Te “pubbe kira mayaṃ ñātakā evā”ti ativiya pasīdiṃsu. Tato sakyā aḍḍhateyyakumārasate, koliyā aḍḍhateyyakumārasateti pañca kumārasate bhagavato parivāratthāya adamsu. Bhagavā tesam pubbahetuṃ disvā “etha bhikkhavo”ti āha. Te sabbe iddhiyā nibbattaatṭhaparikkhārayuttā ākāse abbhuggantvā āgamma bhagavantaṃ vanditvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā te ādāya mahāvanaṃ agamāsi. Tesam pajāpatiyo dūte pāhesuṃ, te tāhi nānappakārehi palobhiyamānā ukkaṇṭhiṃsu. Bhagavā tesam ukkaṇṭhitabhāvaṃ ñatvā himavantaṃ dassetvā tattha kuṇālajātakakathāya tesam anabhiratiṃ vinodetukāmo āha - “diṭṭhapubbo vo, bhikkhave, himavā”ti? “Na bhagavā”ti. “Etha, bhikkhave, pekkhathā”ti attano iddhiyā te ākāsenā nento “ayaṃ suvaṇṇapabbato, ayaṃ rajatapabbato, ayaṃ maṇipabbato”ti nānappakāre pabbate dassetvā kuṇāladahe manosilātale paccuṭṭhāsi. Tato “himavante sabbe catuppadabahuppādādibhedā tiracchānagatā pāṇā āgacchantu, sabbesaṇca pacchato kuṇālasakuṇo”ti adhiṭṭhāsi. Āgacchante ca te jātīnāmaniruttivasena vaṇṇento “ete, bhikkhave, haṃsā, ete koṇcā, ete cakkavākā, karavīkā, hatthisoṇḍakā, pokkharasātakā”ti tesam dassesi.

Te vimhitahadayā passantā sabbapacchato āgacchantam dvīhi dijakaññāhi mukhatuṇḍakena ḍaṃsitvā gahitakaṭṭhavemajjhe nisinnam saḥassadijakaññāparivāram kuṇālasakuṇam disvā acchariyabbhutacittajātā bhagavantam āhaṃsu - “kacci, bhante, bhagavāpi idha kuṇālarājā bhūtapubbo”ti? “Āma, bhikkhave, mayāvesa kuṇālavamso kato. Atīte hi mayam cattāro janā idha vasimhā - nārado devilo isi, ānando gijjharājā, puṇṇamukho phussakokilo, aham kuṇālo sakuṇo”ti sabbam mahākuṇārajātakam kathesi. Tam sutvā tesam bhikkhūnam purāṇadutiyikāyo ārabba uppannā anabhirati vūpasantā. Tato tesam bhagavā saccakatham kathesi, kathāpariyosāne sabbapacchimako sotāpanno, sabbauparimo anāgāmī ahosi, ekopi puthujjano vā arahā vā natthi. Tato bhagavā te ādāya punadeva mahāvane oruhi. Āgacchamānā ca te bhikkhū attanova iddhiyā āgacchiṃsu.

Atha nesam bhagavā uparimaggatthāya puna dhammam desesi. Te pañcasatāpi vipassanam ārabhitvā arahatte patiṭṭhahiṃsu. Paṭhamam patto paṭhamameva agamāsi “bhagavato ārocessāmī”ti. Āgantvā ca “abhiramāmaham bhagavā, na ukkaṇṭhāmī”ti vatvā bhagavantam vanditvā ekamantam nisīdi. Evam te sabbepi anukkamena āgantvā bhagavantam parivāretvā nisīdiṃsu jeṭṭhamāsauposathadivase sāyanhasamaye. Tato pañcasatakhīṇāsavaparivutam varabuddhāsane nisinnam bhagavantam ṭhapetvā asaññasatte ca arūpabrahmāno ca sakaladasasahassacakkavāḷe avasesadevatādayo maṅgalasuttavaṇṇanāyam vuttanayena sukhumattabhāve nimminivā samparivāresum “vicitrapaṭibhānam dhammadesanam sossāmā”ti. Tattha cattāro khīṇāsavabrahmāno samāpattito vuṭṭhāya brahmagaṇam apassantā “kuhiṃ gatā”ti āvajjetvā tamattham ñatvā pacchā āgantvā okāsam alabhamānā cakkavāḷamuddhani ṭhatvā paccekagāthāyo abhāsiṃsu. Yathāha -

“Atha kho catunnam suddhāvāsakāyikānam devatānam etadahosi - ‘ayam, kho, bhagavā sakkesu viharati kapilavatthusmiṃ mahāvane mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi. Dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā honti bhagavantam dassanāya bhikkhusaṅghaṇca. Yamnūna mayampi yena bhagavā tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā bhagavato santike paccekam gātham bhāseyyāmā”ti.

Sabbam sagāthāvagge vuttanayeneva veditabbam. Evam gantvā ca tattha eko brahmā puratthimacakkavāḷamuddhani okāsam labhitvā tattha ṭhito imam gātham abhāsi -

“Mahāsamayo pavanasmim...pe...
Dakkhitāye aparājitasanḅha”nti.

Imaṇcassa gātham bhāsamānassa pacchimacakkavāḷapabbate ṭhito saddam assosi.

Dutiyo pacchimacakkavāḷamuddhani okāsam labhitvā tattha ṭhito tam gātham sutvā imam gātham abhāsi -

“Tatra bhikkhavo samādahaṃsu...pe...
Indriyāni rakkhanti paṇḍitā”ti.

Tatiyo dakkhiṇacakkavāḷamuddhani okāsam labhitvā tattha ṭhito tam gātham sutvā imam gātham abhāsi -

“Chetvā khīlaṃ chetvā palighaṃ...pe... susunāgā”ti.

Catuttho uttaracakkavālamuddhani okāsaṃ labhivā tattha t̥hito taṃ gāthaṃ sutvā imaṃ gāthamabhāsi -

“Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse...pe...
Devakāyaṃ paripūressanti”ti.

Tassapi taṃ saddaṃ dakkhiṇacakkavālamuddhani t̥hito assosi. Evaṃ tadā ime cattāro brahmāno paraṃ thometvā t̥hitā ahesuṃ, mahābrahmāno ekacakkavālaṃ chādetvā aṭṭhaṃsu.

Atha bhagavā devapariṣaṃ oloketvā bhikkhūnaṃ ārocesi - “yepi te, bhikkhave, ahesuṃ atītamaddhānaṃ arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānaṃ etapparamāyeva devatā sannipatitā ahesuṃ. Seyyathāpi mayhaṃ etarahi, yepi te, bhikkhave, bhavissanti anāgatamaddhānaṃ arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānaṃ etapparamāyeva devatā sannipatitā bhavissanti seyyathāpi mayhaṃ etarahi”ti. Tato taṃ devapariṣaṃ bhabbābhabbavasena dvidhā vibhaji “ettakā bhabbā, ettakā abhabbā”ti. Tattha “abhabbapariṣā buddhasatepi dhammaṃ desente na bujjhati, bhabbapariṣā sakkā bodhetu”nti ñatvā puna bhabbapuggale cariyavasena chadhā vibhaji “ettakā rāgacaritā, ettakā dosa-moha-vitakka-saddhā-buddhacaritā”ti. Evaṃ cariyavasena pariggahetvā “assā parisāya kīdisā dhammadesanā sappāyā”ti dhammakathaṃ vicinitvā puna taṃ pariṣaṃ manasākāsi - “attajjhāsayena nu kho jāneyya, parajjhāsayena, aṭṭhuppattivasena, pucchāvasenā”ti. Tato “pucchāvasena jāneyyā”ti ñatvā “pañhaṃ pucchituṃ samattho atthi, natthi”ti puna sakalapariṣaṃ āvajjetvā “natthi koci”ti ñatvā “sace ahameva pucchitvā ahameva vissajjeyyaṃ, evamassā parisāya sappāyaṃ na hoti. Yaṃnūnāhaṃ nimmitabuddhaṃ māpeyyanti pādakajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya manomayiddhiyā abhisankharitvā nimmitabuddhaṃ māpesi. Sabbaṅgapaccaṅgī lakkhaṇasampanno pattacīvaradharo ālokitavilokitādisampanno hotū”ti adhiṭṭhānacittena saha pāturahosi. So pācīnalokadhātuto āgantvā bhagavato samasame āsane nisinno evaṃ āgantvā yāni bhagavatā imamhi samāgame cariyavasena cha suttāni kathitāni. Seyyathidaṃ - purābhedaṣuttam kalahavivādaṣuttam cūḷabyūhaṃ mahābyūhaṃ tuvaṭakaṃ idameva sammāparibbajānīyanti. Tesu rāgacaritadevatānaṃ sappāyavasena kathetabbassa imassa suttassa pavattanatthaṃ pañhaṃ pucchanto “pucchāmi muniṃ pahūtapañña”nti imaṃ gāthamāha.

Tattha pahūtapaññanti mahāpaññaṃ. Tiṇṇanti caturoghatiṇṇaṃ. Pāraṅgatanti nibbānappattaṃ. Parinibbutanti saupādisesanibbānavasena parinibbutaṃ. T̥hitattanti lokadhammehi akampaṇīyacittaṃ. Nikkhamma gharā panujja kāmehi vatthukāme panuditvā gharāvāsā nikkhamma. Kathaṃ bhikkhu sammā so loke paribbajeyyāti so bhikkhu kathaṃ loke sammā paribbajeyya vihareyya anupalitto lokena hutvā, lokaṃ atikkameyyāti vuttaṃ hoti. Sesamettha vuttanayameva.

363. Atha bhagavā yasmā āsavakkhayaṃ appatvā loke sammā paribbajanto nāma natthi, tasmā tasmīṃ rāgacaritādivasena pariggahite sabbapuggalasamūhe taṃ taṃ tesam tesam samānadosānaṃ devatāgaṇānaṃ āciṇṇadosappahānatthaṃ “yassa maṅgalā”ti ārabhivā arahattanikūṭeneva khīṇāsavapaṭipadaṃ pakāseto pannarasa gāthāyo abhāsi.

Tattha paṭhamagāthāya tāva maṅgalāti maṅgalasutte vuttānaṃ diṭṭhamaṅgalādīnametaṃ adhivacanaṃ. Samūhatāti suṭṭhu ūhatā paññāsatthena samucchinnā. Uppātāti “ukkāpātadisādhādayo evaṃ vipākā hontī”ti evaṃ pavattā uppātābhinivesā. Supināti “pubbaṇhasamaye supinaṃ disvā idaṃ nāma hoti, majjhanhikādīsu idaṃ, vāmapassena sayatā diṭṭhe idaṃ nāma hoti, dakkhiṇapassādīhi idaṃ, supinante candaṃ disvā idaṃ nāma hoti, sūriyādayo disvā ida”nti evaṃ pavattā supinābhinivesā. Lakkhaṇāti daṇḍalakkhaṇavatthalakkhaṇādipāṭhaṃ paṭhitvā “iminā idaṃ nāma hotī”ti evaṃ pavattā lakkhaṇābhinivesā. Te sabbepi brahmajāle vuttanayeneva veditabbā. So maṅgaladosavippahīnoti aṭṭhatimśa mahāmaṅgalāni ṭhapetvā avasesā maṅgaladosā nāma. Yassa panete maṅgalādayo samūhatā, so maṅgaladosavippahīno hoti. Atha vā maṅgalānañca uppātādidosānañca pahīnattā maṅgaladosavippahīno hoti, na maṅgalādīhi suddhiṃ pacceci ariyamaggassa adhigatattā. Tasmā sammā so loka paribbajeyya, so khīṇāsavo sammā loka paribbajeyya anupalitto lokenāti.

364. Dutiyagāthāya rāgaṃ vinayetha mānusesu, dibbesu kāmesu cāpi bhikkhūti mānusesu ca dibbesu ca kāmaguṇesu anāgāmimaggena anuppattidhammataṃ nento rāgaṃ vinayetha. Atikkamma bhavaṃ samecca dhammanti evaṃ rāgaṃ vinetvā tato paraṃ arahattamaggena sabbappakārato pariññābhisamayādayo sādiento catusaccabhedampi samecca dhammaṃ imāya paṭipadāya tividhampi atikkamma bhavaṃ. Sammā soti sopi bhikkhu sammā loka paribbajeyya.

365. Tatiyagāthāya “anurodhavirodhavippahīno”ti sabbavatthūsu pahīnarāgadoso. Sesam vuttanayameva sabbagāthāsu ca “sopi bhikkhu sammā loka paribbajeyyā”ti yojetabbaṃ. Ito parañhi yojanampi avatvā avuttanayameva vaṇṇayissāma.

366. Catutthagāthāya sattasaṅkhāravasena duvidhaṃ piyañca appiyañca veditabbaṃ, tattha chandarāgapāṭighappahānena hitvā. Anupādāyāti catūhi upādānehi kañci dhammaṃ aggahetvā. Anissito kuhiñcīti aṭṭhasatabhedena taṇhānissayena dvāsaṭṭhibhedena diṭṭhinissayena ca kuhiñci rūpādidhamme bhava vā anissito. Saṃyojaniyehi vippamuttoti sabbepi tebhūmakadhammā dasavidhasaṃyojanassa visayattā saṃyojaniyā, tehi sabbappakārato maggabhāvanāya pariññātattā ca vippamuttoti attho. Paṭhamapādena cettha rāgadosappahānaṃ vuttaṃ, dutiyena upādānanissayābhāvo, tatiyena sesākusalehi akusalavatthūhi ca vippamokkho. Paṭhamena vā rāgadosappahānaṃ, dutiyena tadupāyo, tatiyena tesam pahīnattā saṃyojaniyehi vippamokkhoti veditabbo.

367. Pañcamagāthāya upadhīsūti khandhupadhīsu. Ādānanti ādātābbaṭṭhena teyeva vuccanti. Anaññaneyyoti aniccādīnaṃ sudiṭṭhattā “idaṃ seyyo”ti kenaci anetabbo. Sesam uttānapadatthameva. Idaṃ vuttaṃ hoti - ādānesu catutthamaggena sabbaso chandarāgaṃ vinetvā so vinītachandarāgo, tesu upadhīsu na sārameti, sabbe upadhī asārakatteneva passati. Tato tesu duvidhenapi nissayena anissito aññena vā kenaci “idaṃ seyyo”ti anetabbo khīṇāsavo bhikkhu sammā so loka paribbajeyya.

368. Chaṭṭhagāthāya aviruddhoti etesaṃ tiṇṇaṃ duccharitānaṃ pahīnattā sucaritehi saddhiṃ aviruddho. Viditvā dhammanti maggena catusaccadhammaṃ ñatvā. Nibbānapadābhipatthayānoti anupādisesaṃ khandhapariniibbānapadaṃ patthayamāno. Sesam uttānatthameva.

369. Sattamagāthāya akkuṭṭhoti dasahi akkosavatthūhi abhisatto. Na sandhiyethāti na upanayhetha na kuppeyya. Laddhā parabhojanaṃ na majjeti parehi dinnam

saddhādeyyaṃ labhitvā “ahaṃ ñāto yasassī lābhī”ti na majjeyya. Sesāṃ uttānatthameva.

370. Aṭṭhamagāthāya lobhanti visamalobhaṃ. Bhavanti kāmabhavādibhavaṃ. Evaṃ dvīhi padehi bhavabhogataṇhā vuttā. Purimena vā sabbāpi taṇhā, pacchimena kammabhavo. Virato chedanabandhanā cāti evametesāṃ kammakilesānaṃ pahīnattā parasattachedanabandhanā ca viratoti. Sesāṃ vuttanayameva.

371. Navamagāthāya sārappaṃ attano viditvāti attano bhikkhubhāvassa patirūpaṃ anesanādiṃ pahāya sammāsesanādiājīvasuddhiṃ aññañca sammāpaṭipattiṃ tattha patiṭṭhahanena viditvā. Na hi ñātamatteneva kiñci hoti. Yathātathiyanti yathātathaṃ yathābhūtaṃ. Dhammanti khandhāyatanādibhedaṃ yathābhūtañāṇena, catusaccadhammaṃ vā maggena viditvā. Sesāṃ uttānatthameva.

372. Dasamagāthāya so nirāso anāsisānoti yassa ariyamaggena vināsittā anusayā ca na santi, akusalamūlā ca samūhatā, so nirāso nittaṇho hoti. Tato āsāya abhāvena kañci rūpādidhammaṃ nāsīsatī. Tenāha “nirāso anāsisāno”ti. Sesāṃ vuttanayameva.

373. Ekādasamagāthāya āsavakhīṇoti khīṇacaturāsavo. Pahīnamānoti pahīnanavavidhamāno. Rāgapathanti rāgavisayabhūtaṃ tebhūmakadhammajātaṃ. Upātivattoti pariññāpahānehi atikkanto. Dantoti sabbadvāravisevanaṃ hitvā ariyena damathena dantabhūmiṃ patto. Parinibbutoti kilesaggivūpasamena sītibhūto. Sesāṃ vuttanayameva.

374. Dvādasamagāthāya saddhoti buddhādiguṇesu parappaccayavirahittā sabbākārasampannaṃ aveccappasādena samannāgato, na parassa saddhāya paṭipattiyaṃ gamanabhāvena. Yathāha - “na khvāhaṃ ettha bhante bhagavato saddhāya gacchāmi”ti. Sutavāti vositasutakiccattā paramatthikasutasamannāgato. Niyāmadassīti saṃsārakantāramūlhe loke amatapuragāmino sammattaniyāmabhūtassa maggassa dassāvī, diṭṭhamaggoti vuttaṃ hoti. Vaggagatesu na vaggasārīti vaggagatā nāma dvāsaṭṭhidiṭṭhigatikā aññaṃaññaṃ paṭilomattā, evaṃ vaggāhi diṭṭhīhi gatesu sattesu na vaggasārī - “idaṃ ucchijjissati, idaṃ tattheva bhavissatī”ti evaṃ diṭṭhivasena agamanato. Paṭighanti paṭighātakāṃ, cittavighātakanti vuttaṃ hoti. Dosavisesanamevetāṃ. Vineyyāti vinetvā. Sesāṃ vuttanayameva.

375. Terasamagāthāya saṃsuddhajinoti saṃsuddhena arahattamaggena vijitakilesa. Vivaṭṭacchadoti vivaṭarāgadosamohachadano. Dhammesu vasīti catusaccadhammesu vasippatto. Na hissa sakkā te dhammā yathā ñātā kenaci aññathā kātuṃ, tena khīṇāsavo “dhammesu vasī”ti vuccati. Pāragūti pāraṃ vuccati nibbānaṃ, taṃ gato, saupādisesavasena adhigatoti vuttaṃ hoti. Anejoti apagatataṇhācalano. Saṅkhāranīrodhaññākusalo saṅkhāranīrodho vuccati nibbānaṃ, tamhi ñāṇaṃ ariyamaggapaññā, tattha kusalo, catukkhattūṃ bhāvitattā chekoti vuttaṃ hoti.

376. Cuddasamagāthāya atītesūti pavattiṃ patvā atikkantesu pañcakkhandhesu. Anāgatesūti pavattiṃ appattesu pañcakkhandhesu eva. Kappātītoti “ahaṃ mama”nti kappanaṃ sabbampi vā taṇhādiṭṭhikappaṃ atīto. Aticca suddhipaṇṇoti atīva suddhipaṇṇo, atikkamitvā vā suddhipaṇṇo. Kiṃ atikkamitvā? Addhattayaṃ. Arahā hi yvāyaṃ avijjāsaṅkhārasaṅkhāto atīto addhā, jātijarāmarāṇasaṅkhāto anāgato addhā, viññāṇādibhavapariyanto paccuppanno ca addhā, taṃ sabbampi atikkamma kaṅkhaṃ vitaritvā paramasuddhippattapañño hutvā tīto. Tena vuccati “aticca

suddhipañño”ti. Sabbāyatanehīti dvādasahāyatanehi. Arahā hi evaṃ kappātīto. Kappātītattā aticca suddhipaññattā ca āyatiṃ na kiñci āyatanam upeti. Tenāha - “sabbāyatanehi vippamutto”ti.

377. Pannarasamagāthāya aññāya padanti ye te “saccānaṃ caturō padā”ti vuttā, tesu ekekapadaṃ pubbabhāgasaccavavathhāpanapaññāya ñatvā. Samecca dhammanti tato paraṃ catūhi ariyamaggehi catusaccadhammaṃ samecca. Vivaṭaṃ disvāna pahānamāsavānanti atha paccavekkhaṇaññena āsavakkhayasaññitaṃ nibbānaṃ vivaṭaṃ pākaṭamanāvaṭaṃ disvā. Sabbupadhīnaṃ parikkhayāti sabbesaṃ khandhakāmaguṇakilesābhisaṅkhārābhedaṃ upadhīnaṃ parikkhīṇattā katthaci asajjamāno bhikkhu sammā so loka paribbajeyya vihareyya, anallīyanto lokaṃ gaccheyyāti desanaṃ niṭṭhāpesi.

378. Tato so nimmito dhammadesanaṃ thomento “addhā hi bhagavā”ti imaṃ gāthamāha. Tattha yo so evaṃ viharīti yo so maṅgalādīni samūhanitvā sabbamaṅgaladosappahānavihārī, yopi so dibbamānusakesu kāmesu rāgaṃ vineyya bhavātikkamma dhammābhisamayaviharīti evaṃ tāya tāya gāthāya niddiṭṭhabhikkhuṃ dassento āha. Sesam uttānameva. Ayaṃ pana yojanā - addhā hi bhagavā tatheva etaṃ yaṃ tvaṃ “yassa maṅgalā samūhatā”tiādīni vatvā tassā tassā gāthāya pariyosāne “sammā so loka paribbajeyyā”ti avaca. Kiṃ kāraṇaṃ? Yo so evaṃvihārī bhikkhu, so uttamaṇa damathena danto, sabbāni ca dasapi saṃyojanāni caturō ca yoge vītivatto hoti. Tasmā sammā so loka paribbajeyya, natthi me ettha vicikicchāti iti desanāthomanagāthampi vatvā arahattanikūṭeneva desanaṃ niṭṭhāpesi. Suttapariyosāne koṭisatasahassadevatānaṃ aggaphalappatti ahoṣi, sotāpattisakadāgāmianāgāmiphalappattā pana gaṇanato asaṅkhyeyyāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya sammāparibbājanīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Dhammikasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti dhammikasuttaṃ. Kā uppatti? Tiṭṭhamāne kira bhagavati lokanāthe dhammiko nāma upāsako ahoṣi nāmena ca paṭipattiyā ca. So kira saraṇasampanno sīlasampanno bahussuto piṭakattayadharo anāgāmī abhiññālābhī ākāsacārī ahoṣi. Tassa parivārā pañcasatā upāsakā, tepi tādisā eva ahesuṃ. Tassekadivasam uposathikassa rahogatassa paṭisallīnassa majjhimayāmāvasānasamaye evaṃ parivitaṃ udapādi - “yaṃnūnāhaṃ agāriyaanagāriyānaṃ paṭipadaṃ puccheyya”nti. So pañcahi upāsakasatehi parivuto bhagavantaṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ pucchi, bhagavā cassa byākāsi. Tattha pubbe vaṇṇitasadisam vuttanayeneva veditabbaṃ, apubbaṃ vaṇṇayissāma.

379. Tattha paṭhamagāthāya tāva kathaṃkaroti kathaṃ karonto kathaṃ paṭipajjanto. Sādhū hotīti sundaro anavajjo atthasādhano hoti. Upāsakāseti upāsakāicceva vuttaṃ hoti. Sesamatthato pākaṭameva. Ayaṃ pana yojanā - yo vā agārā anagārameti pabbajati, ye vā agārino upāsakā, etesu duvidhesu sāvakesu kathaṃkaro sāvako sādhu hotīti.

380-381. Idāni evaṃ puṭṭhassa bhagavato byākaraṇasamatthataṃ dīpento “tuvañhī”ti gāthādvayamāha. Tattha gatinti ajjhāsayagatiṃ. Parāyaṇanti nipphattiṃ. Atha vā gatinti nirayādipaṇcappabhedam. Parāyaṇanti gatito paraṃ ayaṇam

gativippamokkhaṃ parinibbānaṃ, na catthi tulyoti tayā sadiso natthi. Sabbaṃ tuvaṃ ñāṇamavecca dhammaṃ, pakāsesi satte anukampamānoti tvaṃ bhagavā yadatthi ñeyyaṃ nāma, taṃ anavasesaṃ avecca paṭivijjhivā satte anukampamāno sabbaṃ ñāṇaṃ dhammaṃ pakāsesi. Yaṃ yaṃ yassa hitaṃ hoti, taṃ taṃ tassa āvikāsiyeva desesiyeva, na te atthi ācariyamuṭṭhīti vuttaṃ hoti. Virocasi vimaloti dhūmarajādivirahito viya cando, rāgādimalābhāvena vimalo virocasi. Sesamettha uttānatthameva.

382. Idāni yesaṃ tadā bhagavā dhammaṃ desesi, te devaputte kittetvā bhagavantaṃ pasaṃsanto “āgañchī te santike”ti gāthādvayamāha. Tattha nāgarājā erāvaṇo nāmāti ayaṃ kira erāvaṇo nāma devaputto kāmarūpī dibbe vimāne vasati. So yadā sakko uyyānakīlaṃ gacchati, tadā diyaḍḍhasatayojanaṃ kāyaṃ abhinimminivā tettiṃsa kumbhe māpetvā erāvaṇo nāma hatthī hoti. Tassa ekekasmīṃ kumbhe dve dve dantā honti, ekekasmīṃ dante satta satta pokkharaṇiyo, ekekissā pokkharaṇiyā satta satta paduminiyo, ekekissā paduminiyā satta satta pupphāni, ekekasmīṃ pupphe satta satta pattāni, ekekasmīṃ patte satta satta accharāyo naccanti padumaccharāyotveva vissutā sakkassa nāṭakitthiyo, yā ca vimānavatthusmimpi “bhamanti kaññā padumesu sikkhitā”ti āgatā. Tesāṃ pana tettiṃsaṃ kumbhānaṃ majjhe sudassanakumbho nāma tiṃsayojanamatto hoti, tattha yojanappamāṇo maṇipallaṅko tiyojanubbedhe pupphamaṇḍape atthariyati. Tattha sakko devānamindo accharāsaṅghaparivuto dibbasampattiṃ paccanubhoti. Sakke pana devānaminde uyyānakīlāto paṭinivatte puna taṃ rūpaṃ saṃharitvāna devaputtova hoti. Taṃ sandhāyāha - “āgañchi te santike nāgarājā erāvaṇo nāmā”ti. Jinoti sutvāti “vijitapāpadhammo esa bhagavā”ti evaṃ sutvā. Sopi tayā mantayitvāti tayā saddhiṃ mantayitvā, pañhaṃ pucchitvāti adhippāyo. Ajjhagamāti adhiagamā, gatoti vuttaṃ hoti. Sādhūti sutvāna paṭitarūpoti taṃ pañhaṃ sutvā “sādhū bhante”ti abhinanditvā tuṭṭharūpo gatoti attho.

383. Rājāpi taṃ vessavaṇo kuveroti ettha so yakkho rañjanaṭṭhena rājā, visāṇāya rājadhāniyā rajjaṃ kāretīti vessavaṇo, purimanāmena kuveroti veditabbo. So kira kuvero nāma brāhmaṇamahāsālo hutvā dānādīni puññāni katvā visāṇāya rājadhāniyā adhipati hutvā nibbatto. Tasmā “kuvero vessavaṇo”ti vuccati. Vuttañcetam āṭṇāṭṭiyasutte -

“Kuverassa kho pana, mārisa, mahārājassa visāṇā nāma rājadhānī, tasmā kuvero mahārājā ‘vessavaṇo’ti pavuccatī”ti -

Sesamettha pākaṭameva.

Tattha siyā - kasmā pana dūratare tāvatimsabhavane vasanto erāvaṇo paṭhamam āgato, vessavaṇo pacchā, ekanagareva vasanto ayaṃ upāsako sabbapacchā, kathaṃ so tesam āgamaṃ aññāsī, yena evamāhāti? Vuccate - vessavaṇo kira tadā anekasahassapavālapallaṅkaṃ dvādasayojanaṃ nārivāhanaṃ abhiruyha pavālakuntaṃ uccāretvā dasasahassakoṭiyakkhehi parivuto “bhagavantaṃ pañhaṃ pucchissāmī”ti ākāsaṭṭhakavimānāni pariharitvā maggena maggaṃ āgacchanto veḷukaṇḍakanagare nandamātāya upāsikāya nivesanassa uparibhāgaṃ sampatto. Upāsikāya ayamānubhāvo - parisuddhasīlā hoti, niccaṃ vikālabhojanā paṭiviratā, piṭakattayadhārinī, anāgāmiphale patiṭṭhitā. Sā tamhi samaye sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā utuggahaṇatthāya māluteritokāse ṭhatvā aṭṭhakapārāyanavagge parimaṇḍalehi padabyañjanehi madhurena sarena bhāsati. Vessavaṇo tattheva

yānāni t̥hapetvā yāva upāsikā “idamavoca bhagavā magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye paricārakasolaṣannaṃ brāhmaṇāna”nti nigamanaṃ abhāsi, tāva sabbaṃ sutvā vaggapariyosāne suvaṇṇamurajasadisamaṃ mahantaṃ gīvaṃ paggaḥetvā “sādhū sādhū bhaginī”ti sādhuḥkāramadāsi. Sā “ko etthā”ti āha. “Ahaṃ bhagini vessavaṇo”ti. Upāsikā kira paṭthamaṃ sotāpannā ahosi, pacchā vessavaṇo. Taṃ so dhammato sahodarabhāvaṃ sandhāya upāsikaṃ bhaginivādena samudācarati. Upāsikāya ca “vikālo, bhātika bhadramukha, yassa dāni kālaṃ maññasi”ti vutto “ahaṃ bhagini tayaṃ pasanno pasannākāraṃ karomī”ti āha. Tena hi bhadramukha, mama khetto nippannaṃ sālīṃ kammakarā āharitum na sakkonti, taṃ tava parisāya āṇāpehīti. So “sādhū bhaginī”ti yakkhe āṇāpesi. Te aḍḍhaterasa koṭṭhāgārasatāni pūresum. Tato pabhuti koṭṭhāgāraṃ ūnaṃ nāma nāhosi, “nandaṃātu koṭṭhāgāraṃ viyā”ti loke nidassanaṃ ahosi. Vessavaṇo koṭṭhāgārāni pūretvā bhagavantaṃ upasaṅkami. Bhagavā “vikāle āgatosī”ti āha. Atha bhagavato sabbaṃ ārocesi. Iminā kāraṇena āsannatarepi cātumahārājikabhavane vasanto vessavaṇo pacchā āgato. Erāvaṇassa pana na kiñci antarā karaṇīyaṃ ahosi, tena so paṭthamataraṃ āgato.

Ayaṃ pana upāsako kiñcāpi anāgāmī pakatīyāva ekabhaddiko, tathāpi tadā uposathadivasoti katvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya sāyanhasamayaṃ sunivattho supāruto pañcasataupāsakaparivuto jetavanaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā attano gharaṃ āgamma tesam upāsakānaṃ saraṇasīlauposathānisamaṃsādibhedam upāsakadhammaṃ kathetvā te upāsake uyyojesi. Tesaṃca tasseva ghare muṭṭhihathappamāṇapādakāni pañca kappiyamañcasatāni pāṭekkavarakesu paññattāni honti. Te attano attano ovarakaṃ pavisitvā samāpattiṃ appetvā nisīdiṃsu, upāsakopi tathevākāsi. Tena ca samayena sāvatthinagare sattapaññāsa kulasatasahassāni vasanti, manussagaṇaṇāya aṭṭhārasakoṭṭimanussā. Tena paṭthamayāme hatthiassamanussabherisaddādīhi sāvatthinagaraṃ mahāsamuddo viya ekasaddaṃ hoti. Majjhimaṃmasamanantare so saddo paṭippassambhati. Tamhi kāle upāsako samāpattito vuṭṭhāya attano guṇe āvajjetvā “yenāhaṃ maggasukhena phalasukhena sukhito viharāmi, idaṃ sukhaṃ kaṃ nissāya laddha”nti cintetvā “bhagavantaṃ nissāyā”ti bhagavati cittaṃ pasādetvā “bhagavā etarahi katamena vihārena viharatī”ti āvajjento dibbena cakkhunā erāvaṇavessavaṇe disvā dibbāya sotadhātuyā dhammadesanaṃ sutvā cetopariyaññāna tesam pasannacittataṃ ñatvā “yaṃnūnāhampi bhagavantaṃ ubhayahitaṃ paṭipadaṃ puccheyya”nti cintesi. Tasmā so ekanagare vasantopi sabbapacchā āgato, evaṃca nesaṃ āgamaṃ aññāsi. Tenāha - “āgañchi te santike nāgarājā...pe... so cāpi sutvāna patītarūpo”ti.

384. Idāni ito bahiddhā lokasammatehi samaṇabrāhmaṇehi ukkaṭṭhabhāvena bhagavantaṃ pasamsanto “ye kecime”ti gāthādvayamāha. Tattha titthiyāti nandavacchasaṃkiccehi ādipuggalehi tīhi titthakarehi kate diṭṭhititthe jātā, tesam sāsane pabbajitā pūraṇādayo cha satthāro. Tattha nāṭaputto nigaṇṭho, avasesā ājīvakāti te sabbe dassento āha “ye kecime titthiyā vādasīlā”ti, “mayam sammā paṭipannā, aññe micchā paṭipannā”ti evam vādakaraṇasīlā lokaṃ mukhasattīhi vitudantā vicaranti. Ājīvakā vāti te ekajjhamuddiṭṭhe bhinditvā dasseti. Nātitarantīti nātikkamanti. Sabbeti aññepi ye keci titthiyasāvakādayo, tepi pariggaṇhanto āha. “T̥hito vajantaṃ viyā”ti yathā koci t̥hito gativikalo sīghagāminam purisam gacchantaṃ nātitareyya, evam te paññāgatiyā abhāvena te te atthappabhede bujjhitum asakkontā t̥hitā, atijavanapaññaṃ bhagavantaṃ nātitarantīti attho.

385. Brāhmaṇā vādasīlā vuddhā cāti ettāvatā

caṅkītārukkhapokkharasātijāṇussoṇiādayo dasseti, api brāhmaṇā santi kecīti iminā majjhimāpi daharāpi kevalaṃ brāhmaṇā santi atthi upalabbhanti kecīti evaṃ assalāyanavāsetṭhaambaṭṭhauṭṭaramāṇavakādayo dasseti. Atthabaddhāti “api nu kho imaṃ pañhaṃ byākareyya, imaṃ kaṅkhaṃ chindeyyā”ti evaṃ atthabaddhā bhavanti. Ye cāpi aññeti aññepi ye “mayaṃ vādino”ti evaṃ maññamānā vicaranti khattiyapaṇḍita brāhmaṇabrahmadevayakkhādayo aparimāṇā. Tepi sabbe tayi atthabaddhā bhavantīti dasseti.

386-387. Evaṃ nānappakārehi bhagavantaṃ pasamsitvā idāni dhammeneva taṃ pasamsitvā dhammakathaṃ yācanto “ayañhi dhammo”ti gāthādvayamāha. Tattha ayañhi dhammoti sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme sandhāyāha. Nipuṇoti saṅho duppaṭivijjho. Sukhoti paṭividdho samāno lokuttarasukhamāvahati, tasmā sukhāvahattā “sukho”ti vuccati. Suppavuttoti sudesito. Sussūsamānāti sotukāmamhāti attho. Taṃ no vadāti taṃ dhammaṃ amhākaṃ vada. “Tvam no”tipi pāṭho, tvam amhākaṃ vadāti attho. Sabbepime bhikkhavoti taṅkhaṇaṃ nisinnāni kira pañca bhikkhusatāni honti, tāni dassento yācāti. Upāsakā cāpīti attano parivāre aññe ca dasseti. Sesamettha pākaṭameva.

388. Atha bhagavā anagāriyapaṭipadaṃ tāva dassetuṃ bhikkhū āmantetvā “suṇātha me bhikkhavo”ti ādimāha. Tattha dhammaṃ dhutaṃ tañca carātha sabbeti kilese dhunātīti dhuto, evarūpaṃ kilesadhunanakaṃ paṭipadādhammaṃ sāvayāmi vo, tañca mayā sāvitaṃ sabbe caratha paṭipajjatha, mā pamāditthāti vuttaṃ hoti. Iriyāpathanti gamanādicatubbidhaṃ. Pabbajitānulomikanti samaṇasārappaṃ satisampajaññayuttaṃ. Araññe kammaṭṭhānānuyogavasena pavattamevāti apare. Sevetha nanti taṃ iriyāpathaṃ bhajeyya. Atthadasoti hitānupassī. Mutimāti buddhimā. Sesamettha gāthāya pākaṭameva.

389. No ve vikāleti evaṃ pabbajitānulomikaṃ iriyāpathaṃ sevamāno ca divāmajjhanhikavittikkamaṃ upādāya vikāle na careyya bhikkhu, yuttakāle eva pana gāmaṃ piṇḍāya careyya. Kiṃ kārāṇaṃ? Akālacāriñhi sajanti saṅgā, akālacāriṃ puggalaṃ rāgasāṅgādayo aneke saṅgā sajanti parissajanti upaguhanti alliyanti. Tasmā vikāle na caranti buddhā, tasmā ye catusaccabuddhā ariyapuggalā, na te vikāle piṇḍāya carantīti. Tena kira samayena vikālabhojanasikkhāpadaṃ appaṇṇattaṃ hoti, tasmā dhammadesanāvasenevettha puthujjanānaṃ ādīnavaṃ dassento imaṃ gāthamāha. Ariyā pana saha maggapaṭilābhā eva tato paṭiviratā honti, esā dhammatā.

390. Evaṃ vikālacariyaṃ paṭisedhetvā “kāle carantenapi evaṃ caritabba”nti dassento āha “rūpā ca saddā cā”ti. Tassattho - ye te rūpādayo nānappakārakaṃ madaṃ janentā satte sammadayanti, tesu piṇḍapātapārisuddhisuttādīsu vuttanayena chandaṃ vinodetvā yuttakāleneva pātarāsaṃ paviseyyāti. Ettha ca pāto asitabboti pātarāso, piṇḍapātasetaṃ nāmaṃ. Yo yattha labbhati, so padesopi taṃ yogena “pātarāso”ti idha vutto. Yato piṇḍapātaṃ labhati, taṃ okāsaṃ gaccheyyāti evamettha attho veditabbo.

391. Evaṃ pavittṭho -

“Piṇḍaṇca bhikkhu samayena laddhā,
Eko paṭikkamma raho nisīde;
Ajhattacintī na mano bahiddhā,

Nicchāraye saṅgahitattabhāvo''.

Tattha piṇḍanti missakabhikkhaṃ, sā hi tato tato samodhānetvā sampiṇḍitaṭṭhena ''piṇḍo''ti vuccati. Samayenāti antomajjhanhikakāle. Eko paṭikkammāti kāyavivekaṃ sampādentō adutiyo nivattitvā. Ajjhattacintīti tilakkhaṇaṃ āropetvā khandhasantānaṃ cintento. Na mano bahiddhā nicchārayeti bahiddhā rūpādīsu rāgavasena cittaṃ na nīhare. Saṅgahitattabhāvoti suṭṭhu gahitacitto.

392. Evaṃ viharanto ca -

''Sacepi so sallape sāvakena,
Aññaena vā kenaci bhikkhunā vā;
Dhammaṃ paṇītaṃ tamudāhareyya,
Na pesuṇaṃ nopi parūpavādaṃ''.

Kiṃ vuttaṃ hoti? So yogāvacaro kiñcīdeva sotukāmatāya upagatena sāvakena vā kenaci aññatitthiyagahaṭṭhādīnā vā idheva pabbajitena bhikkhunā vā saddhiṃ sacepi sallape, atha yvāyaṃ maggaphalādīpaṭisaṃyutto dasakathāvatthubhedo vā atappakaṭṭhena paṇīto dhammo. Taṃ dhammaṃ paṇītaṃ udāhareyya, aññaṃ pana pisuṇavacanaṃ vā parūpavādaṃ vā appamattakampi na udāhareyyāti.

393. Idāni tasmīṃ parūpavāde dosaṃ dassento āha ''vādañhi eke''ti. Tassattho - idhekacce moghapurisā parūpavādasaññaṃ nānappaṇāsaṃ viggāhikakathābhedaṃ vādaṃ paṭiseniyanti virujjhanti, yujjhitaṃ hutvā senāya paṭimukhaṃ gacchantā viya honti, te mayaṃ lāmakapaññaṃ na pasamsāma. Kiṃ kāraṇaṃ? Tato tato ne pasajanti saṅgā, yasmā te tādisake puggale tato tato vacanapathato samuṭṭhāya vivādasāṅgā sajanti allīyanti. Kiṃ kāraṇaṃ sajantīti? Cittañhi te tattha gamenti dūre, yasmā te paṭiseniyantā cittaṃ tattha gamenti, yattha gataṃ samathavipassanānaṃ dūre hotīti.

394-395. Evaṃ parittapaññaṃ pavattiṃ dassetvā idāni mahāpaññaṃ pavattiṃ dassento āha ''piṇḍaṃ vihāraṃ...pe... sāvako''ti. Tattha vihārena patissayo, sayanāsanena mañcapīṭhanti tīhipi padehi senāsanameva vuttaṃ. Āpanti udakaṃ. Saṅghāṭīrajūpavāhananti paṃsumalādino saṅghāṭīrajassa dhovanaṃ. Sutvāna dhammaṃ sugatena desitanti sabbāsavaṃvarādīsu ''paṭisañkhā yoniso cīvaraṃ paṭisevati sītassa paṭighātāyā''tiādīnā nayena bhagavatā desitaṃ dhammaṃ sutvā. Sañkhāya seve varapaññasāvako etāṃ idha piṇḍanti vuttaṃ piṇḍapātaṃ, vihārādīhi vuttaṃ senāsaṇaṃ, āpamukhena dassitaṃ gilānapaccayaṃ, saṅghāṭīyā cīvaranti catubbidhampi paccayaṃ sañkhāya ''yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā''tiādīnā nayena paccavekkhitvā seve varapaññasāvako, sevitum sakkuṇeyya varapaññasassa tathāgatassa sāvako sekkho vā puthujjano vā, nipariyāyena ca arahā. So hi caturāpasseno ''sañkhāyekaṃ paṭisevati, sañkhāyekaṃ adhivāseti, sañkhāyekaṃ parivajjeti, sañkhāyekaṃ vinodetī''ti vutto. Yassā ca sañkhāya seve varapaññasāvako, tasmā hi piṇḍe...pe... yathā pokkhare vāribindu, tathā hotīti vedītabbo.

396. Evaṃ khīṇāsavaṃpaṭipattiṃ dassento arahattanikūṭṭhena anagāriyapaṭipadaṃ niṭṭhāpetvā idāni agāriyapaṭipadaṃ dassetum ''gahaṭṭhavattaṃ pana vo''tiādīmāha. Tattha paṭhamagāthāya tāva sāvako agāriyasāvako. Sesāṃ uttānatthameva. Ayaṃ

pana yojanā - yo mayā ito pubbe kevalo abyāmisso sakalo paripuṇṇo bhikkhudhammo kathito. Esa khattavattthuādi pariggahehi sapariggahena na labbhā phassetuṃ na sakkā adhigantunti.

397. Evaṃ tassa bhikkhudhammaṃ paṭisedhetvā gahaṭṭhadhamameva dassento āha “pāṇaṃ na hane”ti. Tattha purimaḍḍhena tikoṭiparisuddhā pāṇātipātāveramaṇi vuttā, pacchimaḍḍhena sattesu hitapaṭipatti. Tatiyapādo cettha khaggavisāṇasutte catutthapāde thāvaratasabhedo mettasuttavaṇṇanāyaṃ sabbappakārato vaṇṇito. Sesam uttānatthameva. Uppaṭipāṭiyā pana yojanā kātābbā - tasathāvaresu sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ na hane na ghātayeyya nānujaññāti. “Nidhāya daṇḍa”nti ito vā paraṃ “vatteyyā”ti pāṭhaseso āharitabbo. Itarathā hi na pubbenāparaṃ sandhiyati.

398. Evaṃ paṭhamasikkhāpadaṃ dassetvā idāni dutiyasikkhāpadaṃ dassento āha “tato adinna”nti. Tattha kiñcīti appaṃ vā bahuṃ vā. Kvacīti gāme vā araññe vā. Sāvako agāriyasāvako. Bujjhamānoti “parasantakamida”nti jānamāno. Sabbam adinnaṃ parivajjayeyyāti evaṃhi paṭipajjamāno sabbam adinnaṃ parivajjeyya, no aññathāti dīpeti. Sesamettha vuttanayaṃ pākaṭaṇcāti.

399. Evaṃ dutiyasikkhāpadampi tikoṭiparisuddham dassetvā ukkaṭṭhaparicchedato pabhuti tatiyaṃ dassento āha “abrahmacariya”nti. Tattha asambhuṇantoti asakkonto.

400. Idāni catutthasikkhāpadaṃ dassento āha “sabhaggato vā”ti. Tattha sabhaggatoti santhāgārādigato. Parisaggatoti pūgamajjagato. Sesamettha vuttanayaṃ pākaṭaṇcāti.

401. Evaṃ catutthasikkhāpadampi tikoṭiparisuddham dassetvā pañcamaṃ dassento āha “majjaṇca pāna”nti. Tattha majjaṇca pānanti gāthābandhasukhatthaṃ evaṃ vuttaṃ. Ayaṃ panattho “majjapānaṇca na samācareyyā”ti. Dhammaṃ imanti imaṃ majjapānavaramaṇidhammaṃ. Ummādanantanti ummādanapariyosānaṃ. Yo hi sabbalahuko majjapānassa vipāko, so manussabhūtassa ummattakasaṃvattaniko hoti. Iti naṃ viditvāti iti naṃ majjapānaṃ ñatvā. Sesamettha vuttanayaṃ pākaṭaṇcāti.

402. Evaṃ pañcamasikkhāpadampi tikoṭiparisuddham dassetvā idāni purimasikkhāpadānampi majjapānameva saṃkilesakaraṇca bhedakaraṇca dassetvā daḥataraṃ tato veramaṇiyaṃ niyojento āha “madā hi pāpāni karontī”ti. Tattha madāti madahetu. Hikāro padapūraṇamatte nipāto. Pāpāni karontīti pāṇātipātādīni sabbākusalāni karonti. Ummādanaṃ mohananti paraloke ummādanaṃ ihaloke mohanaṃ. Sesam uttānatthameva.

403-404. Ettāvatā agāriyasāvakassa niccasīlaṃ dassetvā idāni uposathaṅgāni dassento “pāṇaṃ na hane”ti gāthādvayamāha. Tattha abrahmacariyāti aseṭṭhacariyabhūtā. Methunāti methunadhammasamāpattito. Rattim na bhuñjeyya vikālabhojananti rattimpi na bhuñjeyya, divāpi kālātikantabhojanaṃ na bhuñjeyya. Na ca gandhanti ettha gandhaggahaṇena vilepanacuṇṇādīnapi gahitānevāti veditābbāni. Mañceti kappiyamañce. Santhateti taṭṭikādīhi kappiyattharaṇehi atthate. Chamāyaṃ pana gonakādisanthatāyapi vaṭṭati. Atṭhaṅgikanti pañcaṅgikaṃ viya tūriyaṃ, na aṅgavinimuttaṃ. Dukkhan tagunāti vaṭṭadukkhassa antagatena. Sesamettha pākaṭameva. Pacchimaḍḍhuṃ pana saṅgītikārahehi vuttantipi āhu.

405. Evaṃ uposathaṅgāni dassetvā idāni uposathakālaṃ dassetto āha “tato ca pakkhassā”ti. Tattha tatoti padapūraṇamatte nipāto. Pakkhassupavassuposathanti evaṃ parapadena yojetabbaṃ “pakkhassa cātuddasiṃ pañcadasīṃ aṭṭhaminti ete tayo divase upavassa uposathaṃ, etaṃ aṭṭhaṅgikauposathaṃ upagamma vasi tvā”ti. Pāṭihāriyapakkhañcāti ettha pana vassūpanāyikāya purimabhāge āsāḷhamāso, antovassaṃ tayo māsā, kattikamāsoti ime pañca māsā “pāṭihāriyapakkho”ti vuccanti. Āsāḷhakattikaphagguṇamāsā tayo evāti apare. Pakkhuposathadivasānaṃ purimacchimadivasavasena pakkhe pakkhe terasīpāṭipadasattamīnavamīsaṅkhātā cattāro cattāro divasāti apare. Yaṃ ruccati, taṃ gahetabbaṃ. Sabbaṃ vā pana puññakāmīnaṃ bhāsitaṃ. Evame taṃ pāṭihāriyapakkhañca pasannamānaso susamattarūpaṃ suparipuṇṇarūpaṃ ekampi divasaṃ apariccajanto aṭṭhaṅgupetaṃ uposathaṃ upavassāti sambandhitabbaṃ.

406. Evaṃ uposathakālaṃ dassetvā idāni tesu kālesu etaṃ uposathaṃ upavassa yaṃ kātabbaṃ, taṃ dassetto āha “tato ca pāto”ti. Etthāpi tatoti padapūraṇamatte nipāto, anantaratthe vā, athāti vuttaṃ hoti. Pātoti aparajjudivasapubbabhāge. Upavutthuposathoti upavasitauposatho. Annenāti yāgubhattādinā. Pānenāti aṭṭhavidhapānena. Anumodamānoti anupamodamāno, nīrantaraṃ modamānoti attho. Yathārahanti attano anurūpena, yathāsatti yathābalanti vuttaṃ hoti. Saṃvibhajethāti bhājeyya patimāneyya. Sesam pākaṭameva.

407. Evaṃ upavutthuposathassa kiccaṃ vatvā idāni yāvajjivikaṃ garuvattaṃ ājīvapārisuddhiñca kathetvā tāya paṭipadāya adhigantabbaṭṭhānaṃ dassetto āha “dhammena mātāpitaro”ti. Tattha dhammenāti dhammaladdhena bhogena. Bhareyyāti poseyya. Dhammikaṃ so vaṇijjanti sattavaṇijjā, satthavaṇijjā, visavaṇijjā, maṃsavaṇijjā, surāvaṇijjāti imā pañca adhammavaṇijjā vajjetvā avasesā dhammikavaṇijjā. Vaṇijjāmukhena cettha kasigorakkhādi aparopi dhammiko vohāro saṅgahito. Sesamuttānatthameva. Ayaṃ pana yojanā - so niccasīlauposathasīladānadhammasamannāgato ariyasāvako payojaye dhammikaṃ vaṇijjaṃ, tato laddhena ca dhammato anapetattā dhammena bhogena mātāpitaro bhareyya. Atha so gihī evaṃ appamatto ādito pabhuti vuttaṃ imaṃ vattaṃ vattayanto kāyassa bhedaṃ ye te attano ābhāya andhakāraṃ vidhametvā āloka karaṇena sayampabhāti laddhanāmā cha kāmāvacaradevā, te sayampabhe nāma deve upeti bhajati allīyati, tesam nibbattaṭṭhāne nibbattatīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya dhammikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito ca dutiyo vaggo atthavaṇṇanāyato, nāmenacūḷavaggoti.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών. 2. Το μικρό κεφάλαιο έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org